

УГЛАСЕНИЯТ
ЧОВЕК

ЕСЕИСТИКА

РУМЕН ЛЕОНИДОВ

Румен Леонидов

Уплашеният човек

свободни съчинения
(Второ преработено и допълнено издание)

ЕКСТАЗ

Берлин, 2014

Тази електронна книга ви се предоставя при условията на лиценза „Криейтив Комънс — Признание — Некомерсиално — Без производни“ версия 2.5 (CC-BY-NC-ND version 2.5).

Съдържание

Привидности.....	7
Елементарни частици	9
Прашинка от Бога.....	16
Народе?.....	19
Съединение или единение?.....	21
Безсмъртие по време на свобода.....	25
Робът се бори за свобода.....	29
Левски – извънбрачното дете на Свободата	31
Сбогуване с принца	33
Път към небето	37
Простосмъртният пророк	39
Дарбата да бъдеш читав	44
Умиване лицето на Богородица	47
Храмът, който никога няма да бъде осветен	51
Неповторим случай в сюжета на Вселената	56
Похвално слово за духа	60
Бог помага на победените	62
Нищо не помага на кроткия човек	66
Син на своя заровен народ.....	71
Само заглавие	77
Господ е безработен, но понякога добре си гледа работата.....	81

Заблудата да бъдеш буден	87
От петък до петък	89
Празникът като почивен ден.....	91
Днес	95
Яворов и демоните на българския дух.....	97
Молец под прикритие	107
Стойна Преподобна – неканоничната светица	109
За праведното щастие.....	115
В името на забравения	122
Обидата да бъдеш жив	124
Левски е предаден за пари – твърди жената микроскоп Слава Севрюкова.....	126
Отровен мед от търтеи	129
Нищожен или унищожен... ..	132
Отсъствие на светлина	134
Тих ангел прелетя... ..	137
Посмъртно за Константин Павлов	139
Робството не е стаж за бъдеща демокрация.....	144
Малкият човек.....	152
Разрушението е на изчерпване	154
Сляпа неделя	156
Псалм	158
Разкръстването	160
Уплашеният човек	165

*С благодарност към моя приятел,
писателя Асен Валентинов,
който събра, подреди и препореди
за втори път тази книга.*

Привидности

Животът понякога е повече от хубав. Неделя. Не Света Неделя, а светлият покой в седмия ден – празнично слънце, синьо небе, сиромашко лятно многочасие, желание да се превърнеш в птица и да полетиш из красотата на благата ни българска природа...

Вървя из стихналата столица, обеззвучена до неузнаваемост, прокълтяват празничните камбани на православните ни храмове, и католическата камбанария се включва в музицирането на хорала, циганката пред „Св. Петка“ е довела всичките си циганета, проси сдържано, невсекидневно, до нея бяла жена предлага бели букети от бликащи хризантеми, отминавам, спомням си, че който проси, който се самоунижава, той и мене унижава, връщам се назад и пущам в мургавата шепа една молитвена монета, продължавам, а след мен се вее като невидим шал мисълта, че трябваше да купя и един бликащ от белота букет...

Пред Народния театър свирят трима мустакати музиканти, тропат топъл джаз, часът е 11, няма никой, градът се изтегнал по гръб върху пейката в градината и гледа как облачните ветроходи отплават в синевата на безначалния безкрай...

Зимното слънце на ноември се смее по цигански – лято е, смее се с цялата си възможна усмивка, с дяволитите си очи и бисерните си зъбчета.

Купувам си геврек, който не става за ядене и започвам да го роня и да храня градските гълъби, които като хлебарки, припознали се, че съм майка им, ме наобикалят, сякаш съм миролюбив поне колкото Пикасо.

В този момент отнякъде изниква Големият Щурец – Кирил Маричков, здрасти, здрасти, какво правиш, храня гълъбите, недей, недей, това е много вредно, защо, защото явно не си чул, че това са мутанти на онези същества, които гукат, и вече цяла европеизирана Европа е залята с плакати, постери и билбордове, в които се казва, че който храни тези гадни гълъби, всъщност храни плъхове – тези вече са прогонили гугутките, домашните гълъби, враните, свраките, врабците, разнасят разни болести, зъбати зарази, вироглави вируси, те са просто летящи градски плъхове, зя това не бива да се хранят, защото са нахални като хищници и превземат всички паркове, градинки и озеленената зеленина...

Последните трохи от геврека бяха потънали в човките на сивите същества. Големият Щурец се бе смалил в градинска мравка – дългосата му осанка потъваше в петолиннето на голите дървеса... Виж ти, рекох си наум, храниш мира, отглеждаш войната. Воюваш с войната, убиваш мира... Кога си ти – неделно благочестив и благороден съжител на градския гълъбарник, или когато си отново наивен по своему щурец в мравуняка от мравояди... А?

Елементарни частици

Безбожието няма почивен ден. Научихме се да се кръстим, но сме се отучили да вярваме. Отучихме се да виждаме невидимото. Изпитваме страх от Космическия ум, а не искрена почит към душите на близките ни покойници. Сещаме се за мъртвите само насън, но не и наяве. Макар че мнозина спят като трупове – без видения, без угризения, безпамятно...

Защо тогава мъртвите идват да ни навестят? Какво искат да ни кажат? Разчитаме ли появата им като знак, какво е значението на безмълвието им? Има ли смисъл изреченото, ако изобщо нещо ни продумат?

Те пристигат, за да ни предупредят, за да ни утешат или за да засвидетелстват духовната си подкрепа. Защото духовната енергия е по-мощна от телесната. И който я владее е обречен на безсмъртие. И точно това е душата – безсмъртна енергия, която обитава ума и телата ни. И след време отлита в звездното си гнездо.

Поетът Иван Радоев, Бог да го помилва, го е изрекъл най-добре: „Щом животът не е вечен, и смъртта не е безкрайна...“ Утре ще дойде и нашият ред да ни преконвертират. Да ни трансформират енергията. И ние ще надничаме отдалеч – дали някой близък се сеща за нас, дали ще ни стопли душичката с плаха свещица, дали ще ни освети пътя към края на мрака...

След раждането, смъртта е най-голямото приключение в живота ни. Тя е последното ни детинско любопитство – я да видя, какво ще се случи с мен, след като изхвъркна с душата си от делвата на телесата...

Ако в битността си не сме равни, а различно алчни и различно гадни, то в селенията на Вселената всички сме едни и същи – елементарни частици.

Нищото ви завещавам, от него започнете...

През юли 2003-а поетът Иван Методиев се качи на влака и замина за Пирин. Слезе от влака, стигна до брега на една пиринска река и започна да си говори с шипките, скакалците и рибите. И се загледа във вечността. На 13 юли тленните му останки са намерени край Банско.

Иван Методиев е погребан в тамошните гробища. За гроба му се грижи една местна жена, Мария. В началото, разбира се, тя изобщо не била чувала за Иван Методиев. Стигало ѝ да знае, че това е гробът на Поета. След време изчела книгите му. А сега Мария също пише стихове. И хора, които са ги чели, казват, че стиховете ѝ са много хубави. Да не забравяме, че това са хората, които харесваха стиховете на Иван Методиев. Така че може да им се вярва.

Деян Енев,

Из „Последният риболов на поета Иван Методиев“

Защо поетът Иван Методиев поиска да умре като куче – сам, в самота, в своята космическа самотност, без да се сбогува, без да остави знак поне за малцината, които го ценяхме като лирик, като божия антена, макар и зловещо пречупена на две...

Иван дебютира със сбирката си „Прости сетива“ на 34 години, но скочи в микроязовира на „сивия литературен поток“ направо от високия бряг на науката – химик по образование, логик по призвание, той напусна Института по почвознание „Пушкарров“ и зае полагаемото му се, сякаш запазено място, в неофициалните класации още с първото си книжле. Биогра-

фията му – тогава тя имаше голямо значение за кариерата на всеки от нас – бе на типично софийско копеле. Цял живот обитаваше таванския етаж на въздуха над „Солунска“ 1, на две крачки от писателското кафене и на една от кино „Култура“.

В същото време връстниците му Миряна Башева и Борис Христов вече бяха национално известни и плашеха по своему до заекване угнените старчоци от писателския синод.

От появата на поета Иван Методиев никога не се уплаши, защото той излъчваше спокойствие и съсредоточеност. Уж ясен, прост и прозрачен като формула, фин и пейзажен, но и замислен и наблюдаващ.

Докато беше земен, духът на Методиев впечатляваше с едиповия си комплекс към земната снага, с ревността му към нея и органичното му томление пред свършената простота на природата. Иван бе изначално влюбен в приказния свят на по природното, в естественото на естествеността, в органичната химия на живите неща – заслушано дърво, речовита река, питаща нещо си птица, волно водно конче, припаднало в полета поле, пак дишащо дърво и над него зеещата космическа самота.

Това не бе онази някога известна през соца „шаячна правда“ или „селска мъка по родния край“, това бе нов вид словесен рисунък, настинал на ръба на припадъка пред изяществото на живата материя. Странно бе, че едно софийско копеле върна поезията ни към забравените ѝ сънища. Стихът на Химика, пестелив на думи и цветове, бе повече графичен, заради живия въглен, с който лееше линиите си, и по-малко живописен, макар и населен с живи картинки, прекопирани върху стъклото на божия прозорец.

Онова, което пишеше беше нов вид графична живопис. Финес, чист рисунък, зад думите – тревожност, под тях – далечен подземен тътен, над – тях тиха трева, но дива и непокорна, а не райграс, подстригван като правилен бретон от домашните помощници.

Сега върху написаното от Методиев можем само да се дивим: как междузвездната хармонията разбра и го избра за свой вълшебен говорител? Но тогава почудата ни бе всеобща, тъй като Иван не бе просто изнесен градски „певец“, той нямаше дори роден квартал, защото родното му място и до днес се нарича площад „Славейков“.

Химика си показва рогата още в дебютното книжле. Наред със странните природни акварели в него рязко контрастираха заглавия като „Естетиката на трите мухи“, в които социалното избиваше не като работническа пот, а като черен мухъл на настъпващата политическа влага. От която нямаше измъкване, нито в буквалния, нито в преносния смисъл.

В началото на Иван като че ли провървя – след втората му книжка „Пейзаж на душата“ и младите, и по-утвърдените гъсеници го приеха заради изобилието на природа в стиховете му. И не посмяха да го схрускат публично. Не след дълго, доста неочаквано, седна дори на редакторския стол в отдел „Поезия“ на най-официалното литературно списание – „Септември“. В него имаха право да печатат предимно верните на строя живи соцкласици, повечето отдавна вече мъртви и за изкуството.

Иван обаче продължаваше да се измъчва, че не може да проникне в тайните на генезиса. Написа книгата „Космогонии“, озадачаваше се, че врабчетата се къпят в прахта, а не джапат в дъждовните локви. Наблюдаваше природната картина на земята и над земята. Нещо анализираше, нещо алхимираше, нещо мърмореше под носа на вътрешното си лице, ту бръмваше, ту литваше, ту скитваше нанякъде и пак се завръщаше.

Приличаше на прашинка от Бога, която се е отпрашила, но непрекъснато се връща към общата му маса като летяща мравка.

Привличаше го Твореца, не го свърташе тук, на земята, в тия кожи и кости, които между другото му отиваха и не ис-

каха много, кой знае колко много хляб, сол и медец, за да го носят с пергелести крачки.

Слаб като вейка, висок като бурен, с пръсти на пианист, залитащ и противоречив, Иван живееше като врабец – кълвеше малки водки с голяма чешмяна вода, пушеше, когато имаше какво да пуши, пиеше черни кафета, не забелязваше трохите и дреболиите, но виждаше какво се върши около и над него. Дойде с готова естетика и своя поетика, но не остана безразличен към площадната вакханалия, обхванала дори философски настроени човеци като него.

Тогава написа най-непоетичните си стихове, в които поезията не отсъства, а обратно – толкова е в повече, че преминава в антипод на сарказма – това е вой на одрана, оставена без кожа и изоставена под сърпа на луната едвам дишаща душа.

Преди това, след като избухна демокрацията, Иван започна да издава списание „Нава“ – славянски вариант на японските тристишия хайку. Опита се да бъде галерист – нае един гараж под Семинарията, после в центъра – апартамент. Не му провървя. Назначените богаташи спряха да купуват картини. Но продължаваше, за разлика от повечето слисани лирици, да пише. Все по-улично, все по-вулгарно-нежно, обсебен от неистово желание за горестна съпротива срещу помията на масовата култура, която ни заля като отприщен язовир, след като рухна стената на Берлин.

Какво може да върши един истински поет, ненужен като употребена флейта? Да стане журналист, да стане политик, да развие у себе си бизнес енергия?

Иван Методиев бе абсолютно верен пример за интелегентска неприспособимост. Който излезе от науката, вратите за него са завинаги затворени. Който скъса връзката си Бога и отвори душата си като кесия за синкопите на монетния звън – е аут от поезията. Битието, както е казал, гениалният Маркс, определя съзнанието. Методиев бе изключително заинтригуван тъкмо от съзнанието на битието – що е то и защо

е толкова неосъзнато. Но тази негова заинтригуваност не се осребрява. И не храни сирачета като неговите.

Уви, не беше реститут, не беше син на фермер, нямаше физиката на мутра, но имаше дар да страда неописуемо и страдаше вместо нас. Кои нас ли? Онези, които криво-ляво набрахме конската опашка на времето и не я пускаме, докато фучим около себе си. И не ни пука за пеещото съществуване. За онова, което пее, защото може само да пее. Но не и да вади мангизи от това. За да има сили да продължи мисията си на пеещо съществуване.

Не искам да излезе, че Иван е светец. Или книжен писарушчо, неудачник, каквито днес с лопата да ги ринеш. Обратно – рядко пишеше статии, но слисващо точни и логични, аналитични, с изследователска страст издирваше състава на конфликта, първопричините за верижната реакция, сякаш не ставаше дума за политическа публицистика, а за загадъчен алхимичен смес. С интуицията си на откривател Иван се опитваше да разгадае невидимите ходове на фасадната ни демокрация, сякаш, за да проникне отвъд материята на злото, да провиди застрашената духовна територия на доброто, да участва и той в необозримия генезис на съвършенство.

Иван беше от месец и нещо в тотална депресия. Трескав, цигарен, блед, с пламнали очища, изнервен до припадък, въобще не се зарадва, че последната му книга със стихове „Повече тишина“ е отличена в конкурса „Помощ за книга“ на Министерството на културата. Рече ми, изчакай, не бързай, има време:

В този свят,
в който дори бедността се продава,
какво по-важно от това,
да изгубиш всичко?
Нищото ви завещавам,
от него започнете.

После внезапно изчезна. На близките си бе казал, че отива някъде да пише. Щял да се скрие, та ако го потърсят, никой да не знае къде е, за да поискат да го върнат, Преди да отлети към себе си е разкъсал на парченца тефтерчето с телефонните номера на всичките си приятели. Между тях беше и моят.

Прашинка от Бога

Тогава, в жегата на лятото на 2003-а, в старата черква на гробището в Банско Иван Методиев лежеше лимонено жълт в черен ковчег и мълчеше. Лежеше с пети срещу иконостаса, откъдето мълчаливо го проучваха Спасителят, Йоан Кръстител, Богородица, Николай Чудотворец, свети Георги и свети Мина. В хладната каменна снага на гробищния храм ковчегът изглеждаше малък. Смъртта също изглеждаше глупаво. Иконите я разбираха, но ние – Йосифова, Чолева и Палми – не.

До началото на опелото имаше още малко време. Предпочетохме да излезем на пек пред близостта на мъртвеца.

Черквата се казва „Успение Богородично“. Древна и дребничка като костилка, но достатъчна. От края на четиринайсти век до края на Иван Методиев. Дали живият Иван е стъпвал тук, или за първи и за последен път преплува въздуха ѝ като прашинка?

Иван обичаше прашинките. Написа цяла книга за тях.

Смъртта на поетите не е по-значима от всяка друга смърт. Но тя обрича читавите читатели на допълнителна обществена самотност. И самота.

Влязох на хладно при ковчегата, при моя приятел под капака от дърво. Преди година-две той бе получил прозрение – Исус, завинтен към дървения кръст, усеща душата на дървото. Душата на дърводелеца. На баща си Йосиф, който е приел

молбата на Отеца да му бъде баща. Нали в сетния си миг Иисус изплаква: „Господи, защо ме изостави!“

В битието на Иван връзката с баща му беше болезнена като душата на пирон, изтръгната навътре – през китката на ръката до плътта на дървесината.

Иван неслучайно чувстваше гвоздеите на Голгота като свои. Търпеше ги търпеливо. Мистично, маниакално, мислено, мълчаливо, мъжествено. Може би затова жените и поетите го обичаха и търпяха. За пръв път обезумя, докато баща му береше душа в леглото си на тавана.

Логиката на Иван е парадоксална – Химика със сърце като кървава колба, усвоил уроците по почвознание и броенето на листата по дърветата, при него те се превръщаха в изпити по изпиване на небесното мляко, а поличбите и съносъзнанията му се претопяваха в златоносни осенения на средновековен алхимик. Какъвто методичният Методиев бил поне в един от многобройните си предишни животи...

Отец Георги и отец Филип, младите свещеници, запяха заупокойната молитва.

Приживе Иван бе заслужил щастливото проклятие да изпитва онова вродено, гибелно, любовно любопитство към зачатията на Битието. И когато един друг поет, у когото беше приютен за известно време на квартира, употреби в стих понятието „Битие“, Иван щеше да припадне. Задави се от болка. От възмущение. От собствената си лудост. Стенеше, сякаш Бог е ограбен, а не той.

Сякаш той е Съзателят, той е Словослагателят, на „открадното“ Битие. Стенеше като ограбен дърводелец, чието първородно дете не е негова семка.

Като човек Иван бе най-естествен човек. Като поет бе пропит от простота на простите сетива. И битката за Битието му отиваше. Защото я водеше с нечовешки същества.

Положихме го до дуvara на гробището. Темето му полегна в залеза, в темела на Македония, в синия, хладен и събран в

себе си Пирин. Нозете му като стрелки на часовник, върху който пише „Време и нищо“, се насочиха към изток, от където в маранята изгряват високите бедра на Родопа, а от север и до днес го гледат езерните очи на Рила.

Пръстта ме впечатли – песъчлива, безсловесна, неизвестна, висока, суха и слаба като неговото костеливо тяло. Останахме накрая за малко сами с Мая – третата майка на едно от трите му деца. Посочих ѝ трите планини, които го бяха обгаридили. Тогава я осени неочакван спомен: „Веднъж Иван се събуди и ми каза, че насън се е видял да живее между три планини...Точно това ми каза, сънувах, че ще живея между три планини...“

В онази жега на лятото на 2003-та вестниците писаха: „Рибарят Иван Методиев умря от инфаркт. Жена му казва, че е писател“. Не знаех, че щъркел като Иван може с часове да клечи край реката. Всъщност трябваше да го предположа – близко е до ума. Щъркел, замислен край течението на времето, което се влачи като река, в която е невъзможно два пъти да влезеш.

Иван умря на 13-тата година от фалшивата ни свобода. На 10 юли 2003-а. Ще възкръсва непрекъснато чрез трите си деца и стотината си съвършени стихотворения.

Народе?

Нямаме жив национален герой, достоен за подражание.

И най-народният ни премиер не е достатъчно условие за прелом в общественото ни мислене. Днес на власт не е главата, а бицепсът на държавата, но може ли със сила да се разкарат националните ни навици да търсим вината винаги у другите и никога у себе си?

Една част от населението възприема с възторг извънредните мерки срещу извънредните хора. Обаче на другата не ѝ е потребен нов командир, а нов, съвестен стопанин.

Всички обаче по стар народен обичай плачат и се оплакват, сякаш някой друг трябва да плати за волското ни търпение, както и за липсата на всякаква обществена заинтересованост за какво се харчат парите ни. Затова нямаме образец за морален мъдрец, нито общопризнат светец, нито прозорлив философ, който да бъде норма за решителност, но и за праведност.

Израснали сме с митологията за Крали Марко, дето с един удар на боздугана освобождавал девет синджира роби. Но исторически е доказано, че Марко Кралевичи е бил турски васал, като баща си. И като високопоставен слуга е имал право да дарява свобода и без да размахва боздугана.

Затуй само с митовете не става – те не водят към пробуждането на нацията, а към нейното приспиване. Пробуждането изисква нашето участие. И съучастие. От нассе иска нова култура на поведение. На отношение. На опрощение.

Ала мнозинството от цървули не ще да чуе за това. Позивът да се освободим от робското у себе си е невнятен за масовия българин. Колкото е невнятен за масовия циганин или турчин. Никой от тези не ще да осъзнае, че притежава слугинска психика и че чака господарят му да се смили и да го пусне да пълзи на свобода.

А подарената свобода не е нищо друго освен неосъзнато робство.

Съединение или единение?

В това е въпросът. Защото Източна Румелия и Княжество България отдавна са съединени, но народното разединение продължава.

Причините са няколко.

Първата е липсата на обединителна личност. Лична личност, която рязко да се откроява между останалите с безспорния си авторитет, народополезност и държавническо себе-раздаване. Нямаме извисен духовен водач, който да стане обединяващ център за себеподобни същества, чиито нравствени матрици да са проверени в един или два века назад.

Къде се дянаха внуците и правнуците на онези храбри момчета, млади мъжища, юначни български чеда, които въстанаха, за да обединят разкъсаното Отечество? Няма ги. Хич ги няма.

Може би защото природата си почива?

Може би защото нацията ни е вече ялова?

Може би защото нямаме национален дух, който да оплоди майка България и тя, милата, да се сдобие с по-читави младенци?

А може би е редно да престанем да се вглеждаме единствено в безнадежното мъжествено многоточие от безволеви, но лакоми неудачници, които си избираме да ни управляват.

Отвращението от нещата в държавата ни е масово, във властта на пръсти се броят онези, които са с чиста съвест, с

чисти помисли и чисти сърца. След като ние, мъжете, не можем да съберем един отбор, в който да няма мухльовци или мижитурки, значи е ред на слабия пол да покаже силата си.

Отблъсваща е липсата на автентични лидери, воеводи, ако щете, от липсата на съзнание за необходимостта от такова воеводство, вместо това се нагледахме на мъжкарска самовлюбеност, суетност, надменно ежене и тесногърда дребнавост.

За малките ни политически мъже, повечето от които са духовни пигмеи, държавата е голяма играчка, която може безнаказано да бъде употребена и потрошена. За тях обществения живот е част от играчката на стражари и апаши, които тарикатски си делят плячката за сметка на мнозинството от безгласни балами.

Ще речете, абе така е било винаги, така днес е май на всякъде по света.

Не ме интересува къде как е, единствено ме интересува, че етносът ни линее, генофондът ни се топи, нацията ни е в духовна и икономическа безпътица, която кара част от нас да озверяват, да се точат като остриета и да искат мъст, ревизия, реванш. Справедливият гняв на стотици хиляди сънародници обаче днес е умело пренасочен не към малцинството, което лошо ни управлява, а към малцинствата, които са част от нашата нация. Отделно българте сме повече разделени, отколкото обединени. Затова си задавам въпроса: как ще празнуваме Съединението, без да сме постигнали помежду си Единението? Без да сме се издигнали от механичното споляване на териториите ни до духовните територии на взаимното вливане, до взаимопроникването на душевността ни!

Българинът днес живее не само бедно и трудно, но и е невъзможно зъл – на всички ни е по-лесно да се увлечим срещу следствието, а не срещу причината, срещу различния, а не срещу нашия, който често пъти е по-лош и по-некачествен от другите.

Липсата на обществена осъзнатост ни прави народ от лумпени. Наведен народ с ниско образование, с ниска обща и „най-обща“ култура, с нисък праг на духовност, с липса на духовна и физическа хигиена, с нехайно отношение към физическото и душевно тяло, с нечовешко отношение към животното Живот, с тоталната ни цигания – ден да мине, друг да дойде, за да дочакаме смъртта.

Невеселата психоатмосфера в страната, липсата на ясна визия за личния ни, семеен и национален просперитет – всичко това и още поне дузина фактори и факти – гнетят и взривяват търпението на редовите ни сънародници, за които вече нямаме общи празници, свети общонационални дати. Те за мнозинството българя са просто почивни дни, към които не изпитват никакво отношение. Камо ли за някакво озарение.

Ние много живеем, но малко мислим. Навикнали сме някой друг да мисли вместо нас. За подредбата на държавата, за правилата в обществото, за отношенията между нас... По манталитет още сме жители на Османската империя.

Единението на нацията не е само естествената хармония между управлявани и управляващи. Ние сами се държим като роби, а не като свободни граждани.

Какво означава като свободни ли?

Означава да се самоуважаваме, да държим на достойнството си, да не допускаме да ни манипулират с кресливи националистически лозунги, да не вървим като стадо метиляви овце след всеки пореден медиен герой. Да разпознаваме лъжата от полуистината, да имаме собствени проверени истини, по-различни от истината на тълпата.

Безразличието на безличните към общото ни смалжава като етнос. Обичаме народа си, но народът, който е бил вчера, онзи ден, но не и народа си днес. Всеки от нас познава десетки иначе незнайни същества, които са пръсната из страната ни и извън нея, за които сте готови да се закълнете, че са стойностни българи и българки.

Готови ли сте да целунете хляба и да се прекръстите, че говорите истината, готовите ли сте да турите ръката си в огъня за тях?

Тези български синове и щерки обаче са разпилени като златни зърна из сегашните силози на родната ни реколта. И те ще минат под валяка на времето, през мелницата, наречена бит, и ще стигнат до нас не като съхранени стойности, а като размазани и безформени частици от някакъв уж благороден материал.

Ако тези златни същности не се разпознаят, ако чистаците в тази страна и извън нея не се Съединят и не наченат общото Духовно единение на нацията, нашият народ, братя и сестри, е обречен на самостопяване. А територията ни – на отдаване на пожизнен наем на съседни страни и народи.

Съобщаването на проблема не го решава. Обратно – поражда нови неизвестни: как ще се решат нещата с липсата на цивилизованост у циганите, как ще се справим с неграмотността на младите българчета, как да извадим от бездействието православната ни църквата, що да чиним с цинизма на някои озверели лекари, ами с нищетата в здравоопазването, с допотопните знания на повечето учителки, ами със съживяването на умиращата ни култура?

Но това е друга тема. За която някой друг път ще стана дума. Ако ни остане време, защото никой не знае, колко време му остава.

Ние имаме право да спрем само личните си часовници. Но сме длъжни да бъдем и да пребъдем българи и нямаме право да спрем часовника на България, ако и часовете ѝ да са може би преброени. Ако се наложи, ние сме длъжни да ѝ отдадем от своето, животоспасяващо за нея, време.

Инак язък за ония луди глави, които изгоряха за род и родина – и без които до днес щяхме са сме шепа рая, а не народ със собствено име.

Безсмъртие по време на свобода

Ако Ботев днес беше жив, щеше да бъде безработен

Ботев. Колко кратко и категорично име с най-дългото и страшно ехо в българската песен, поезия и публицистика. Чувствен човек, със сърце – динамит, с юмруци – бомби, с поглед на небесен властелин, със забележително чело – като връх Вола.

Национален революционер. Две думи, от които днес се срамуваме. Защото се отрекохме до три пъти от революциите, отричаме се и от националното, като не го зачитаме, отричаме се постепенно и от Ботьова, от неговата дума, дързост, дишане и драматичност. Завистниците го клеветят, че е ръгнал да мре, за да се увековечи чрез смъртта си. Той обаче не е имал избор – трябвало е да изгори завинаги, заедно с ненаписаните си писма, стихове и статии.

Защото е знаел, че въстанието е обречено – не можеш с черешови топчета и кремъклийки пушки да победиш цяла империя. Но е отишъл на самосмърт, задачуе Европа, че има такъв наведен под хомота на робството народец, горд и героичен като него, висок и велик като него, гениален и господен като него.

Целият великолепен театър, който разиграва безподобният ни Войвода при превземането на кораба „Радецки“, чупенето на сандъците с градинарски сечива, преобличането в на-

перените униформи, арестуването на капитана и прашането на депешите-светкавици до двата най-известни за времето си европейски вестника – всичко това говори за осъзната мисия, от която те побиват тръпки. И ти се пълнят с влага очите.

Защото на подобна свободна обреченост, пред подобен избор може да бъде изправен само галеник на съдбата, роден за безсмъртие. Роден да бъде пример и подражание на цял един народ. Народ, който предпочита да мучи и да преживя, да бъде доен и ръган с остена, да бъде употребен за срамни удоволствия. Но светът не съди за нас по нашите недъзи, а по високосните ни личности. По отличните ни личности, а не по помярите, които и днес ни управляват като подуправители на глобалната империя.

Ботев би бил невъзможен днес, когато пращим от свобода. От свобода по време на демокрация. Храчихме по комунистите, че били първо интернационалисти, а след това патриоти, че при тях сме имали две родини майки, но те се плашеха от Ботев, от Ботевското у този неботевски народ; и дебнеха, ако случайно пак се прероди Войводата, да му турят я каскет, я някаква партийна шапка. Но тогава Ботев не бе невъзможен. Напротив – би бил втори път убит от своите. Но запаметен като Чиляк с централно ч.

Днес Христо е немислим. Нито като поет, нито като вестникар, нито като певец на волното слово. Волнодумник като него щеше да бъде безработен учител. Журналист на свободна практика, която няма къде да се практикува. Хъш с хъс, ненужен и неуважаван заради острия си език, заради горестната си гордост и нечовешката си безкомпромисност.

Малко преди да го гръмнат, в четата пълзи змията на страха. Ботев е разстроен. С разкъсани от походите ботуши, с червени като рани от безсънието очи, прашен, жаден и зъл от безпомощността на народонаселението си, чието чедо е и той самият. Викат му, Войводо, дай да бегаме у Сърбия, тука ще ни смажат като въшки, а той мълчи страшно и гледа ня-

къде през тях. Гледал е към нас, да види какъв отговор ще му дадем ний, неговите следващи братци и сестрици, неговите чеда недоправени.

Само един от щаба му възразява, че е свършено с тях като кауза, ако забегнат у Сръбско и си съхранят кожата. Но време за думане няма, турските орди налитат отново и ягнетата остават недопечени. Всички гушват пушките, пукот и пушек отвсякъде, а овчаринът плаче и стене – иска си паретата за обеди, който се върти на шиш и остава недокоснат.

Ботев гневно изругава: „Дайте му една кесия пари на тоя нещастник, ние за свободата му мрем, а той си жали жълтиците!“

Това са може би последните думи на Войводата. Битката започва. Пищят джепанета. Мирише на барут и на кръв. След няколко исторически часа, разказват, след като са отблъснали османлиите, той заспал като труп. За около минута, две или три. Наобиколили го първите му воеводи. Той се стреснал и скочил на крака. Изправил се и паднал завинаги. От българско олово в сърцето. За да може четниците му да се усетят свободни от неговия авторитет, от неговия поглед, от неговата божественост.

Свободни да изберат страха и срама да се молят за пощада. Да се крият като лалугери из кошари и махали. Докато ги настигне бесилото или ятагана.

И Ботев, и Левски нямат гроб. Сигурно се знае къде са им костите, но за наказание не ни е казано. И не ни се казва. Щото не ги заслужаваме. Като единици и като сумарно стадо. Като индивиди и като масовка за митинги.

Но ние продължаваме да не знаем, че сме наказани – знаем само откъде влазя храната и откъде излязя. Защото сме обикновени хорица и борбата ни за паница чорбица и за къшей хляб наш насущний е над всичко. Живеем слепи, наврени в ябълката на раздора като червяци и за никаква смърт безсмъртна не щем и да чуем. И блеем в безродното си безчес-

тие, в собственото си отечество, сред българския политически башибозук, под ярема на безкрайното ни българско иго.

Не Ботев, не Левски, не Раковски или Бенковски са нужни днес. Нужен ни е онзи бълзльо, който се е осмелил отдалеко да целуне с олово тялото човешко на дивния дух, наречен Христо Калоферчето... Той ни е много нужен сега – да се огледа наоколо, да потърси с поглед нещо подобно, да занича час или два около себе си, пък като не наиде кой е за пушване, да се пушне сам и да се свърши с рода му на мерзавците.

Додето не открием и не разпознаем мерзавците между нас си, ще патим и ще се разбягваме като уплашени четници, немилни -недраги из странство. Ще бягат чедата ни от нас и ние от нашите отци и майчици. И все по-често ще забравяме за какво им хвъркнаха главите на онези юначни момчета, от които и семка не остана. А само кръв напусто май пролята и легенди, които не стават за хапване.

Робът се бори за свобода

Априлското въстание е националната ни Голгота, Горещият кръст, началото на края на общата ни безсъзнателност, на 500-годишната ни кома.

За 5 века не загубихме своя майчин език и бащина вяра, но изгървахме чудното си чувство за общност, усещането за етнородност, еднородност и единство.

Изчезнаха и като духовна потребност и като вроден инстинкт. С какво ни превъзхождат като съзнание ония занаятчии, свещеници, даскали, търговци на аби и шаяци, земеделци, скотовъди, списователи, книжари, печатари, читалищни дейци и интелегенти, скочили в огъня на бунта с голи ръце?

Какви са били тези уж хрисими до вчера християни, които по кръстовата си саможертва се равнопоставят до Спасителя? Но те не възкръсват, защото не са богочовеци. Но са човеци с родова чест и българско честолюбие.

Къде е днес онзи народен елит, духовен и материален, близък по морал на безвластните си братя? Вярно, и тогава въстават само онези, които мрачно мечтаят и възторжено копнеят да си имат своя държава. Останалите хлопват кепенците и чакат ятагана да ги погали.

Но миналото и бъдещето са еднакво мъртви, ако живеем само в сегашността. Ако не помним миналото и не умеем да мечтаем за бъдещето. Народ без национален идеал не заслужава да се самонарича нация. Народ, който не прави разлика-

между идеал и блян, не е народ, който може да се самоуправлява. И да се самоорганизира в модерна държава.

Днес сме по-разединени отвсякога, и няма как да има сбируване между учените и безпросветните, между будните и заспалите, между майсторите и некадърниците, между средната класа и средните простаци. Защото всички говорим един език, но се разминаваме като мислене. И в критериите за качествата на живота и на смъртта. И за техния скрит и явен смисъл.

Затова е казано: „Робът се бори за свобода, а свободният – за съвършенство!“

Левски – извънбрачното дете на Свободата

Иде поредният Ден на народните будители, за пореден път календарно ще се пробудим. Ще разтъркаме очи и ще се прозеем юнашки. И ще се окаже, че неколцина отдавна са ококорени. И освестени, и национално осъзнати, и тоалетно освежени дори...

Кой трябва да бъде будителят и кой буденият? С какво първите лица на властта са по патриоти от редовите български граждани? И едните, и другите дали живеят с убеждението, че животът на нацията трябва да продължи дори и след края на личното ни битуване?

Днес живеем свободно, имаме си държава, демократични избори, а защо като общество продължаваме да дремем в робството си на сеирджилъка?

Добре, днес Апостола (както и Войводата) е невъзможен, няма как той да се повтори като национален герой, като пример, като светец. Защото Левският бе извънбрачно дете, копелето на Свободата, заченала от Пробудения български дух.

Дякона никога не е бил сам, освен на бесилото. Но де се дянаха във времето неговите сподвижници: одухотворените духовници, учелюбивите учители, писачи и преписвачи на историята българска, ваятели, издатели на газети, списователи на буквари, онези луди глави, съзаклятници?

Днес българинът е анонимен бунтофреник: само мърмори. През другото време мятка по едно око около себе си и чака

да види накъде духне вятърът. Като цяло той продължава да бъде противен на самия себе си. Буден е само ако има сметка да е окът. Затова управниците ни са наше неразлично копие – шушумиги, тарикати, неграмотници, средна ръка шмекери.

Но не се втренчвайте в жанровия калейдоскоп на поредното ни Пробуждане, а го обърнете като далекоглед срещу себе си. И какво виждате? Големите неща изглеждат малки, чак жалки. А невидимите доскоро нещица – твърде ръстови. За това ми е дума. Виж се, брат ми, отстрани. И ако не ти дреме за нищо, значи не заслужаваш добрината да бъдеш събуден навреме...

Защото пак ще заспиш.

Сбогуване с принца

Хермелиновият Христо, фокусникът Фотев, роден в Истанбул, жител на Бургас, се стопи в София и легна завинаги в покойницата, в алеята на културните дейци. Той беше част от мистерията на поезията ни, но никога не е бил деец на културата. Беше роден за морски удавник, а угасна на сушата като Хемингуейовия „Старец“. Христо Фотев Константинов, оглозган като риба-меч от пираните на болестта, бе отнесен от отлива на никаквите 68 години. Не сколаса да пипне с призрачните си пръсти последната си сборна книга. Цената ѝ е колкото кило кашкавал, но поемите му са пламтящо петокнижие, събрани в тази домашна библия по нежност, в тази хрисима христоматия по яростно оцеляване...

Още приживе стиховете му приличаха на своя създател, а той на фина стъклена чаша. И за това, когато говорим за Христо, си представяме фонетичната му феерия, а когато говорим за християнската литургичност, си представяме и хулиганската му походка на спуснат сред тълпите бог.

Слаб, невисок, вечно леко приведен, красив, магнетичен за публиката, винаги в черна тениска и черни джинси, митичен, харизматичен, бе роден за любов и питие, за цигара и извисена носталгичност, бе прероден за скрита скръб, за безмилостно безсъние и за млечната меланхолия по дружостта...

Фотев е Малкият принц на любовната ни лирика. Той превръщаше тостовете и покаянията в свещенодействия, целият

се състоеше от жестовете и жестикулации, той бе самата влюбена възхита от по-добрите частици на живота...

Не се срамуваше да се преструва на слуга на словото, защото беше суеверен и суетен, знаеше, че великолепно владее настръхването на значенията, енергиите на епидермиса. Той не рецитираше, а оракулстваше в особен транс. Опияняваше се от собственото си нежно жонглиране с остри предмети – внезапни видения, шумни струи от шампанизирани емоции, дивни движения, съществени несъществителни, ожесточени жестове, рошави религии, които сам измисляше, показни самоизстръгвания, самотни вътрешни и външни салтоморта-лета, внезапни въздушни гмуркания, самоспасявания и самоунищожения...

Фотев е от онези пилигрими, които не са просто поети като другите, а инструменти за поезия. Поезията му е древна, почти древногръцка, поезия за слушане, а не за изучаване в леглото. Или за дисекция върху кабинетното писалище.

Поезията му е зрелищна, култова, некултурна, неправдоподобна, площадна, но не улична, театрална, но не сценична. Драматична, но не и трагична, достъпна, но и недосегаема. Не става за пеене, защото самата е неизвестен вид вокал. Не става за маршируване, защото е твърде свободна, освободена, за да се подчини на командите на есента. Не става и за цитиране, защото наметалото му на принц, от борова смола и морска сол, не би могло така небрежно да бъде наметнато върху друга гола душа.

Така и цитатът не би могъл некага да се самоцитира. Но Христо го правеше, но не като изкусител, а като морски спасител, роден в обятията на Босфора: великолепно, внушително, хипнотично, истински, сякаш бе самата истина.

Иначе лъжеше. Лъжеше с безсрамието на дете, което не знае какво е срам. Три лета обещаваеше, че ще вземем два домата и бучка сирене и ще идем на остров Болшевик, за да слушаме пението на делфините. И да отпиваме на малки глътки

сунгуралски мискет, разреден с няколко капки обикновена вода. Лъжеше морето, че ще му стане коралово цвете. Лъжеше Бога, че може да се промени. Лъжеше поезията, че ѝ остава верен. Лъжеше рибите, че няма да онемее, а обездумя като Моби Дик. Лъжеше водата, че му е достатъчна, а се водеше по акъла на океаните и океанките. Излъга за много неща и много същества, но остана верен на жулещата жажда за оная жидкост, в която пчелата се запечатва до дъно в чашката на цветето.

Беше идол за младите настръхнали от поезия кучета, които го надушвахме от триста километра. И всяко лято му ходехме на поклонение в Бургас – тогавашната Мека на поезията ни, въздушният Йерусалим на мечтите ни, високата Стена на плача за собствената ни отвесност. И го виждахме – замръзнал, сякаш от восък, изваян в цигарения дим, в клуба, в някогашния буржоазен бургаски публичен дом, с чаша бяло вино в ръка, която светеше като свецица в полумрака, целият отразен в тънкото стъкло на виолетовата смърт на залеза... Бял и черен, графичен, измислен, играещ на безутешно влюбен младеж, Христо до сетния си дъх рецитираше собствените се молитви и мълчания, рецитираше паузите си, накрая сам се превърна в пауза – не говореше, а смучеше дълго думите си като невидими парченца чироз...

Докосванията до отровата на солта и до гъдела от глътката възкисело вино бяха част от вкуса на времето, което владееше и в което властваше Негово Високоблагородие Христо

Фотев Константинов, роден в Константинопол, рицар на Бургас. Не успя да се впише в натюрморта на подарената ни свобода, в гледката на столицата и остана завинаги изрязан в надморския въздух на рицарското си имение в Равадиново.

Който не имал приключението да го слуша и вижда, няма да чуе и да види никога повече тайнството на зачатиято – как от мъжката самота се стига до епилептичния кръсък на гла-руса и григорианските гонения на делфините.

Имаше много свидетели на есенната му панихида, на неговата паника между дървесата, на непосилните му приливи към пейзажа.

Нека сега да помълчим за диригента на хора от удавници, за малкото момче, което не се вразуми и което не успя да погали всички жени, но поне се опита. Разбираше от жени, усещаше властта си върху тях, те бяха част от неговото себеизразяване, от логоса на летящата му логика. Неподправено нежен към особено беззащитните, Фотев остава да гори като фосфориращата факла в пещерната утроба на грубостта. Той ни показва как се добива опиума на поезията, остави ни своите неизпълними алхимични рецепти и се завърна в сенките на вечността, във водите на бъдещите ни спомени...

Сега седи сам и пуши на самия ръб на Рая и си клати безгрижно краката над бездната, и продължава празнично да се самовъпроизвежда чрез своето всеопрощаващо Слово. И го прави пред единствения си слушател, пред господин Господ – най-гостоприемният гостилничар в странноприемницата на Вселената...

Кажи му наздраве и от нас, Христо!

Път към небето

В тихия следобед преди Рождество, както си вървах по улицата, изведнъж пред мен кацна бял гълъб. За едното му краче се бе заплела малка найлонова торбичка, която се издуваше като истински парашут при всеки опит на гълъба да отлети.

Зърнах и две улични кучета да тичат подире му. Уплашената птица прелетя десетина метра и пак падна на паважа.

Напъдих кучетата и се втекох да я освободя от нелепата примка, но уплашеният гълъбът възприе жеста ми като агресия и пак се опита да потърси път към небето. Накрая съвсем грохна и падна на паважа, но все пак успя да припълзи и да се скрие под някакъв спрял на близо минибус.

Двете улични превъзходни веднага се втурнаха натам. След миг едното се появи с увисналия между зъбите му гълъб.

Край!, си рекох, умъртвиха го, но въпреки това, кой знае защо погнах с викове гладните псета.

И, о, чудо! – умрелият гълъб ненадейно хвъркна, прелетя над близкия дувар и изчезна с парашута си в съседния двор, далеч от изненаданите помяри.

Прибрах се вкъщи странно угнетен.

Когато бъркаме в окото на природата, казва Радичков, бъркаме в своето. В чие око бъркнах – в това на Естествения ход на живота, който не знае що е съчувствие? Или помогнах на

една душа, изпаднала в беда, за сметка на други две, родени в изначална бедност?

Какво ми прошепна Господ между Гладното куче и Глупавия гълъб? Сякаш ме попита – знам ли къде се намираме днес – в края на Безсилието, или в Края на насилието?

Честно казано, не знам.

Но зная, че продължавам да си мисля – дали оттатък, в отвъдния двор, където гълъбът се спаси, не го е докопала някоя котка.

Простосмъртният пророк

Не беше шумен човек и не обичаше шумотевиците. Особено около името му – юбилеи, чествания, празнични предавания, публичното и непубличното натрапване, не желаше да бъде в епицентъра на словесните бури в чаши с медийна вода... Беше нежно, но твърдо настъпил опашчицата на собствена си бяла суета и колкото тя да църкаше и да му се молеше да я пусне, да се разходи между големите като плъхове суети, плъзнали сред столичната врява, Радичков я къташе само край себе си. И тя, поне за мен, остана до сетния му дъх невидима, безплътна, отсъстваща, несъществуваща...

Скромността му бе съизмерима само с мъдростта му на много обичан и способен на много обич човек. Обичта на читателите му бе достатъчна като къшей хляб и чаша изворна вода.

Не само в самото име – Йордан – има нещо библейско. Имаше го и в осанката му на простосмъртен пророк, в припознатото природно присъствие. Мъдрост на икона и светлина на живо кандилце излъчваха тревожните му очи на птица – трепетна и топла, любопитна и помнеща, знаеща и безпомощна.

Обичаше необикновеното в обикновените хора, предпочиташе чешитите, защото самият беше изключителен чешит – гледаше на света през ириса на ироничното, на непонятното. Неговата писателска логика ни се струваше абсурд-

на, защото владееше тайната на парадокса, магията на притчата, а самият той бе изящна алегория.

И попиваше света с учудването на дете. Изпитваше уважение към странностите на живота и го изучаваше по своему, не по училищния буквар, а по барутния буквар на времето. Странно е, че не записваше нищо, не водеше бележки, записки, дневници – всичко, което му трябваше, оставяше завинаги в живия кошер на съзнанието му. Но щом му потрябваше звън, събуждаше нужната, нежна и безценна пчела.

До последно не му додея да поправа правописните грешки на човечеството – най-дългото изречение, което Творецът е съчинил някога. И в бързината е пропуснал да тури препинателните знаци, онези следи по снега от лапките на хишниците и другите птичи отпечатъци, от крачката на врабчетата, любимите божии срички.

През последните години Радичков говореше с мълчанието си, обаждаше се само когато го попитат, пестеливо седеше и без това обезценените думи на езика ни. В които понятия като добро, читаво, сърдечно, достойно, почтено сякаш съвсем изчезнаха и се настаниха други, враждебни думи, чужди представи и противни понятия, които него лично не го плашеха, но го оскърбяваха до млъкване.

Сега, доста време, откакто положихме в покойницата тялото му на врабец, няма как да не му кажем, че ние, заедно с неговите врабчета, скърбим, страшно скърбим, че сме още по-осиротели в пустотата на града и в обезселенията на селата ни. Защото няма нито топли комини, нито трохи по первазите. Защото тук хората се мразят. И омразата им е огънят, върху който си притоплят залоената нежност на омръзналото им всекидневие.

Перушинестата му дружина, наречена „Ние, врабчетата“, която облетя земното кълбо подобно на „Малкия принц“, сътворен от летеца Екзюпери, стигна чак до Китайската стена, докато ние тук чирикаме на глас фрази от четивата му и

гоним бездомните скитащи думи, лаещи по гражданите като безстопанствените приятели на човека.

Йордан Радичков безспорно бе най-вълшебният магьосник в литературата ни. Той накара читателите по четирите краища на света да го четат с нескрита възхита на своите родни, разнолики и разнорасови езици.

Само Нобеловият комитет не го разбра, дори когато го наизусти на шведски. Макар че тази несбъдната знакова награда ни бе нужна повече на нас, като нация, като наша гордост и комплекс за малоценност, отколкото на блаженото му същество, надживяло всичките суети и цялото материално войнство...

Докато има читави българи, името на този благ човек ще трепти в националната ни памет със собствената сисветлина на малка, скромна, но неповторима българска черквица... Която обаче е безценна за националното ни съзнание, защото е побрала в себе си като във вълшебна крипта гласовете, образите и имената на духовете, без които не можем.

През последните няколко години Радичков много силно заприлича на Данте Алигиери. Но в подобрен вариант – странникът от страната на турлаците не поведе читателите си към ада, към чистилището и рая, а отвърза балона на мечтата им за свобода, направи опит за летене, подсказа на българина как да се издигне над себе си, помогна му да се види от птичи поглед, отвори му очите за небето и за другите съзвездия от другите далечни небета над планетата.

Публиката му се радваше и без да го разбира докрай, защото усещаше, че ѝ се лети, че Радичков ѝ дава възможност да се самоизвиси. Но на публиката не ѝ бе съдено да го стори, не бе готова за такъв прелом в съзнанието си. И в житейското си поведение.

От сума ти време душата на бай Йордан боледуваше. Животът не му се усладяваше. Той не кусваше нищо освен чиста водица, кълвеше по някоя и друга троха като уморено и много

самотно голямо врабче. И тихо гаснеше, гаснеше досущ като кандилце, чийто стопанин вече си е отишъл, а философията на фитилчето продължава и след него да блести... В онова играещо в очите му пламъче бе отразена цялата горест на световното добро, замислено за утрешния ден на човечеството...

Имах невъзможния късмет да му бъда един от по-младите приятели. И той влезе не само в живота ми, но и в тихите ми молитви, които си думам вечер за здраве, преди да се осъня.

Изглежда не съм се молил достатъчно искрено и силно. Или просто душата Радичкова също се е молела – за покой... И Господ е чул и придвижил с предимство молбата му.

Отлетя като осъществен до върха на същността си писател, рядък екземпляр, уникален поет в прозата и драматургията ни, поет, който не пишеше стихове, а ги разказваше така, че от словото му капеше мед, мляко и роса, елей и миро... Радичков не е просто народен писател, народен учител по любов и милост, по свирепи настроения, но и проповедник по допълненията към Закона за защита на Добротата!

Ако все още Бог е в наличност, знам, че духът на Йордан Радичков е заел отреденото му почетно място до престола на светия Отец. Това стана на 21 януари 2004 г., когато душата му на ощастливен врабец отлетя към безкрайните простори... Но книгите му останаха при нас, и чрез тях българската нация получи неръкотворен дар, нужен ѝ за идните години на страдания, лутания, морален разпад и жадуване на единение...

Едва ли има читав български дом, в който да не е кацнала поне книжката му „Ние, врабчетата“. Ако отново разлистите необичайните му светове, ще усетите как душата ви, с навити крачоли, нерешително ще запристъпва в потока на спокойствието и плахо ще почне да се оглежда във водното огледалото на спомена. И ще понечи да търси цветни речни камъчета по дъното му. И накрая съвсем по детски ще клекне да ги избира и събира.

Точно това се нарича пълно причастие между творец и сътворение. Тук няма екшън, психо или шоу – но го има простосмъртният пророк. Чрез чародейните си текстове той плавно ни въвежда в своя равномерно дишащ свят и най-подробно го разглежда през лупата на сърцето си. Разглежда го и ни го разказва – като увеличава миниатюрните неща, за да прогледнем, да не останем слепи към тях, а виждащи и невидимото.

Мъдрецът живееше чрез елегията на безпричинната скръб, особено необяснима за рядко скърбящите. Притворете очи и се вижте отстрани през зениците на настоящето, не сме ли досущ като ония негови жаби, които се опитват да пресекат магистралата на бита, без да ги сгази някой огромен джип? Дали това е посоката към нашето изцеление и изкупление?

Присетете се и отново прочете пречистващите четива на простосмъртният ни пророк. За да се уверите, че сянката на малкия ни живот също може да бъде голяма...

Дарбата да бъдеш читав

Той е професор в Художествената академия, но живее цял живот на село. В Мали Дрен, Пернишко. Цял живот е бил тук, оттук и до днес ходи до града само за да посвети в майсторлъка си своите обични студенти. Цял живот е скулптор, пипа глината, вслушва се в камъка, говори си с метала. И в гипса бърка като в кладенец. Цял живот е селянин, щастлив, че съдбата му е отредила голямо богатство – обширен двор, две плевни, един сайвант, слънце, простор, небе...

Ако минете край Мали Дрен и имате късмета да го заварите вкъщи, може да разгледате дворната му галерия и импровизираната му експозиция, настанена в ремонтирания плевник. Тук са и фамозните бикове в истински ръст, вярно тези са изваяни от гипс – но онези, излетите от бронз, от години украсяват парка на Хуго Вутен в Белгия.

В двора му живеят 10 котки и 3 кучета. Всички живеят сговорно, но само пред себе си признава: „Колко е просто всичко! Стига да има любов и ядене за всеки, и цари мир, и няма конфликти!“.

От години прави ескизи само на хора, които обича – на майка си, Бог да я прости, на учителите си Иван Нейков и Любен Гайдаров, на невероятните Константин Павлов и Йордан Радичков. Прави си ги за себе си, като свободна работа. И не ги вади от ателието си.

Във втората плевня живеят шест жени – женствени, огромни, мощни, предизвикателни. Застинали са в шест различни житейски пози. Те също никога не са излизали навън, не са показвани, не са били помилвани от мъжко око. Безгрешни са. Глинените им природни части познават само дивната длан на маестрото. Е, три други техни другарки отдавна са ощастливени досущ като швейцарски крави – вече дишат вълшебния въздух в парковете край Цюрих. Богат колекционер ги е отвел оттук и ги е пуснал в дворното си имение. Но завинаги си остават нашенки, три големи, цицести българки от Мали Дрен.

Кога е започнал първия ескиз на бай Йордан? Доста отдавна, но за да се направи портрет на необикновен човек като него е не само сложна, но и особена работа, която не може да има окончателност, завършеност, тя е несвършваща работа. През ноември 2003 г., два месеца преди да си отиде от този свят, Радичков и жена му Сузи отиват в селото на маестрото. И бащата на „Ние, врабчетата“ вижда главата си от глина, в комбинация с гипс. И понеже е щедър човек и благороден дух, каза, че му харесва. Според ваятеля от Мали Дрен в края на живота си бай Йордан е бил станал мек и бял. А когато го вижда за последен път, на поклонението, чертите на лицето му са се били изострили, но белотата му останала същата.

Признава си: „Дълго време преди откриването на Радичковия паметник ми трепереха гащите, как ще се възприеме, та нали толкова много и различни хора обичат сладкодумния мъдрец, и всеки един от тях си има своя представа за него, свой образ изграден и съхранен у себе си. „Господ да ми е на помощ!“, си рекох, и отидох на откриването. Кое то винаги ще си спомням като незабравим сън...“

Черквата в селото също стои изправена, благодарение на нашия професор, ваятел и селянин до гроб... Всяко лято студентите му идват на гости, спят и ядат у тях, пият от домашната му ракия, работят в двора му, място има за всички, разпола-

гат се с пещите му както намерят за добре, ровят се в безбройните му чудати инструменти.

Лани маестрото, заедно със своите ученици, запретва ръкави и почва да стяга старото селско църкве „Св. Петка“, приклекло на площадчето пред общината. Бачкат яко два-три месеца, жената на преподавателя им готви манджи, меси им питки, храни децата, той е денонощно сред тях.. Храмчето вдига засрамената си главица, блясва черковното му челце, в очичките му светва божията светлина. Празник!

Само дето малките българи от Мали Дрен не си мръдват пръста да помогнат. Гледат всеки ден сеир. И отминават. Никой не сеща един бонбон да донесе на децата, на вдъхновените реставратори, изучаващи занаята да създават читаво изкуство, да дишат празнично и просто. Както дръвчето диша земята, както плодът въздиша под необятността на небесата.

Не иде реч за някакъв шибан бонбон. Не че работата им е била горчива, наопаки – било им е сладко, харно и благо през цялото лято. Душите им са били препълнени от пчелен медец и цветен прашец. Но липсата на жест също е жест – винаги ще се намери някой дивак, който да си хвърли сопола в краката на ближния. Но, слава Богу, никой не може да опростачи опростените до святост дела.

Ако минете случайно през Мали Дрен, запалете една свещичка за здравето на тези българчета, които са осветили селския храм с благословения си труд и безсребърното си съзнание.

И споменете с добро името на техния даскал – Емил Попов. Професор по предметност, по участ – ваятел на мирозданието. Световноизвестен скулптор от световнонеизвестното пернишко село. Големият човек от Мали Дрен. Където майка му, царство ѝ небесно, го е родила и закърмила с читавост и човещина, с тайната да бъде повече човек и завинаги българин, но не като повечето българи.

Умиване лицето на Богородица

По пладне някъде, на връх Никулден, на Малката Коледа, както старите хора наричат този голям християнски празник, Йордан Радичков за пръв път в седемдесетгодишния си живот стана кръстник. Не на едно, на три, или на пет деца, а на 55 сирачета, дошли чак от село Гаврил Геново в столичната черква „Св. св. Кирил и Методий“. Децата малко закъснях за събитието, защото храмът се намира досами центъра на Женския пазар. Тук, сред стоварените на земята тикви и щайгите със смокини, сред червен чукундур и жълто грозде, наред олелията, хорската глъч, пазарен прахоляк и непрестанните подвиквания на продавачите предстоеше да се извърши нещо необичайно – бащата на вълшебната повест „Ние, врабчетата“ щеше да стане духовен настойник на 55 ромчета.

Ококорените чернооки циганета, изсипали се като два тона слънчогледово семе от автобусите, наети от фондацията за социално подпомагане „Св. Никола“, веднага впериха поглед в писателя, за когото само бяха чували.

Йордан Радичков с подкосени от вълнение нозе, щръкна като необикновена птица сред този рояк от истински двуноги врабчета. Коминът на тяхното сиропиталище от години дими в небето над Монтанско и тази подробност ги правеше настоящи земляци на този онемял от щастие, благодарност и благодат дядо. Почетен от децата с честта да им стане кръст-

ник. И предпочетен от Бога да им вдъхне вяра, надежда и любов.

Писателят бе тутакси разпознат и людетe, без да подозират повода, който бе довел известния писател в тази „народна“ църквица, започнаха да го поздравяват, да го здрависват, по-смелите и да го прегръщат, а някои се втурнаха да му целуват ръката. Радичков стоеше досущ голямо, неразбиращо и объркано дете, бършеше избликналите си сълзи и шепнеше: „Но как така... Моля ви! Моля ви! Какво правите... Моля ви!“

Народът разпозна своя мъдрец, своя свят чилиак и се нахвърли като върху му, върху крехката му птича осанка, сякаш благословията му беше по-важна за момента от всичко друго, което ги заобикаляше. Йордан Радичков стоеше, огрян от святата светлина и неловко се опитваше да запристъпва сред морето от богомолци към купелите със светена вода. Празникът най-сетне започна.

Деца на България, изоставени от своите родители, се множат непрекъснато. Повечето от тях са роми. Но всички заедно живеят на заем, който ще плащат цял живот. С най-интимни лихви. И този доживотен данък се нарича самота. Самотността на сиротните души сред сбирщината от чужди хора. 55 от тези сироти в този ден се сдобиха с духовен баща, със свой ангел хранител.

Ритуалът трябваше да се извърши в храм-паметника „Александър Невски“, но църковното му настоятелство поискало по 50 лв. на дете, за да се извърши свещеното кръщение.

Радичков знаеше за отказа и бе до дъно оскърбен, въпреки че всенародното опиянение от присъствието му в черквата го омая, извиси и отново смали, макар че детското възхищение го омагьоса с чернооката си закачливост и го освети целия отвътре.

Лицето му обаче остана лице на човек, който е угнетен от чуждия грях, изпитващ болезнена вина, че е безпомощен да

му се противопостави, да го предотврати. Поне като известен българин и популярен писател.

Това бе лице на оскърбено същество, просмукано от болка, а не изкривен от поредната несправедливост лик на ядосан за пореден път обществен праведник.

Отказът на Светия синод, който стопанисва храм-паметника, на дело бе отказ тези ничии чеда да бъдат приютени в лоното на вярата. Защото и без друго там кръщения не се извършвали.

А най-вече не се намерил някой луд да извади 55 пъти по пет десетачки, за да нахранят за цял живот с катедрални спомени всяка една от тези 55 врабчови човчици. Тази шумна, но гладна за добрина и ласка, говореща български език врабчова дружина. По-малките циганета не уловиха оскърблението, но по-големите не се впечатлиха, че отново са пренебрегнати. Защото бяха привикнали да бъдат пренебрегвани. И редовно унижавани. Нестройният хор от „джиф, джиф, джиф“ за малко млъкна. Докато траеше ритуалът. След това отново се разжужи и радостно се изсипа пред портите на църквата, където се е проснало завинаги по цялата си дължина голямото софийско тържище. Децата бърбореха, пипаха своите осветени кръстчета, не млъкваха нито за миг и непрекъснато мешаха своя врабешки език с езика на Радичков, който твърди в книгите си, че това врабешко възклицание „Джиф! Джиф! Джиф“ означавало

„Жив, жив, жив съм!“.

На Малка Коледа Радичков отново уми лицето на Богородица. Както го е сторвал всяка зима като дете с иконата на Дева Мария преди Голяма Коледа, наред затрупаното със сняг село, умивал е лицето на Божията майка с кладенчовата вода под строгия и изпитателен, но много топъл майчин поглед. И пред димящия с пара език на вярното домашно куче.

Този път обаче Радичков уми лицето на България. Пред погледа на Богородица. И успя да избърше сълзите на 55 сирачета.

И нейните сълзи по нас, които умеем да плачем, но не умеем да утешаваме. Защото познаваме страданието, но не се припознаваме със състраданието...

Храмът, който никога няма да бъде осветен

*Бог ни дари с Константин Павлов,
изрече Светлин Русев*

И на 73 години Светлин Русев е неповторим, неочакван, способен да изненада и почитателите си, и враговете си дори. На 14 юни той посрещна рожден си ден с небивала изложба – изцяло посветена на неговия приятел, големия поет Константин Павлов. Включени са нови и стари рисунки, огромни маслени платна, както и уникални „картинни текстове“ или може би по-скоро „текстови картини“ от Павлов.

Експозицията, която ще остане в СБХ до 20 юни, не е първата им съвместна изява. През 2003 г. излезе албум с 21 литографии на Светлин към 21 стихотворения на Константин. Супер изданието бе по случай 70-годишнината на поета и в адски ограничен тираж – само 40 екземпляра.

Същата година Русев скандализира политическата общност, като чрез отворено писмо до президента Георги Първанов отказа да приеме ордена „Стара планина“ първа степен, въпреки издадения указ за това. Аргументът на живописеца беше, че Министерството на културата е проявило бездарна липса на културна ориентация. Поради което и не е направило нужното предложение до президентството Павлов да бъде отличен с най-високото отличие, макар че юбилея на поета е минал месеци преди този на известния художник.

Още първия ден, както се очакваше, стотици се стекоха на „Шипка“ 6, за да видят новата, изключителна акция на маестрото. Повечето посетители едва прикриваха обзелото ги вълнение и влагата в очите си. Мнозина мълвяха: „Това не е изложба, Светлин е сътворил църква!“ Чух да казват: „Убийствени текстове, страхотни картини!“ Иван Кулеков възкликна: „Браво, Светлине, такова нещо не е правено досега! Ти отново надмина себе си!“

В експозицията са включени както „завършени“ портрети на К.П., така и други, „незавършени“, според художника. Както и 27 собственооръчно написани записки на поета. Това са части от негови стихове, есеистични фрагменти, на практика поразяващи прозрения, гениални послания. Всичките са наситени със сдържан драматизъм, със силен скепсис, с питаща парадоксалност, с изящна и изумителна простота и мъдрост. Светлин Русевгиев ги е вдигнал с бели букви на черен фон и ги е положил в големи рамки. Така Павловите ръкописни изречения, изписани със здравата му лява ръка, незасегната от трите поредни инсулта, са придобили формата, съдържанието и обема на разтърсващи гледки. Трагични по същността си визии, преизпълнени с „Елегичен оптимизъм“.

Ставаме свидетели на нов жанр в съвременната живопис: картини от бели думи, върху големи черни петна, които стоят в залата като некролози на времето, което, въпреки че е изтекло, не иска да умира. А се разтяга между небесните селения и земното привличане, протяжно и еластично, сякаш стиснало между зъбите си мрачния възторг на настоящо минало.

Идеята за тези убийствени ръкописни портрети от букви идва от стихотворението „Писмо до Светлин“, което Константин написва през 1987 г. Финалът на „Писмото...“ е следният: „Напред! И пак напред! Сега остава най-зловещото и най-заслуженото наказание: Величие! Безвремие! Самотност! Пустота!“

Днес този текст е отпечатан върху поканите за изложбата. Но тогава, в агонията на комунизма, Светлин беше повече от самотен. Бе заобиколен от воя на червена партийна глутница, която нямаше как да му прости волнодумието, „своеволията“ по отношение на обгазяването на Русе от румънските химически заводи, приятелството му с „врага на социализма“ Коста Павлов.

Години след това, в разцвета на реалния псевдодемократизъм, Константин, макар и мъчително за него, изписва собственоръчно тези диалози със Светлин. И надареният рисувач усеща, че в почерка на оживелия по чудо негов приятел има едновременно графика, живопис, пластика, колорит, има неповторимост, гениална неповторимост.

„Провокиран бях от записките, посветени на мен. След инсулта Константин Павлов ги е събрал и преписал с лявата си ръка и един ден ми ги даде. Това беше миналата година. Смятах да направя изложба за рождения му ден, но не успях“, споделя Русев как е изминал своя път към този виртуален храм и добавя: „Това е едно приятелство във времето, не просто оцеляло, а доказано.

Веднъж го бяха питали не си ли завиждаме. А той отговорил, че творческата ни суета е толкова голяма, че за подобни чувства няма място. На мен лично не ми е и минавала подобна мисъл. Константин Павлов е подарък от съдбата за поезията на България“.

В едно от посветените посланията четем: „Драги ми Светлине, аз съм щастлив човек: обичат ме тези, дето бих искал да ме обичат, ненавиждат ме точно онези, дето бих платил да ме ненавиждат. Вероятно и с тебе е така?“ И поетът отговаря вместо художника: „Не!“

И още: „Мъдреците, които притежават Абсолютната истина, нямат морално право да живеят повече. Абсолютната истина е като котарак канибал: изяжда новородените котета. (Мъдрец ли си ти, Светлине?)“, риторично пита Павлов.

И още веднъж: „Демокрацията подозрително бързо започна да канонизира свои светци, пророци, великомъченици; скубят си брадите старите и новите търговци. Къде? В храма“ – изрича „Отшелника“, както го наричат „приятелите му“ в своите доноси до бившата Държавна сигурност.

Издателство „Факел“ също скромно присъства в грандиозното културно събитие. Специално за случая издаде две книги на Павлов: „Елегичен оптимизъм“, двуезична стихосбирка, на френски и на български, както и скандалните „Избрани интервюта и късчета доноси срещу Константин Павлов“, за които в-к „Труд“ писа в четири поредни броя.

В крайна сметка се е получило странно „съавторско“ между палачите и тяхната жертва. Публичните признания в медиите на „лирикосатирика“ се допълват от донесенията на агентите: два словесни потока, чиито извори се разминават във времето, но сега най-неочаквано се срещат като паралелни светове и кръстопътни светогледища. След съдбовен сблъсък, но чист и жив, макар и наранен и окървавен, от катастрофата излиза Поета.

Двата времеви потока не се смесват, защото са от противоположни вещества. Както величието не може да се разтвори в нищожеството. И обратно.

Светлин Русев е проникнал всъщността на колизията. Разтърсващи са маслените му портрети на Коста, изправил го е в предразстрелна ситуация, в поза без поза, в Голямото Учудване, достигащо до Изумление от простотията и покварата на идейните му чудовища, които са го нарочили за техен най-опасен враг. Русев е „затворил“ Павлов под арката на иконографията, под облото небе на делничния олтар, в която виждаме само мъката като резултат от безсмисленото насилие над един световен дух, с когото други народи биха се фукали гръмогласно.

Въпреки че Светлин и Константин са различни по темперамент, манталитет, стилистика, натюрел и дори „естети-

ческа естетика“, но и в това изложение те намират допирни духовните точки. И в изкуството, и в живота, и в безсмъртието, и във всичко, което е дело на Автора на вселенското битие.

След като стоях няколко часа сред пречистващите сили на тези картини, си мисля, че може и да не живием в гражданско, а в селяндурско общество, но ни се случват все още извъредни извисения, които обдъхват мъртвата ни духовност. Благодарение на същности с дръзки души като тези двама мистериозни майстори на словесносните витражи.

И за да не разминем отново със значимото, което е край нас, нека поне този път да извървим пътя до въздушния български храм „Светлин и Константин“, който отвори порти за поклонение, но който никога няма да бъде осветен...

Неповторим случай в сюжета на Вселената

Любимият ми поет, любимият поет на няколко поколения български ценители на словото, навърши странно-страшните 70 години. Странно е, защото непокорен чешит като Константин Павлов не се връзва с някаква почтена възраст и доблестно старуване. Страшно е, защото неусетно покрай него и ние остаряхме, ние – някогашните 25-годишни, възторжените му поклонници, крещящи пияни името му под нощния прозорец нанеговия дом: „В чест на празника! Ура, другари!“

Човекът-легенда, блестящият ум със светкавична реакция, остър и кинжален, нараним и нараняващ, красив и мрачен, не понасяше глупостта и подлостта. Всички разговори с него бяха неповторими учебни часове по необикновеност. С поетът Георги Борисов имахме изключителния шанс в продължение на години да бъдем негови безплатни слушатели, наврени в малката му кухничка на бул. „България“. Канехме се да запишем тези лекции по нравственост, но след поредици от туткане, пропуснахме да обезсмъртим и себе си като негови душеприказчици. И да подарим на днешните читатели скъпоценните изречения на този мозък-бръснач.

Социализмът страшно ни обединяваше, капитализмът се опита да ни разпръсне. Коста прекара троен мозъчен инсулт и загуби говора си, но не и разума си. Многото богохулства, цистерните с водка и километри те цигари се опитаха вкупом да го убият, но в този неуспешен опит за убийство участваха

всички демократични демони – заради едни уж доброволно напусна киното, за да не съкратят някого от колегите му, заради други

остана без никакви приходи, а му трябваша, защото се грижеше за три души, без да брои своята. После провалиха първата му поставена пиеса, сетне де нахвърлиха злобно срещу митологията около него, накрая прецакаха явно дъщеря му, даровита художничка: „Отворено общество“ се оказа затворено само за нея – имаше покана за изложба в чужбина, но нямаше долари за самолетен билет. Коста отказа на опозицията да заеме мястото си на обществено гуру, в отговор на това известни демократи подло предотвратиха възможността да оглави, макар и временно, единствения новопоявил се литературен вестник...

Тези неща ги пиша за пръв път, макар да знам, че са долни по своята същност, че са битови, дребни ще кажете и дори дребнави, но онова, което комунистите не успяха да сторят с тялото на Павлов, посткомунистите го свършиха с хирургическа точност. (Мазохистите разкатаха майката и на садистите!)

Едва ли бе уговорено или запланувано – просто предишната власт много се плашеше от думите му, от стиховете му, от киносценариите, които по принуда започна да пише. Но литературните милиционери се разтреперваха от дръзкото му поведение – да удариш публично плесница на партийното величие Георги Джагаров, да го наречеш мерзавец пред десетки подлизурки, да осмееш по неподражаем начин в поемата си „Петимата старци“ членовете на Политбюро на ЦК на БКП – всичко това днес изглежда като невинна целувка. А си беше борба с голи ръце срещу оглупели идеолози и озверели човекоподобни зверове..

По-късно, когато редица литератори скочиха едновременно в политиката и се подчиниха на всеобщия нагон на улицата, Коста остана отново самотен и самостоен, самодостатъчен.

За пръв път даде двайсетина интервюта, блесна като пророк и смая онези, които не бяха изобщо чували за него, за това, че съществува такъв неземеен поет.

Новоизлюпените борци срещу БКП инстинктивно и панически избягваха да се сещат за идола на своята младост, за най-достойния измежду нас, който 12 години изкара като в домашен арест – без право да публикува, каквото ѝ да е, и без право да работи всичко, свързано с думите. А той бе водителят на думите и те излизаха денем от устата му като слънчеви пчели, а нощем като пламнали светулки.

Докато един ден Коцето, както го наричат най-близките му, подава молба в киноцентъра за мястото на пенсионарал се общ работник. Все едно Шекспир да поиска да носи декорите в кралския театър.

Одисеята на този чудодееен дух вече е забравено минало. Веднага след комичната улична имитация на демокрация и площадните фарсове и водевили, изведнъж се явиха мълчали досега мъченици на вярата, които тръгнаха да ходят по водата и да потъват според верността си към службите. Тези нови христосчовци днес също са отдавна забравени, докато Константин Павловата новаторска лиричност чака своята жаба – да я целуне и Жиг да скочи поточето на хронотопа.

Повечето от враговете му още приживе ги отвя вятърът на забравата, други умряха в самота и отчаяние, трети просто остаряха като обикновени пенсионери. Коста се оказа костелив орех, макар и безмълвен, той общуваше с остър поглед и отмерени жестове, имаше памет за завиждане и мнение на скептичен към всичко жрец.

Най-вярната дефиниция за него е на мъдреца Иван Радоев: „Константин Павлов е натоварен от природата да бъде допълнение към нея“. Ще добавя: социализъмът не успя да пречупи гръбнака на неговия инат, макар че този свръхпоет, без никакъв аналог в световната неолиричност, изживя

по-голяма част от своите вече 70 години в преследване, забрани, уволнения, изолация.

Причината бе проста – Константин Павлов се подиграваше на всички властници и на техните литературни телохранители в недостъпна за тях форма. Те не го разбираха, но го тълкуваха, като го определяха за мракобес, черноглед, идеен враг с извратена фантазия. И го преследваха. И си вярваха, че ще го унищожат и надживеят.

Константин Павлов остана далече от масовките, но и днес стърчи като среден пръст, като самотен кръст над завинаги мъртвите му неприятели.

Времето на новия социализъм, което ни лашка в продънената си лодка, се оказа по-елегантен убиец от своя предшественик. Преди половин век той обърна с краката нагоре представите ни за родната поезия, театър и кино. И го стори с лекотата на гений. Който като всеки гений, остава недооценен в собственото си село. К.П. е неповторим случай в сюжета на Вселената.

Да е жилаво и здраво безсмъртното му безстрашие!

Похвално слово за духа

Днес е Велик понеделник, началото на Страстната седмица. Понятието „страсти“ идва от старобългарски и някога е означавало страдания. Обаче седмицата на Христовите страдания е не само традиционен, ритуален, почти дежурен повод за личното ни състрадание и признание към Сина Божий.

Разпятието и Възкресението са преди всичко причина за нерадостен, но честен размисъл за всичко около нас, над нас, зад нас и пред нас. За бича на бита и несъвършенството на битието, за изпълнената ни с грехопадения плът, тази тленна сестра на безсмъртната ни душа, за непознатия дух, който много рядко каним на чаша вино, за да разговаряме със себе си.

За какво да разговаряме със себе си ли?

За своите малки и големи грешки, за грешните ни помисли към ближния, за седемте смъртни греха, които бъркаме с десетте Божи заповеди. За неумението ни да се погледнем отстрани и да се съзрем през взора на Бога – мънички, четирикрайнички,

тичкащи насам-натам, обсебени от делничното, от преходното, от грижите за физическото оцеление, но не и за духовното изцеление. Затова освен телата ни и душите ни са затлъстели. Кандилцето на съпричастието, на състраданието, на съболезнованието ни към човека до нас липсва на задушевната ни трапеза. Живеем живота си без помисъл за след-

ващото изпитание, а е казано: „Щом животът не е вечен, и смъртта не е безкрайна!“

Живеем за удоволствие на телесата си, а в раните на душевността ни пируват червеи. Възкресението Христово е победа на духа над месото. Ние не сме богоизбрани за подобни свети неща, за пасхални подвизи и не ни е дадено да бъдем героични примери... Поради което не щем и да се отнасяме праведно към физическото си здраве, както и към вътрешната си хигиена, наречена морал, почтеност, чест, нравственост, читавост...

Караме я без вяра в себе си, без уважение към организма, който сме получили като дар от божествената природа, без уважение и преклонение и към собствените ни родители, които са ни пренесли като малък, но тежък кръст през годините – от люлката в двора до първото школо, през първите ни любовни трепети до собственото ни бащинство и майчинство...

Затова, който съзнателно или несъзнателно убива здравето си, той убива труда на своите създатели – физическите и Душевния.

Нека собствената ни Тайна вечеря да бъде светла и паметна – да се самоопознаем и провидим. Нека открием собствения си мъничък Храм в себе си и оттам да прогоним търговците. Нека потърсим покаяние чрез любовта си към ближните, да се отвърнем от Гнева и Чревоугодничеството, от Алчността и Леността, от Завистта и Високомерието. И от вратата в безверието, в това, че никой не очаква нищо от нас като обществен пример и обживяване на безпримерното в себе си.

Нека липсата на праведност в правовата ни държавица не вземе връх над личната ни душевност – там сме си господари и слуги, пазачи и крадци, поети и тълпи. И имаме цялата свобода да изберем собствената си роля, защото Свободата не се нуждае от паметник.

Бог помага на победените

Добро утро, момичета,

Часът е шест сутринта, денят е 3 януари, петък, последен срок да си напиша и предам текста, който четете в момента. Ще го прочетете във вторник някъде между дните на Йордана и на Ивана, малко след Бъдни вечер и Коледа по стар стил. В Скопие моят приятел поетът Мишо Ренджов ще запали една свещ и за своите софийски приятели, както и аз благодарих на Бога на 24 декември, че този човек пише и пее като ангелогласен... Братята македонци ще отметнат своя Божик, те празнуват по стария юлиански календар, заедно с русите и сърбите, с които, кой знае защо, от векове ту искрено се обичаме, ту още по-искрено се намразваме. Но сме единни в тези праведни празници, в които людето пеят, пият и плачат...

Абе Нова година е, сняг ни прати Господ, иде броеница от именни дни – в индийска нишка са се наредили, като хлебарки изпълзват от стария телефонен указател на януари, изпълзят, постоят, тропнат едно хлебарчесто хорце и отминат. Тази година и хлебарките ни решиха да емигрират... В САЩ, казват, отивали, но и там щастието им не е пълно, нито е за завиждане...

Уж наоколо е ново, новогодишно, уж безделнично, а ми го няма бялото. Липсва ми другото бяло, то отсъства. Както казва друг мой велик приятел, художникът Стефан Десподов, „отсъствието на бялото е също цвят“. Виждам едно черно конче

да тича из българско, жребче малко, арапско, радва се, че не е бяло, радва се, че има девет цвята черно... Добър знак ли е? Не разбирам езика на предчувствието, а го чувам да ми говори, говори, говори... Че мракът не съществува, а само отсъствието на светлина.

Нещо не мога да се израдвам. Нещо не е така, не е както трябва, мамка му, свито ми е отвътре, нито ракията ме пали, нито червеното ме гали... Нещо иде, но не знам какво... Не-обяснима е тази убийствена безпричинна печал – наричам я обществена депресия. За пръв път я усетих в началото на 2000-та година – що фойверки, що пукот и плямпане, че идва новото хилядолетие и новия век... После ни казаха, че пристигането им се отлага за догодина, станало било грешка, а иначе било, и то от край време...

Същата пролет се видя, че сините победители вече са победени.

И че новото Възраждане отново се отлага...

Днес продължаваме да се надяваме някой да дойде и да ни възроди – по европейски, по американски, по еврейски. Хората от пустинята направиха рай, ние от рая – пустиня.

Не, не става дума за политика. Става дума за нази си, за българята, които тук ще си мрем, за нас става дума – за най-нерешителните и за най-вкоренените в това парче плът на име България.

2.

Докато гледах с презрение стария си телевизор, новият беше окупиран от малолетния ми син, докато гледах как се мъчат артистите ни да пеят и да се гевезят в новогодишната сукотевина, си казах: отвикнал съм да живея естествено, отвикнал съм да се радвам на факта, че мога да ходя, да тичам, да гледам, да говоря, да мълча непринудително.

Чакай, тъпако, си викам, ако беше се родил инвалид, или беше се родил още по-тъп, тогава какви щеше да ги ръсиш? Я

си целуни децата, без повод, дай им (без да тиискат) пари, да ги изхарчат за техни си шуротии, подайна кучето лапа, и на себе си дай ново сърце за душата...

От сто години не съм изпял нито една песен, не само до докрая не съм я изпял, ами дори до предначалието ѝ не съм стигал. Вместо да се бях забил в Троянския балкан или в Тетевенския

му събрат, където цял живот само се каня да хвъркна, вместо да газя сняг до кръста, да вия като вълк в полето, аз пак се самозарих в лавината от многоканална скука.

Отвикнали сме поне веднъж-дваж в годината да не сме делнични, след като не щем да сме празнични.

Чудя се – кой ни отучи да плачем и да се смеем, как се разучихме да летим, да ни се сервира култура с консерванти. Сякаш нацията ни е уморена. Печална в примирението, че нищо кой знае какво няма да се промени до края на живота си...

А не е точно така – Бог помага на победените! След големите страдания идват делничните дни с простосмъртни радости – цветно камъче, цъфнало цвете, домашна животинка, помощ от приятел. Идва Бог и сяда до нас на масата ни, и с ръцете на баща ми разчупва питата с късметите. И с ръцете на мама прекадява трапезата. И в очите на двете ми чеда се оглежда като коледна елхичка.

Господи, колко щастие има на този свят, Господи!

3.

Не винаги разбирам собствените си предчувствия, но логиката ми подсказва – в България останахме само победените.

След толкова години клатене и люшкане, стана безпощадно ясно – изпита чашата, смехът – изсмян. Бедните – още по-бедни, богатите – по-малко бедни.

Ние, редовите българи и българки, не сме толкова бедни, колкото победени. (Армията на победените крачи, беше писала една поетеса!) Но победените нямат армия.

Те имат право на Божия помощ, право на последен миг щастие, право за последен тото шанс.

Ще ми се нашата победена нация да излекува болното си самочувствие, умствената си недостатъчност, липсата на национално достойнство, окуцялата си духовност.

Нужна ни е осветената водата на съпричастието, неделния хляб на общото дело, камбанарията на съзнанието, белязан с кръстния знак ...

Но ние продължаваме да боледуваме поотделно, зъзнем в наследствения си завистлизъм и дори не се сещаме да опрем гърбовете си един о друг.

4.

Бог помага на победените, но само ако вярват в него.

Нищо не помага на кроткия човек

Наскоро станаха 27 години, откакто загубих жената, за която бях любимият мъж. Най-любимият, безценният, неповторимият, най. Майка ми отлетя към скутите на Бога едва на 50 години. Напусна ме, за да бъде по-близо до Твореца. И мой застъпник пред него, мой душевен посредник по сделката с греховете ми. Дълг срещу грехове, грехове срещу човещина на изплащане.

Не съм единственият, който рано е загубил своята света богородица (пише се с малко „б“!). Всички малки същества – от змийчето до пиленцето, от бебето до червейчето – са по своему ангели. И по своему невинни твари. Но по-късно ставаме зверове.

Но как стана тъй, че отвратихме децата си от майка България? Как стана, че сме като изтръпнал крак – вече не усещаме тяга по нашето, по общото, по своето... Не мога да отговарям за другите, но при мен нещата са „всъ не так, как надо...“

Приятел доцент ме покани да изнеса няколко лекции пред студентите му по проблемите на поетическия превод от руски. Влизам в Университета и гледам некролог. Леля ми. Известяват на студентите, които въобще не я помнят, че вече 40 дни е оттатък небесния океан. В небесната Америка, във въздушната комуна, в космическото огледало... Преподаваше руски в Алма Матер, подобно на майка ми, но която учеше в школото децата на този език.

Студентите ме чакаха да им говоря за тайнствата на превода, за бардовите текстове и за българските им превъплъщения, издрънках си за пореден път душата – повечето от бъдещите магистри филолози не знаеха и дума по московски.

След края на разговора ни между глухонемеи, два часа по-късно си развах пеша на палтото и се забих направо в отрупаната със сняг Руска черква на „Цар Освободител“.

Дотук добре. Преминах с леден вид наглите просяци, които само дето не ми бръкнаха в носа от желание да ми покажат мнимата си недъгавост (кога ли ще извъртя някоя тупалка в мордата на някой пореден разкекерчен инвалид, с мазна усмивка на страдалец?!), избутах тежката завеса, спуснатата след врата на храма, охраняваща топлината, и запристъпях навътре. Пред мен – въже. Свещниците изнесени в предверието, пред гишето за свещици и кръстчета. В утробата на храма – жена с парцал и кофа вода. Мие, хигиенизира, шета. Празник ли е, делник ли е, санитарен полуден ли е, Путин ли е влязъл нелегално в Българско, или някой петролен олигарх ще коленичи пред амвона, чьорт възмьот?..

Не питам, защото не съм дошъл да питам. Дошъл съм да се уединя и да потрепера вътрешно с върха на пламъчето от свещиците. Да помълча, защото всичко е казано, когато някой вече не може да те чуе. Или чува, ама ние не го чуваме.

Примирих се, че съм попаднал в неподходящото време и на неподходящото място, че се налага да се сбутам о другите дебели зимни палта, които също търсеха като мен място пред трите сбутани една до друга икони, че ще изчакам реда си като пред обществена тоалетна, за да освободя съвестта си и да си излея гузността – канех се от сума ти време, мислех да се обадя на леля ми, старницата, ама не се обадох...

Но нещата не се сбъднаха както ги бях наредил, както се бях примирил, че са се подредили. До гишето за свещи имаше друго стъкло, зад което едра мамаша въртеше степния си декарник. Нямаше да я забележа, въпреки обемите ѝ, но тък-

мо запалих за Бог да прости и цялата черква заехтя като женска обществена баня.

Мамашата беше залапала слушалката на служебния си стационалерен телефон и гръмко обясняваше нещо на някаква друга патка, която явно не разбираше от дума, та се налагаше да ѝ се повтаря и потретя на нейния роден руски: когато се обади, ако се обади, може да се обади, но непременно ѝ кажи, ако обади, вместо мене ѝ кажи, нали, да, добре, но ако не се обади...

И всичко това отново. И пак отново. И пак.

Постоях празен като улук в тенекиено настроение и зачаках тая овца да спре да грухти, за да мога поне за миг да си представя лицето на мама, на леля ми, и две рускоезични жени, българки, вадили хляб си с този език, от който сега ми се драйфаше... Стисках зъби, и си виках: „Боже, прости ѝ, тъпоумна е горката, не знае, че е тъпоумна, че е отблъскващо тъпа, майната ѝ, не съм дошъл тук да се гневя, не съм дошъл да се дразня, ей сега ще млъкне курицата ѝ с курица, и ще настане малко тишина за мигновеното ми усамотение!“

Но не би. Петите ми се качиха в ушите, идваше ми да кресна: „Млъкни ма, мамуня!“ , ама щях да сепна и останалите човеци от групата, въртяща се около трите почти недостъпни икони. Явно е трябвало да преживея и този срам – Господ да ми отблъсне молитвите, и то чрез една едрогабаритна директорша на храм. Дали защото съм кофти племенник или недотам покорен в скръбта си син, или заради двете заедно? Все едно – до мигновение не се стигна.

Все пак се приближих до руската мадона с кофата и парцала и просъсках нарочно на български: „Тая вече половин час дрънка по телефона, това все пак е църква, а не махленска баня. Кажи ѝ веднага да млъкне!“ Оная със слушалката беше обърнала мощен гръб към молителите и продължаваше да трака като шевна машина. Мадоната на мизерията изостави парцала си и отиде при безкръстната крестянка и ѝ прошеп-

на нещо на свободното ушно отворстие. След миг громкото ехо намали децибелите си, но интересният разговор продължи: ако се обади, кажи ѝ, че аз не можах да се обадя, но много исках да се чуем, непременно ѝ кажи...

Е, нищо не помага на кроткия човек.

Извъртях се на пета, взех кръгом марша на един крак и се понесох навън. Иначе щях като Разколников да ѝ строша телефона в кухнята кофпомпа. И да ида да се предам в първия царски участък.

Явно от мен не става приличен християнин. Дали да не взема да се обрежа? Не, малко ми е късно да рискувам с остатъка от интимната си кожа. Дали да не туря ножа на православната си душа и да ѝ метна едно римо-католическо расо? Не, няма да ѝ отива, късно ми е да ставам папа, а можех...

Най-добре е да се посветя на някоя от многото църкви в протестантската гвардия – няма кандилници, няма икони, няма мамаша, няма разни мазни раса, калимявки, развети като перчатки бради, а е просто, просторно, чисто и ясно – Бог е с якичка, може и да е бърнест негър, но Бог пее и танцува, държи проповеди и защото е навсякъде и аз навсякъде мога да му поискам помощ, прошка, да изпадна в молитвена промисъл, да му дам пет лева, или просто да си подумаме...

И това не става – ще рипнат: предател, изменник, сектант, славянофоб, щатски агент, евангелист нещастен, вълн от чадъра, жалък провокатор, македонстващ серсем с руска фамилия, декларира ли хонорарите си от КГБ...

И защо ли, Боже, всички тези помисли и вълнения, заради една атеистка в храма, заради една случайна телячка в банята за обща душевна хигиена, заради една вулгарна вулва?

Няма скоро да стъпя в Руската църква на бившия булевард „Руски“. Само с краката напред, ако ще съм за малко умрял, но не и ако получа спазъм от българската си меланхолия и да трябва непременно да остана сам пред Бог и пред себе си. Не от инат, а от отврат, не от яд, а от страх – толкова много отрова

събрах за толкова кратко време, че ако се изплюя в шепата на някой проспериращ просяк пред храма, ще го галванизирам от рамото до кръста, че може би и по-надолу...

За това – ходи си, Румене, по нашенските черквици, там си стопанин, можеш и тежка забележка да сториш, да изшгъткаш леко, да се поизкашлюеш по старомодному, да запратиш син пламък с поглед суров и презрителен към всеки наглец. Ще те разберат на мига, ще се засрамят, ще поруменеят страните на стринките, ще наведат виновно главици и никогаш няма пред тебе да го повторят... Е, щом си излезеш – шепотът пак ще започне да пълзи към иконостаса, да лази, да шета и да набира скорост, сякаш мястото пред олтара е място затоплене и чоплене на семки, сякаш е селска чакалня за последния влак към градските дивотии и дяволии, а не осветено място за безмълвен диалог с Онова, и с Това, и с Другото, и за Другото...

И за това вече не сричам никога с-богом, а на ум си казвам молитвената надежда за новото свиждане: „До скоро, милички, мои мъртви момичета, дано се срещнем отново в яйце-клетката на бъдещото време!“

Син на своя заробен народ

На 27 май 2003-та големият и мрачен щастливец Никола Йорданов Фурнаджиев навърши точно сто години. Поетът Фурнаджиев вече надживя човека Никола. При това с природната лекота на детето, което босо тича през тревата, без да знае защо тича и накъде лети. Ако бяхме държава като хората, камбаните в цяла България трябваше да думкат и звънят. Защото в литературата няма светци, но в нея тачим великомъчениците на словото, от които настръхваме физически и естетически, когато се докоснем до енергията на творчеството им.

Фурнаджиев и на 100 години притежава мощността на небесна електроцентрала, стиховете му имат силата на токов удар, който преминава през сърцето и се оземява в дъното на гените ни. За разлика от скромните таланти в литературата, Фурнаджиев още преди да порасне, едва на 22 лета, си вписва името в Библията на българската поезия.

Роденият в Пазарджик странник е от тези български чудеса, чрез които Бог доказва своето съществуване. Бог си избира духовни инструменти, чрез които свири в ушите ни своите необикновени мелодии. Никола Фурнаджиев е непознат и неповторим български музикален орган – грандиозен по тоналност, извисяващ се като оръдие в оркестъра с духови инструментариуми, той е хем контрабас в Биг бенда на вечния български хороводен оркестър, хем е йерихонската тръба на древната ни, тръпнеща и тътнеща пръст.

И понеже Господ го е учил на музика, Фурнаджиев гали тръбите, през които издухва невероятния си дух, стиска ги здраво, за да не отлетят от устните му към покоите на Всевишния.

Набитият и як момък Никола още през 1925 г. преобразява звездното разположение в небето над България, когато, както е известно, издухва своя първи „Пролетен вятър“, сборник-уникат за тогавашните и сегашни литературни представи. Това става, когато бившият чирпански гимназист тръгва да лекува хората и да учи медицина. Не я завършва, защото открива, че е неизлечимо болен по понятието Родина, за разлика от своите същностни сънародници, бързо съзнава, че не науката, а изкуството е неговата естествена стихия. Дори не самото изкуство, а стихията на стихийността е присъщото му битие, без което той не може да прекрачи прага на делника си.

Фурнаджиев е първият и последен катедрален български поет, който издигна собственоръчно от огнения си пантеизъм и земната си любов по Отечеството отвесен храм, в който още не млъкват неговите вече сто на брой камбани.

Фурнаджиев извиси до небето земността си, земността на своя витален и заровен народ, скръбта си по неговите загуби. Той пренесе през времето страхотната мъка на тоя народ и се посвети да му служи като съчувственик, състрадалец и съболезовател. Благодарение на Божието си съчувствие той успя да раздвижи подземния вятър в тая страна и нейната поезия.

Фурнаджиев е най-мощния дъб в гората на изящната ни лирика, която започва преди Орфей и се губи някъде в днешните адове на реалността. Говоря за дъба, който с буцестите си корени слуша тътена на подземния вятър, който знае езика на подземните риби, който умее да се целува с блясъка на мълниите.

Фурнаджиев е природно чудо за българската самобитност, имащо способността да се превъплъщава от човек във вълк, от

дете в птица куца, в страшна и весела чума, която крачи през грозните гнезда на гибелта.

Първото гениално прозрение на младия непокорник е стихотворението „Мъка“. Мъка е най-простичката и най-точна дума за определението на понятието поезия. Само който изпитва неподправена мъка може да стане неподправен поет.

При Фурнаджиев всичко е двойно – той е двойно обладан от вечна мъка по земята, пияната, където нещо черно е легнало в пътя ни, в общия ни български път, покрай когото в шпалир от змиици, езиците съскат: руши, убивай, газии, стъпчи човека до себе си, размажи го завинаги.

За младия Фурнаджиев това е първото стометрово спускане в недрата на народната гибелна гея. Някой завинаги завързва стокилограмовия камък на мъката за гърлото на това момче, иначе спорадично окриляно от веселото на живота и зеления път. И този някой го хвърля в мрака на ледения кладенец, от който никои никога не пие вода, освен най-злите и завистливи демони на демоса ни.

Фурнаджиев се е нагълтал яко с тая мръсна вода, но по стълбата на своя мощен, енергичен, кулокранен талант излита във висините на вярата и верността си към доброто. Към изначалното добро у нашенци, у кореняците на генния ни генезис.

Боже господи, страшно и глухо
стене във побеснелия вятър,
с нокти къртя зеления мухъл,
облепил като ужас стената.
Небесата ме гледат без милост
и със бяла и огнена брадва
нощем някой на черна кобила
ме спохожда и кани на сватба.

Двата куплета са сякаш едно изречение, без точка, без нищо, което може да спре задъханата визия. Кошмарите на

необгледаното от предчувствия и прозрения дете, както при Гоя, раждат чудеса и чудовища.

Като божествен инструмент, попаднал в ръцете на дяволския талант, с ослончен мущук, от който капе кръв, непрекъснатата българска кръв, 22-годишният виртуоз на ритъма и римата, не живее в бита, а оживява в картини. Ето вижте как спят на пладнията запалените гриви и веселата знойна моя смърт.

При него е изумително туй почти физическото томление между човек и земя, между хомо сапиенс и пръст, между дъх и кал, между дух и хумус. Тази несподелена любов привършва в деня на погребението на Фурнаджиев, когато земята го прегръща като свое любимо дете, загубено преди 65 години, но все пак отново намерено...

Такава едипова болка по България, толкова неплатонична, пълноприродна любов като възторжено страдание, като гордост и горест, излъчват малцина поети по света. Единият от тях е вече едновековният, обречен на вечността, Никола Йорданов Фурнаджиев.

Той рядко посяга направо към понятия като България, Родина, Отечество, Татковина, той е обзет от такава святост към святостта на усещането си, че не желае винаги да го изрече буквално.

Защото е роден да бъде модерен, да прескача с бързината на огромен козел усойницата на познатото, баналното, лесното, преодолимото. Толкова изящен националист в словесното творчество ние не познаваме и едва ли след още сто години ще познаем.

За Фурнаджиев общата ни майка е алфата и омегата на похода през живота. За разлика от вчерашните и днешни патриоти, за които България е общата им любовница, която могат да разменят, да заменят, да преотстъпват или да препродават. Съсиреният глас на поета издишва побеснели птици, тъмно

неспокойство, вижда как проблясват през стъклата в очите на осветена си майка, червени, непокорни светлини.

Без дазалитаме в психоанализи и фройдистки упражнения, трябва да отбележим още веднъж, че любовната магия при Фурнаджиев към родното е материализирана на изключителна картинна висота. Той непрестанно редува радостното с гнетяща скръб, което много ми прилича на тъкането на шарена национална черга, в която веселото и невеселото се редуват в танца на плетката. И засияват с особена осветеност, която наричаме българска.

Животът на Фурнаджиев в големия град, в столицата е впечатляващо печален като тоналност, звук, като ладиране. Тук тежко тътнат траурните тръби, чинелите – металните криле на дявола – гърмят в обособена мътност – настръхнал и черен народ, който върви огромен и сляп, и над всичко – спокоен и тих като смърт – сводът светеше, чист и дълбок.

И над мене бе бледо и мръсно небе,
беше тежка, жестоко печал.

Оня миг, който исках да хвана с ръце,
беше с мрачната нощ отлетял.

Божественото все пак взима връх в епичната канадска борба със сатанинския жабуняк и златната зора идва, заедно с едно дете, в чиста риза. Идват стихове, в които оглушаващите стонове на глухия гений Бетовен заглъхват – това е периодът 1935–1938 година, когато е учител в българското училище в Цариград – чуваме скрипеца на завръщането, как в кофата с водата на спомена, извадена от някогашния отблъскващ кладенец, вече се оглежда друг човек, прегорял от вино и от виновеност, изпял своите антимааршове, които и днес се изричат на един дъх. Фурнаджиев е вече дълбока обходена уранова мина, опасна за здравето на случайните посетители. Народността на поета, която не е ашладисана, а изначално вкоренена в плоския женски корем на земята ни, получава допълнителни живителни сокове с идването на новото, с обещанията на

новата народна власт, с вярата за всенародно правителство, идва с идеята за справедливост, братство и равенство.

Фурнаджиев е променен, но не престава да пише, да описва, да животоописва. Майсторът е укротен, някак изтърбушен, опитва се да бъде радостен, но не одата му подхожда, а орнаменталната оратория, не ораторското изкуство, а арията на радостта, която е подменена с арията на клеветата.

Продължава да превежда Пушкин, Ахматова и Пастернак, сглобява себе си с новата действителност чрез стихчета за деца и юноши, редактира, думата му тежи като на мъдър великан, който може всеки момент да удари по масата. Но не удря. Защото си знае силата. И защото силата не е вече в удара.

Сега, когато го имаме за себе си, не можем изобщо да си представим собствената си поезия от ХХ и ХХІ век без могъщия бас на този баснословен талант. На този обживян от народното певец, който не пееше както всички нас, с цяло гърло, а пееше с прехапани от страдание устни. И записваше ужасните си болки в нередовни редове, от които днес струи същата любов, покруса и разглобяваща мощ, от която при четене се разлюляваме до камбанност.

Дай Боже утрешните поети, които ще се пръкнат върху любимата му трънлива и трагична земя, и те да оплодят като пролетния вятър на поезията му ония цъфнали майски фиданки, от които ще израсне едно ново поколение и една нова зелена гора.

Да пребъде осветеното име и дивното дело Фурнаджиево!
Амин.

Само заглавие

Книги, книги, книги...

Непрекъснато съм обграден, окупиран, обсаден от букви, от знаци, от затворени мълчания, които говорят само когато ги разтвориш – като музикалните кутии.

Щом открехнеш капачето им, започваш да ставаш механичен, зъбчат, загадъчен като музиката, която извира от някаква полуигралка, полузакачка...

Сигурно ви е любопитно как си подбирам книгите, в които се давя, или пред които с часове се дивя... Няма да ви излъжа, ако призная, че книгите ме избират, а не аз тях – къщата ми е затрупана от стари и нови издания, най-пресните долитат по различни пътища до мен, но всички стоят на купчини, на купчини и чакат.

Всъщност не те, а аз чакам да ме заговорят, защото с почти всички съм се запознал, стиснали сме си поне по веднъж ръцете, но от това не си ставаме по-близки или по-далечни. Това е като мимолетен флирт, игра на флуиди и на биотокове, които или задействат веднага, или се отлагат за някога, понякога това някога е никога, или тези тайнствените кодове остават завинаги и въобще нечути. И по въжето на тази глухота минаваш над пропастта, на пръсти, и като че ли завинаги се разминаваме...

Защото привличането не е достатъчно взаимно. Но тъкмо си забравил всичко, не помниш нито лицето, нито нослето на

книгата, когато тя се изправя с откровеното си присъствие и те кара да я разлистиш за малко, като лятна жена в замръзналото безвремие...

...Още, и още, и още имена и заглавия – тези словесни екстрати от духове и духчета висят в гардероба на съзнанието ми и чакат да им се вмъкна в невидимата кожа. Но и аз чакам. Понякога нямам душа да си поприказвам с която и да е от тях. Така човек понякога отбягва близки, роднини или приятели, по-скоро отлага срещата си с тях, не му е до тях, до никого не му е, или ако ги срещне случайно – обещават си в най-скоро време да се видят и пак не се чуват дори... Това не е нищо друго и не означава нищо друго, освен умора от себе си, от животинското риене между четирите стени на кочинката – на работа – вкъщи – работа – вкъщи. И обратното в същия ред.

Докато накрая всичко се взривява и вдигащ телефона, заедно с тънкото стъкло на здрача и всичкото съдържание изливаш в себе си на екс... И част от ненужните ти допреди секунда същества те наобикалят като на погребение – с радостни възкливания и необяснима нежност...

Така е и с книжките. Имам си някакъв тих диалог с тяхното присъствие в стаята, в която спя и пиша, те ми казват нещо, аз се правя, че не ги чувам, друг път пръв се сещам за тях, а те се крият леко обидени под някой стар вестник или новопоявило се заглавие. Да, говоря ви за някакъв тип еротика, независимо дали авторът е мъж, жена, гей или гений, но когато не съм готов за връзка с Бога, с неговото вдъхновено дишане, не посягам никога към никое тяло. Пък било то и хартиено.

Ето го и двутомника на Любен Гройс – голям режисьор, перфиден дух, естествена ерудиция, ум и талант, да ти падне шапката – чака ме от няколко месеца, а е мъртъв отдавна. Сякаш има повече време от живите и не бърза да ме пресрещне в мигновението на вечността – моментът, когато друг диктува, друг ми дума, а аз съм само биологически високоговорител, неспокоен писец върху кардиограмата на божествената аорта...

Понякога не ми се чете, както не ми се и пие. Или както не ми се яде месо. Понякога животното у мен е отстъпило назад към дървото, а е на път да се сгърчи в камък...

Но усещам, че и на теб, непознатий читателю, май невини ти се чете. Дори като че ли въобще не ти се четат дебели книги. Тези, които четат вестници, не си купуват романи, а тези, които си купуват книги, не четат вестници. Днес повечето хора у нас не правят и двете.

Напоследък и аз съм един от тях. Не препрочитам като някои познати старите си екземпляри, а предпочитам да потъвам в полезните книги. Предпочитам да съм им полезен – да ги кача в класацията си на точното и нужно място. И да не ги оставям без внимание, на каквото само аз съм способен. Преди да се забравим. Завинаги или за достатъчно дълго завинаги...

Гледам сина ми и неговите връстници как се дрогират пред мониторите и с часове тънат в своите страни, мъртви за мен и моите старчески сетива светове, гледам и дори не се възмуствам, защото не само бързо се примирявам с фактите (но не и с боговете им), а защото уважавам другостта – на теория и на практика.

Наскоробях в Кюстендил, където в галерията на Майстора се покръстихме за втори път с моя приятел, богомилият поет Венци Филипов, за когото отделно, когато ми дойде езикът на място, ще ви разкажа... Събраха се над 60 – 70 души под румената светлина, струяща от картините на Майстора, и зазвъня онова непонятно общение между себеподобници, вкарани в дежурен ритуал – премиерата на новоизлязла книга. Как от запланувания празник стана непредвиден празник, не разбрах, но се пречистих с изненада от онова, което в мига ми поднесе живота. И сепнато ме развълнува това мнозинство от непознати люде, стърчащи прави в осветената от студа зала, понеже и малкото налични столове бяха заети.

За какво става дума? За невидимото братството на сиамските близнаци по манталитет. За хората с подобни миризми и с идентични духовни сфери, с общи антени и рогца, за обичащите да потъват в книгите.

Сигурно ще бъдем изместени от този свят от милиардите зяпачи на телевизии, от воайорите, дето си плакнат безмозъчните мозъци. Няма значение, че душите им мухлясват от безсмислие и затлъстяват от безсмислие, защото когато умът се използва само за скоростни команди на ръцете, ръцете стават най-важният придатък на ума.

А най-висшето действие е мисленето. За което няма нужда непременно да размахваш ръце, ако по принцип не знаеш къде да ги завреш...

Според древният Платон, ученик на Сократ и учител на Аристотел, мисленето е разговор с душата за нейните общения с Бога... Сложно ли се изразих? Едва ли...

Компютърът уби пишещата машина, изчезна индигото, после изчезна лентата за електрическите им посестрими, появиха се и изчезнаха дискетите, дисковете унищожиха дискетите, и те са пътници – засега флашките убиват рибата. Класическата епистоларност е минало, на мода са имейлите, електронната поща, но утре...

Да извадиш от някой скрин дървена перодръжка с тънък писец и стъклена мастилница с червено или зелено мастило, заедно с канцеларска попивателна – е вече наистина материален архаизъм от битността на преминалия век... А той още не е отминал, и няма скоро да си отиде, докато сме живи. Още дълго ще се мъчат да ни изтрият с грубата гума на битието, но няма лесно да им става играта – просто гума за нашата същност няма открита. Няма открита...

И ще мълчим неправописно в тетрадката на живота, докато някой ден някой случайно не ни разлисти и не изохка от щастие – Господи, какви необикновени букви са обикновените хора!

Господ е безработен, но понякога добре си гледа работата...

Когато преди седемдесет и една години умира младият поет Христо Смирненски, площадът около църквата „Св. Крал“ се изпълва с хора, дошли да се простят със своя приятел, другар и съратник. Влюбените в комунистическата идея интелектуалци намират за съвсем естествено тленните останки на Смирненски да минат през лоното Божие, да бъде спасен християнският ритуал. Днес това ми звучи необичайно, малко неестествено, дори странно – явно в онези години ляво мислещите и социално недоволните, за разлика от бъдещите първостроители на комунизма, не са били заклетите атеисти и безбожници.

Още докато препрочитах събраните съчинения на Христо, усетих и неговата непоказна православност, за която естествено, когато бях ученик, и най-дръзките ми учители дори не намекваха. Съчетанието на социален поет и атеист, който разговаря само образно с Дявола, беше поредният идеологически пирон, зачукан в главния ми мозък. Иначе кварталното училище, в което учех, носеше името на Христо Смирненски, а и повече от двайсет години живях съвсем наблизо до софийската му къща, която за мен беше нещо култово, не просто дом, а къщата-музей, къща-мавзолей едва ли не, в който витаеха духът на поета и джина на жълтата гостенка.

Така изучавахме класиците, внушаваха чугунена монументалност, гранитност, чувство на страхопочитание, наведеност пред делото му, и дори виновност, че сме толкова малки и жалки пред тяхната колосалност. И този чичко от родната история, оказал се по-късно само батко по възраст, всеки ден ме посрещаше във фойето в родното школо, защото портрета му, нарисуван с маслени бои, стоеше високо закачен на стената. Смирненски ни гледаше в очите, но ми се струваше толкова далечен и пиедестален, че вместо любим училищен патрон се бе превърнал в досаден етикет на пролетарска вяроност, всеотдайност и сияйност. Едва години по-късно усетих съкровената същност на този ангел на червената идея...

Благодарен съм на Бога, в който и той е вярвал по своему, че ме подложи на това изпитание – да се изправя днес пред гроба на Христо Измирлиев и да произнеса своето слово.

Защото едва ли някога бих отново разтворил записките, бележниците, прозата и поезията на много талантливия и много жизнен младок, остроумен и хаплив присмехулник, честен и поради честността си понякога наивен публицист. Брилянтният му стил и вярата му в социалната справедливост рано или късно щяха да го превърнат в най-голямата заплаха за бъдещите комунистически дерибей, защото ми е добре позната ненавистта към своите, когато те излъжат, предадат, разочароват.

Не е изненадващ фактът, че „Приказка за стълбата“, писана в предсмъртните часове на Христо, беше между нежеланите или направо казано – сред забранените от бившия режим класически шедьоври.

Не възнамерявах да говоря за политика пред гроба на православния християнин Христо Измирлиев, но явно все още не е настъпил часът, нито за мен, нито за обществото ни, когато ще можем да се вгледаме в родната ни литература най-първо и единствено като родна, наша, българска. И ще престанем да я делим по идеологически признак, а ще пожелаем да

я припознаем според естетическата тръпка и художествените ни инстинкти.

До момента докато не възприемем история като литературата и литература като история.

Тогава каква е реалната оценката днес за дарованието, самонарекло се Ведбал? Малко ли са седемдесет години след физическата му смърт, за да го турим на истинското му място в йерархията на ценностната ни система? И може ли за седем години демокрация да кажем нещо ново, неизтъркано, но точно за случая Смирненски?

По-лесно ще ни бъде да приложим вече забравената нормативност на соцреализма и да кажем, в духа на най-тъпите и бездуховни времена, че и днес Смирненски е актуален. И да добавим, застраховайки се – особено с фейлетоните си. И най-вече със сатиричните си зарисовки, с блестящите си словесни шпаги и иронични реплики към политическите си опоненти. Сред тях са и Владимир Василев и Йордан Бадев, също отдавна напуснали тази обща за всички българи земя, чиите имена доскоро бяха абсолютно неизвестни за по-широките читателски кръгове, защото текстовете им бяха строго забранени... Те бяха премълчавани като „опасни“ идеологически врагове, а не само като естетическа алтернативност на цялата плеяда искрени, но недотам талантливи партийни литератори от онова време. Бадев и Василев невидяха бял свят през целия петдесетгодишен червен период на нашата литературна диктатура... Сега има опасност и Смирненски, на свой ред, да не види бял свят, защото в името на чистата синя доктрина и със сектански замах сме готови да изхвърлим всичко употребено и злоупотребено, всичко прелъстено и изоставено в името на комунистическата цел у нас. По същия тъп начин някои хора, сънародници, разбира се, се плашат от коронката над главата на българското лъвче, сякаш не лъвът е цар на животните, а царят-изгнаник е повече звяр от озверелите хора. И смешен плач е, и жалък смях е да не виждаш по-далече от

корема си, по-напред от партийния си нос, бил той червен от преливане на синя и алена кръв или син от преливане на червено, но демократизирано евксиноградско вино... Особено когато става дума за творчество, оставено от качественни същества, паднали от коня на живота твърде млади, за да имаме право да гадаем в какви ли догматици щяха да се извратят, водени от предаността си към чистите за времето си пориви...

Това, което казвам, е безкрайно ясно за всеки свободен човек, който се занимава с литература. За всеки със собствено мислене и трезво отношение към нещата. Но дали сме достатъчно свободни и достатъчно трезви? Защото навъртяните до козирката от политически алкохол другарчета и господинчовци продължават да делят писателите на леви и десни, а не на новатори и традиционалисти, делят ги на прогресивни и реакционни, а не на таланти и бездарни.

Нима Езра Паунд, явен симпантизантист на фашизма, днес не е признат за истински поет? Нима Елиът, яростен католик и антисемит, не е име от световната поезия? Нима от срутена кула, наречена Маяковски, не е останала поне една тухла в Кремълската стена на руската поезия? Същият Маяковски, който възпя Ленин като Партия и Партията като Ленин, нима не е част от световния футуризм, авангард с обратен гард? Днес не бива повече да твърдим, че Валери Петров е повече поет от Константин Павлов, само защото Валери продължава да вярва в изначалната хуманност на своята обществена идея, докато Коста не само не вярва в чуждите идеи, но и въобще не е вярващ. Не вярва дори на Създателя. Защото е отвлечен от най-великото му произведение.

Литературата, когато е литература, а не парк за бюстове и изкуствени патици, е част от Голямата природа, в която съжителстват в едно време и на едно място различни животинки и животни. Невъзможно е да твърдим, че вярват в Бога или в комунизма, те са заети с богоугодното си предназначение – да живеят до смъртта си според естествения ход на битието. И

знаете ли на кои от тях лично аз завиждам? Завиждам на животните и животинките, които убиват само при самозащита.

При подготовката ми за това надгробно слово прочетох и неща от архива на Смирненски, които малцина са имали възможността и желанието да прочетат. Странно е, че тези документални свидетелства са стигнали до нас, не са били недокументирани унищожени. Защото поетът Смирненски и репортерът Измирлиев са били две живи същности от една дишаща душа, в която наивността и вярата се срещат с истината и реалността, но не се разминават като непознати, а напротив – влизат в категоричен конфликт.

Благодарение на уредничката на музея г-жа Светла Тошева се докоснах до истини и факти, които е оскърбително да преразказвам точно тук, на това място, над което витае духът на безначалиено и безкрая и където човешките ни несъизмеримости изглеждат още по дребни и дребнави... Но наистина бях удивен от равнодушието на партийните големци и съидейници на Христо, които нищо съществено не са направили за неговото лечение и спасение. А дори драскачи като Полянов не са намерили желание и възможности да му платят жизнено необходимите за момента хонорари от публикациите в партийния вестник... За да се стигне до парадокса, че Ристето, будното и гордо, но болно и безпомощно македонче, да се надява на материална помощ от земеделците, чиято грубиянска полиция и политическа жестокост Измирлиев собственоръчно оплюва в сатиричния печат.

Малко известен факт е, че певецът на града търси парична помощ от земеделския поет Сергей Румянцев. В писмото си до него Христо пише: „По случайно случила се случайност наши комунистически големци, като Г. Попов и Томов, доволно преуморени от партийната си работа, заслужено отдъхват в голямата къща в Горна баня“.

Там временно е настанен и болният и вече умиращ младеж. На 1 май 1923 г., дни преди завинаги да заспи в обятията

на Жълтата гостенка и да се смири, Смирненски пише до любимата си жена: „Много пъти ме е жегвала една индустриална мисъл: дали някои революционерски сърца не могат да се употребят за сапун при тая скъпотия на тлъстините“.

Днес можем само да гадаем дали този глас и съвест на пролетарската улица, на световната революция, нямаше да привърши дните си в Белене или друг концлагер. Дали нямаше да угасне още по-унизен и оскърбен – като враг на партията и на народа, като предател-ревизионист, обезверен приятел на Дявола и стълбата към небето...

Един Бог знае какво щеше още да му се случи на „случайно случилата се случайност“, родена в Кукуш и кръстена на името Христово... Дали би трябвало да съжаляваме, че Христо си отива много, много млад, като надарен, но неосъществен гений? Нали ако на 25 години не си комунист значи, че нямаш сърце, но ако и на 50 години пак си комунист, значи нямаш мозък.

Господ, колкото и да е безработен, понякога добре си гледа работата...

Затова, в негова чест, накрая ще се завърна там, откъде започнах – в препълнената черква, при многото хора, придошли да изпратят умореното тяло на Христо, при многото некролози, залели тогавашния печат. И на сбогуване, на сбогуване, ще се питам гласно – колцина от днешните ни и бъдещите ни писатели и поети, леваци или десняци, колцина от тях след седемдесет и кусур години подир кончината си ще ги сполети неземно щастие: някой читав читател да си спомни за тях.

И да ги спомене.

Или, дай Боже, отново да изпита необходимост да ги препрочете... Както ние, тук смирно стоящите, сторихме с чистите страници от чистилището Измерлиево...

Бог да го прости, това присмехулно българче!

Заблудата да бъдеш буден

Какво ни трябва?

Нужен ни е нов Храм и нова Вяра, нов Празник и нов Делник, нов Огън и нова Пепел, нова Пръст и нова Кал. Нужно ни е Ново извисяване, Нова морална революция, нова Йерархия и Нов ред на ценностите.

Трябва ни нов пример, а не само нов премиер. Не просто цар, а нов Монарх с венец от тръни. Нов духовен повелител. Патриарх с млад дух, а не одухотворен синодален старец.

Нацията ни има нужда не от стряскане, а от събуждане. От духовно ограмотяване. От противопоставяне на масовото изпростяване.

Но къде са новите учители, новите възрожденци?

Къде отива гласът на охридския им събрат Пърличев: „Съвършенство или смърт!“? В съседна Македония го тачат, у нас малцина са чували за него. И никой не се сяща да продума името му поне.

Елит без дух, без хъс, без кураж, без цел, без идея, без мисия. Какъв елит е това? Отговарящ единствено на взаимната обществена непотребност: нито хората имат нужда от него, нито той чувства потребност от своите българи. Елит, който не е навит да рискува.

От друга страна, драмата на плебеите у нас се превърна в тържество на безделието. Всеки неудачник е готов реваншист. Агресивна частица от общата биомаса. А се знае: „Тъ-

лпите винаги са играли важна роля в историята, и все пак, никога толкова важна, колкото днес“.

Благоприличието им минава за душевно удовлетворение. Степента на зависимост от предметите – насъщна потребност. Всичко върви ръка за ръка с умствената недостатъчност.

В антрето на Новия ХХI век виждаме провала на Новия завет, на проекта за любов към брата, за двете ризи и ближния. Човечеството надхвърля критичния максимум: дебели тела, дебели глави, дебели черва, милиарди усти, милиарди кости, които трошат кости. Сякаш зрящият слепец на създанието е изкуфял и космическата кукумявка му е самоизпила пипето. Сякаш слепият часовникар е превъртял обратно часовниковата стрелка и сметките на мирозданието са почнати отначало. И сякаш Бог върти като обезумял номера на Сметната палата. Вместо телефона на Спешна помощ.

Какво ти трябва?

Възвисяване? Извисяване? Възходът на проклятието и проклятието на възхода? Падението като начин за издигане?

Свободният избор или доброволната неосвободеност? Твоето Право, което нарушава чуждите права? Толкова ли е просто всичко – чувстваш глад, ядеш, чувстваш жажда, пиеш, научат те да четеш, но не четеш, сърби ли те – чешеш се, гледаш – не гледаш, между два пакета цигари и две бири вечер, виждаш: любопитството се смалява, зрението става излишно, всичко е на доизживяване, чакаш.

Какво чакаш, мамка ти?

От петък до петък

Телевизията днес е най-евтиният вестник. И най-удобният домашен киносалон, стадион, цирк, пийпклуб, порнокът.

Когато човек не може да мисли, гледа и слуша какво мислят другите. Телевизията все повече се превръща в миялна за мозъчните ни посуда – пере, сапунисва и суши съзнанието на все по-голяма част от безмозъчното ни население. То предпочита да зяпа живота около себе си, но не и да вземе участие в него. Например милиони тийнейджъри редовно се захлещат в екрана по онези, дето тичат на терена, но малцина от тях намират време да поритат.

Позицията на кибика, на воайора, на скапаняка, който не иска да знае, че е скапаняк, не е наша обществена хрумка. Глобалната информационна съпричастност се превърна в убийствена самота.

Всяка телевизия мисли единствено за пари. Които измъква умело чрез хазартни игри от простодушния и простосмъртен български жител на глобалното село.

Щем или не щем, телевизорът днес е най-верният приятел на човека. Който, за разлика от кучето, не изисква никакви грижи, защото обратно – той се грижи за живота на човека – да не изтече съвсем беззвучно.

Извратени последствия от всичко това: мнозина у нас и по света носят на раменете си телевизори, вместо глави... И че не живеят с трепета на собствените си души, а с трептящите

цветни сияния на поредното шоу, поредната телеигра, поредната говорилня. И от тихи телезрители бавно, но сигурно се превръщаме в телета на програмирано доизживяване.

От петък до петък.

Празникът като почивен ден

За мнозина нашенци 24 май – най-светлоструйният ни Празник – е просто почивен ден. Поредна сгода да си отидат на село или на вилата и тържествено да се нахранят с мръвки до преяждане.

И малкият човек у нас, и най-големите хора, общо взето, я караме по старому – нито разумът на държавниците ни, нито волята на църковния ни клир могат да надделеят над инерцията. И Празникът на Светите братя пак си честваме отделно – първо на 11 май, както е в църковния календар и отново, втори път, по светски, на 24. Кога ли най-сетне ще тръгнем заедно с „Върви народе възродени...“ към единството на държавата и религията, на народа и църквата, на повелята и бъдещето?

Но въпреки горчилката в душите ни от калпавите ни управници и духовните ни пастири, нека не си го връщаме на Празника. Нека не го превръщаме в неделя.

Празникът не е ден само на двамата братя, за които още се спори дали са българи или само славяни, или гръцки дипломати. Това е и Празник на техните ученици, на българското Царство, което ги приютява след гоненията по Европа, това е единствения във Вселената Празник на буквите. Тази азбука ни превръща от умно племе в духовна нация. Защото още с появата на глаголицата ставаме неразделна част от най-висока цивилизация.

Празникът не трябва да бъде унижаван, прескочен пътът като мъртво куче по магистралата за Брюксел – 24 май е Празник на децата, не само родните ни хлапета, но и на още неродените деца на майка България. Днес живите ни чеда търсят повече топлина и уют в чужди държави, сякаш са прокудени досущ като учениците на Методий и Кирил. На дело те се връщат точно там, откъдето школниците на светите просветители са били изгонени. Парадоксално е, но където и да бъде забодена родната ни семка, тя е обречена до сетните си филизи да остане българска.

Не бива да убиваме българското у себе си, защото убивайки най-святото у нас си, посягаме на баба Тонка, на Райна Княгиня, и на Дякона посягаме, съсипваме цялата свята гвардия от чисти и некрадливи наши сънародници, доживотни преписвачи на евангелия. Унищожаваме стотици будители, възрожденци, книжари, книжовници, духовници, дърворезбари, иконописци, ктитори, печатари, словослагатели, с една дума – ликвидираме своята изначална святост, която носи всеки народ.

Нека наопаки на всичко около нас и у нас в този ден, в този 24 май излезем заедно с децата си, с внучетата си, с нашите най-скъпи животрептящи скъпоценности, да ги поведем за ръка по пътя към Храма и заедно да извървим този път – от своя окаян бит до общата ни слънчева обител. Нека се преклоним пред светилника на знанието, пред първоизворите на мъдростта, пред иконата на бъдното, пред олтара на буквите.

Нека под извисения купол на знанието да обдъхнем нашите наследници с вечния живец на българското слово, да ги научим не само люто да мразят, но и люто да обичат, да ги благословим да бъдат благородни, горди, но не високомерни – учтиви, но не слугиноподобни, достойни и справедливи, а не лукави и вероломни.

24 май и 11 май са ни нужни като запазена марка на нацията – преклонението пред просветата е изконен български

мотив. Нация, която осъзнава, че е проста и неграмотна, и се стреми към знанието и познанието като слепец към факел, не е нация за отписване.

Краят на масовото безобразие идва и всеки ден ни приближава към Началото на духовното единение. И то ще дойде точно в името на класическата същност на българина – да обича род и Отечество, да къта децата около себе си, да ги събира в неделя на обяд, да бистрят политиката, да си думат за работата, да има топъл хляб, бяло сирене и руйно вино на масата. И у всеки дом да има Библия, да се знаят Соломоновите мъдрости.

И всички българи да членуват в една и съща партия – партията на Добрия Бог. И хич да не доверяват на нечитави люде, на бездарници и мързеланковци, които мечтаят да управляват родината, защото не стават за друга работа.

24 май е повече семеен празник, отколкото църковен, светски, държавен, национален или официален – това, поне за мен, е Празник на семейните българи, на семейството като българска общност, като семейно посвещаване на чедата в тайните на светлината и извеждането им от страховете на мрака. Затова на този ден е редно да придружим невинността и чистота до школото, до читалището, до площада с паметника на двамата Братя, да ги проводим до първата черква и заедно да запалим свещичка за благодарност, благодат и мир на душите, на онези, които не са излъгали народеца ни, за именните и безименните му неканонизирани просветители светци, тачени само и единствено по българските бивши и днешни земи.

Децата ни заслужават този Празник, защото в друг подобен едва ли можем да ги посветим.

Който е бил веднъж докоснат от промисъла на мъдростта и любовта, до него стигат гласовете на мъртвите предтечи и в шепота им той чува ясно: „Бъди Човек!“

Да бъдем хора, но не за 5 минути. Да бъдем на този сетен пролетен Празник заедно – както в личното си всекидневие, така и в общите изпитания, които ни дебнат и предстоят.

Честита ни чиста и свята азбука!

Днес

Днес младежите не обичат да четат книги, предпочитат да куфееят през компютъра, не посягат нито към стих, нито към разказ, да не говорим за драматичен епос или сатирична класика. И губят, страшно губят, защото не знаят какво удоволствие да имаш въображение, да си представяш нещата, за които четеш. Да прочетеш например автобиографията на Григор Пърличев, която сама по себе е драма и комедия, но и животоописание на човек с изключителен дух, който се ражда веднъж на 300 години. Жал ми е за днешните млади люде, които никога няма да узнаят разликата между това да имаш душа и да си осенен от дух.

Най-великата нация в света е интелигенцията, която за съжаление към днешна дата вече е превърната в найбеззащитното, безпомощното и без право на глас малцинство. За духовния човек вече няма място в простотията и дивотията, с които ни заливат от телевизионните екрани, от дълнопробната клюкарска преса.

Днес всички мирно цивилизовани хора по земята са поробени от консумативното начало. За тях в началото не бе Бог, в началото за тях е долара. Днес човечеството се откъсва от собствената си природна среда, отдалечава се от себе си с реактивната скорост на свръхзвуков самолет, днес то вече не може да се познае в огледалото, и не иска да се самопознае, да се самоотличи като сбор от морални единици, морални су-

бекти. А се превръща или в безропотно животно или в озъбен и свиреп жищник.

Ето защо всички са раждаме ангели, но в живота си мнозина от нас се държат като истински зверове.

Днес е така, а утре?

Яворов и демоните на българския дух

Тази година се навършват 90 зими и лета, откакто ние, българите, убихме поредния си свиден син. От тогава до днес житейската драма на Яворов се измества и донамества от ефирните шаблони на митологията и от еснафския интерес към клюката... Днес вече не можем да кажем Пейо и да не добавим Лора, както и обратното – когато кажем Лора, разбираме Яворов. Акогато кажем Пейо Яворов разбираме голям поет...

Защо голям и с какво голям е въпрос с повишена трудност. Голям не защото е висок, сух и смугъл като първобиблейски апостол, за когото македонските моми казвали: „И това ми било харамия – прилича на светия!“

Дали е Голям, защото е загадъчен и затворен в унеса си дух, чиито копнения и кроежи остават дълбоко чужди и неразбираеми за душите на бездуховниците, които обаче му се възхищават, защото е така възприето и прилично?

В продължение на повече от 100 години малцина са онези, които откровено са си признали, че Яворов е модно явление и като всяко модно нещо след време ще си отиде по реда на модността. Времето обаче е опровергало тези единични гласове, но неразбирането и митологизиране на поета продължава. За радост на Пенчо Славейков и след рухването на социализма Яворов си остава нечетен, нечитаем, неинтересен не само за „фасулковците“, според израза на Пенча. За фасулковците е

разбираемо, както и за наследниците им. Мнозинството от нашите сънародници са точно такива, най-обикновени цървули, бизнесмени, атлантици, политически експерти, депутати, партийни строители, преводачи и проводници на модерността, национални радетели на края на националната държава... Те не четат поезия, защото нищо не четат.

Големият въпрос обаче е защо Големия поет, в когото всички май искрено се кълнат, и днес не се чете. Освен задължително в училище и по време на един семестър в българските филологии... Не че Славейков е любимец на демократичната младеж, обратно – повечето деца не искат и да чуят за неговата задръстена интелигентност, но същите деца се хвърлят с чистотата си връз Ботев, Димчо, Гео и Вапцаров... Дали защото изброените са по-отворени като системи, по-изразително емоционални, по-лесно съдвъкаеми от душата и сивото вещество, или защото не са стилисти-символисти, или да отидем още по-нататък – дали защото и на днешното мнозинство всичко самотно им е адски чуждо...

Глобалното село е къща без тайни – всичко се вижда, чува и коментира. Къде в тая къща умореният от шума и думането човек може да се усамоти? Никъде. Поради което погледите ни са обърнати предимно навън, а навътре гледат само шизофрениците и психоаналитичките, тези нови циганки на цивилизацията.

Не само не е модерно, но е и несвойствено днес да се опитваш да преодолееш архаичния език на самотата, неяснотата и тъгата у мрачния Пейо Яворов, да нададеш ухо за нейното съзвучие, да изостриш сетива за нещо, което не е полуфабрикат за непретенциозни телезрители...

Вярно, самото занимание с чиста поезия без политики, иделогемеи и социални идеи вече е занимание непрестижно, недоходоносно и ненужно за макдоналдовото ни общество, гладно и жадно, но и алчно и консумативно като останалите европейски и северноамерикански общества... Така че според

мен нечетенето на Яворов не е национален проблем в световното нечетене изобщо, макар че иде реч за един от най-емблематичните ни национални поети. Ще приведа пример за доказателство.

Преди повече от 30 години българската комунистическа власт решава да осъществи износ на култура в Англия (поради невъзможност да им изнесем революцията съветски тип). От дистанцията на времето подобналитературна инвазия ми се струва вече дори правилна, особено на фона на сегашната ни държавна деградация и денационализация. Но да се върнем към фактите – Министерството на културата се обръща към авторитетно лондонско издателство с предложение да финансира излизането в Англия на английски език на антология на родната поезия. Представителите на сто и кусур годишното издателство са озадачени, но предлаганите суми и финансови условия са повече от чудесни за всяка частна книгородилница... Британските литературни консултанти внимателно разглеждат представените преводи и подстрочници, правят своите справки и анализи и заедно със собствениците на къщата дават работен обяд на нашата делегация. След общите приказки и любезни по английски наздравници шефът на издателството дава думата на консултантите. В настъпилото грубно мълчание пропито от банкетно очакване те заявяват: „Господа, изчетохме всичко, което сте ни представили за четене. За съжаление, тази българска антология в този ѝ вид не би могла да излезе с марката на нашето издателство. В Англия този тип лирика не би намерила никакъв прием и пазарният провал на подобно издание би било провал и за вековното ни издателство. Затова, въпреки изгодните финансови условия, ще трябва да ви огорчим и да откажем поръчката“.

Дали конфузът е бил голям? Едва ли, освен за момента, защото родните ни литературни представители много добре са знаели какви високопоставени и обществено заслужили лирици са били включени в антологията, с какви тематич-

ни търсения и находки сме искали да смаем английския читател. Докато работният обяд следвал своя работен ход безкомпромистните рецензенти били подложени на внимателно подпитване – все пак кои поети от посочените тук биха имали успех сред консервативната и прогресивната мъглива британска общественост...

Двамата консулнанти едновременно възкликнали: „Има само един – Пейо Крачолов Яворов!“

Не разказвам тази действителна случка само защото съм в Чирпан. Разказвал съм я и другаде по различни поводи. Научих я и я запомних дословно от един истински поет в прозата ни като Йордан Радичков. И той не знаеше кои наши поети и с какви творби са били включени в тогавашния партийно-класов подбор, целящ да представи витрината на националния ни дух, но едва ли, според мен, Яворов се е харесал с реалистиката си, която тогава, а може би и до днес, най-вече се изучава в училище. Убеден съм, че чирпанският чародеец е блеснал в сивотата на задължителния някога соцреализъм с любовната си лирика, която и днес е неподражаема с финеса си, с музикална си фраза и философска предметеност. Яворов лесно се помни и цитира тъкмо чрез необикновените за него, до преди него и след него елегични прозрения на духа, с изреченията с лекота обобщения, с наситената с простота и безкрайност метафоричната насоченост.

Всичко изброено и в буквален превод би приятно смутило и заострило вниманието на опитното ухо на истинския ценител на магията, наречена кой знае защо поезия...

За поезията е нужно въображение, а днес туй човешко свойство е сведено до недъг и недостатък, особено ако не е насочено към пазарната идеология. Днес читателят е зрител, той гледа картинките върля погледнатекста под тях, днес читателят се е превърнал във воайор, който пропуска през очите си снопа светлина и го праща из полираните улеи на мозъка си. Там информацията престожава за около десет секунди

и тръгва да излиза във формата на кока-кола и биг макове с колбас...

Прав е политологът Иван Кръстев, че предишната държава не е репресирала „Бийтълс“ и „Стоунс“, както ни се струваше тогава, а простотията на масовата култура, най-общото подобие на култура, съставено от шоупорно- чалга зрелище. Защото сега, когато я няма тази идеологическа репресия, никой не слуша класиката на четворката от Ливерпул, никой не чете неодобряваните през социализма декаденти от кръга „Мисъл“, защо обществото ни е загърбило художествеността и никой не се заема простичко да обясни величието и неповторимостта на призиванието, определяно като поезия... А продължаваме да смесваме духовното с биографичното, вътрешното с външното, да произвеждаме от поетите си социални фигури. Днес никой не би се наел да съблече героичното и драматичното като житейска опаковка от високите духове на Ботев, Яворов и Димчо и да ги съизмери в европейския и световен духовен елит, да съпостави техните чисто голи души с други изключителни извисявания. Все още в съзнанието на дечурлигата се набива, че Ботев е велик национал-революционер, убит от неизвестно лице, безгробен и митичен. А поезията е изкуство, а не политика. Не се замисляме какво ще остане извън историческите щампи от Ботев без героичната му самосмърт, както от Яворов без полудялата от ревност и лилава порочност Лора, що ще е в лириката ни Димчо без нелепата му смърт на фронта. Нима удушаването на Гео е по-важно от експресивната му словесност, от оварваряването на поетиката, от изключителната му интелигентност и естетическа дързост? Нима Смирненски ще пребъде с прословутите си ескадрони или с ореола на охтичавюношабледен, без време върналсе всеместството си от ангели... Или с нежнатаси, моцартова лирика. По подобен начин е убит и уникален поет като Фурнаджиев, вкаран от години в схемите на въстаническата, септемврийска литература с обезателните му конни-

ци, конници, конници, което не е измежду най-универсалните му постижения, оценявани от днешна гледна точка...

В случая се питам и какво трябва да се изучава сега от чирпанския четник, от къде трябва да започнем обживяването му за съвременността? Във всеки случай не от човешката му драма, защото ниските закони на великата буржоазна контрареволуция и нейните глобалистични разбирания изключват сантимента и трагедията. Но включват мелодрамата, сапунената опера, розовия сериал, кухите кукли на красотата и максимално опростената посредственост с щипка човещина...

В някакъв разговор преди време на запис за една софийска кабеларка стана дума за героичното и псевдогероичното, за примера на Ботев и за популизма на Яворов, който му е подражавал и хукнал да освобождава Македония... Понеже ние, българите, сме лишени от съхранено дворянство, ролята на синята кръв, на аристократична прослойка и на национални водачи много често са поемани от поети или личности, заредени с поетическо безумие и безпределна дръзновеност... Ето, казах в това телевизионно волеизявление, Раковски е личност с гениални заложби, търсения и виждания, но посредствен поет, чиито „Горски пътник“ е лъжица за студентската уста, но не и хляб за средношколската душевна столова. В същото време харамийския период на Яворов е смъглен и принизен едва ли не до малък патриотичен каприз на болно за слава момченце, до болезнена, но много рискована имитация на Ботев... Заради идеологическата и безполова обществена мъгла около „случая Македония“ и македонските движения, години наред „популизма“ на Пейо или се премълчаваше или се пренасочваше към народнячеството, което е симпатично, но е „неосъзнато“ според комунистическата вяра и марксистко-ленинското съзнание.

Първо, за каква показност и популизъм може и да става дума, щом рискуваш живота си? Колцина в нашата нация са

способни на подобно смъртоносно за съдбата си стихосложение? За каква митомания става дума, щом никой друг писател или критик не се реши като Яворов да грабне пушката и да застане с тялото си пред явна гибел? Въпреки че съм срещу преекспонирането на битовото и смесването му с битийното, без внимателен препрочит на премълчаваните македонски яворови възвишености и целеустремености, няма да можем открием трите найважни ключа към неговата стоическа, мъченическа и миросъздавателна сгъстеност.

Не неговата биография прави естетиката му любовна. Наричат я егоистична, едва ли не куха, безпомощна, камерна, такава е в очите на някои от съвременните му критици. Яворов обаче е болен за любов и боледува като нещастно влюбен. В България, в майката родина, в женското начало, в детското и девственото у Мина... Успехите му сред публиката са факт още преди да се опита да се пофренчи, още преди калфата да е станал истински майстор... Но когато майсторът е вече налице, Яворов е отдавна мрачен маг, чиито магии никой не вижда и не предвижда. Зримите и звънки стихове са забравени, магнетичните модерности са преодоленни, както и зодиакалната му предопределеност да бъде земен, упорит до инатливост, да бъде трагичен реалист. Обратно – майсторът е вече прикован между духовната си енергия и високата си култура и културата си на житен клас, на органичен стрък, чиито вкоренени подземни продължения са невъзможни за изтръгване.

Затова днес е зле осветлен комитският му период, който не бива да се проявява като фатална фотоплака, претендираща за кой знае каква художественост. Защото, първо, не съществува в целия си завършен вид, и второ, плаката е ценна най-вече със своята автентичност, с историческата си достоверност. Но новото J, съвременно проявяване е задължително най-вече като поглед към епохата отвътре и като поглед откъм поета навън. Ракурсът трябва да бъде двупосочен – пъ-

рвата ни въображаема камера да е надтялото и да следи движението на четника, а втората едновременно да работи през очните дъна на душата и зениците на тъмния като дуло дух...

Наскоро излезе томче с кореспонденцията на Яворов, част от която бе известна, друга неизвестна, трета просто безинтересна, но в края на изданието са поместени спомените на руския журналист и политически емигрант Владимир Виктор-Топоров за срещите му с Яворов и Т.Александров. В тях има и нещо като интервю с поета, казвам нещо като интервю, защото смисълът и логиката на казаното са пейови, но стилът и лексиката е на руснака. От това на практика политическо събеседване става пределно ясно, кога и от кого на дело Яворов е умъртвен: от своя народ, от своето българско общество, от неразбирането на това общество, че трябва да отвърне очите си от собствената си свобода и да види робията и гнетията на родните си братя в Македония. Яворов е ужасен от националния ни егоизъм, но към момента на разговора е още само натровен с национална печал, тъга и мъка. Десет години по-насетне вече ще е докаран до първото си самоумъртвяване, чийто преповтор плюс погълната вече истинска, а не духовна отрова, слага край на изтощения мрачноок рицар, осмешен и неприспособим като идалгото дон Кихот. От този момент Яворов се превръща в истински литературен герой, заради когото години наред е забравен истинският лирик със същата фамилия, физически вид и фатална привлекателност.

Поетът два пъти стреля в себе си. Преди това не е убивал човек. Дори докато го гърмят като четник и войвода. Както сам казва: „Но, ако биха ме попитали убивал ли съм, без да се замислям, бих отговорил: Не!“ И добавя: „Не бих счел своята поетическа дейност заслужаващо каквото ѝ да е внимание, ако като червена нишка не преминаваше в повечето от моите стихове идеята, постоянно да напомня на българите за това тяхното назначение. Защото кому е нужен в наши дни поет, който не отговаря на тези въпроси на читателя“.

Край на цитата. Оказва се, че българският читател и тогава не е имал нужда нито да си задава актуални национално-значими и отговорни въпроси, нито е чакал, дочакал или, не дай Боже, даже разбрал отговорите на своя сънародник Яворов. Социалистът, реалистът, романтикът у смуглия чирпанлия остават неразбрани, недооценени, неосъществени. Какъв ти тук популизъм, той дори не стрелял в човека! Но видимата част от раздвоения козирог се превръща в обвивка на умъртвения от отчаяние, печал и оскърбление читав човек.

Обикновено най-пламенните революционери стават после най-жестоките деспоти и диктатори. Яворов и тук е изключение – огледалото е обърнато навътре, масите са оставени в ръцете на историята, съдбата се оказва посилна от отделното желание и отделните възможности на един отделен, изпълнен с нечовешки горести човек...

Печели българската словесност, чиято прелест след години е усетена дори и от специалистите на Британия. Печели българската словесност, която все повече губи своите читатели, но която нищо не губи, защото е част от високо, от надстроечното, над материалната обреченост на света, над собствената ни обредна обреченост, над всичко, което е потворимо и несъвършено.

Яворов е вечен – мяза на черна чепка тракийско грозде, чиято кръв възбужда към живот, а не събужда за смърт. Яворов остава най-влюбеният предводител на влюбените българи, поетът, който силно люби, но мрази само собственото си безсилие пред насието над своя народец. Пейо успява чрез тъги и терзания да претопи омайващата си омраза и да я превърне в упойващо духовно докосване. Онова, което на изток наричат дзен изкуство и философска практика, оплодена от хиляди умове и духовности, Яворов сам сторва за някакви си 36 самотни години и за още сто и 26 безсмъртие, сам в часовете на своята си синя мъгла, в сладката тръпка на бледосинята светлина.

Пейо Крачолов Яворов е от осъществените личности на трагично неосъществилия качествата си етнос, сакрално същество, чиято земна мисия, макар и прекъсната, може да се приеме за изпълнена. Мисия, която освен душевно удовлетворение му донася и нови изпитания по неразбиране и самота. Защото някой трябва да показва на другите силата на другостта. Някой трябва да показва, че и Бог понякога е влюбен и тогава шепне любовните си истини чрез най-подходящата душа, мятеща се на земята. Каквато е и продължава да бъде безсмъртната душа на пеещото същество Пейо К. Яворов.

Убит с безочливото невнимание от своя малък, но заслепен до ослепяване народ, който не вижда накъде отива, защото я няма линията на живота му, която само поети като Тоз могат да удължат с острието на българската си кама.

Молец под прикритие

Културата ни, за да я бъде и пребъде, иска гениални управници, които да търсят със свещ докерите на духа. Но за да си прозорлив държавник, за да те дърпа просветлението, трябва и ти да си просветен. А не да си осветен молец под прикритие. Който обитава трупове. Култура не се храни с трупове, а с живото житие на родните ни традиции, с вътрешния живот на сияйните си създатели, рязко различен от живуркането на средния простак, чието призвание е да бъде завистник и злобар.

Ние, за жалост, днес сме народ от средни простаци, обезличена маса, която иска да живее само на маса – с две кила пържоли и три дамаджани вино на ден. Сегашното национално мнозинство не ще да помни и опознава някогашните носители на българския дух, не го е еня за днешните хамали на духовността, защото тях ги няма, където има шик и шоу, зеене, блеене и зрелища.

Българската култура не е от днес и за днес. Тя е по-голяма от хляба и сиренето, от чергата и бъклицата, от дедите ни и от децата ни. Тя е вечна. И може без нас, след като масата българи могат без нея.

Докато кокала и мръвката са ни по-мили от душата и свободата, от личното и национално достойнство, ще бъдем клатени колективно както от всеки явен наглец, така и от всеки извратеняк под прикритие.

Моралът, бедний ми сънароднико, е личен избор, нелегален и опасен душевен товар, скъпоценност, която днес е обезценена до цената на кило нокти и копита. Българите по турско са имали повече морал. Защото не са били на власт. Сега, когато управляваме, масово предпочитаме да си осребрим бедняшката почтеност на предците. И да чуждопоклонничим. Неслучайно викаме мерси, вместо благодаря. И чао, вместо довиждане.

Ето защо си заслужаваме участва. И с нас продължават да се държат не като със сънародници, а като с изтърпяваща всякакви унижения публика, докарана отново – но този път от своите – до безпросветна и безпаметна рая.

Стойна Преподобна – неканоничната светица

Преподобна Стойна не е била обикновен човек. За нея леля Ванга кажува: „Тая жена е светица, она целиот живот го е страдала като светица. Как ме гледеш мене, она е десет пате по-голема от мене! Яз пак апнувам, пийнувам, такива работи, а она – нищо – ни месо е турала в уста, ни ракиа, само водичка и трошка лебец. Она сите работи със свети Ѓьорги ги е онаждала...“

Народът я нарича Преподобна Стойна, най-вече заради необикновените си свойства, умения, прозрения и магична сила. В православната и католическата църква преподобна означава категория светец за човек от църковния клир, който в земния си живот се е отдал на монашество и аскетизъм. Това е единствената категория светци, които биват признати за такива само поради чисто духовните си подвизи. За разлика от народа, Светият синод и до днес отказва да започне процедура за канонизирането на Стойна, защото трябвало да бъдат регистрирани доказателства като знамения, освидетелствани от униформените и посветени в Божиите тайни люде, а не само разкази на цивилни /?!/ хора за чудесата, които е сторила. Тези чудеса обаче са съхранени в народната памет и са събрани в нарочен сборник, публикуван през 2003 г., когато се навършиха 120 години от появата ѝ на белия свят и 70 лета от нейната кончина.

Стойна Димитрова е родена на 9 септември 1883 г. в с. Златарево /българското име на с. Хазнатар/, Серско и живее точно 50 години, от които 43 сляпа, но със силно духовна зрение. Споминала се е на 22 декември 1933 г. в с. Златолист /бившето Долна Сушица/, Мелнишко. Още на седем годинки се разболява тежко от едра шарка и ослепява. От тогава винаги искала отделно да спи. Майка ѝ и баща умират и остава при чичо си. Когато станала на 16 години, явява ѝ се свети Георги, който ѝ казва: „Копни в двора, където ще намериш икона и кандило.“ И рекла на чичо си: „Днеска ке копаме в дворо – ке извадиме едни работи.“

Изкопали кандило и иконка на свети Гьорги Поискала да се направи черквичка и в нея да живее. Но чичо ѝ бил беден човек и рекъл: „Не може.“ Обаче се събрали мъжете от селото и вдигнали параклисче. Тя си сложила в него изровената „иконичка“ и заживяла там като в черквица.

През 1913 г. друговерци нахълтали за грабеж и убийства из тези села и всички изплашени като пилци от орел, взели само хляб и дрехи и побягнали към Петрич. Там се настанили в напуснати турски къщи. Стойна останала в родното си село с думите: „Мене ме свети Гьорги пази, когато дойде време за мене, тогава ще дойда.“

Когато ѝ дошло времето, не отишла в Петрич, а в село Долна Сушица в черквата „Св. Гьорги“. По молба на сляпото момиче селяните приспособили малка собичка в горния кат на храма и там Стойна живяла до смъртта си. Стаичката и до днес се пази като светиня и в нея само Ванга си е позволявала да преспива веднъж в годината.

Рупите и леля Ванга Гущерова днес са национално всеизвестни. А за Златолист и за Стойна Димитрова и храмовото ѝ убежище „Св. Гьорги“, извън хората от Пиринския край, твърде малко българи са чували. Освен като наименование на минерална вода.

Нито властниците в Царство България са осъзнали, нито онези в Народната България са разбрали, че някога някъде в Златолист едно сляпо същество е било боготворено почитано повече от царица, повече от народна представителка. Незрящата Стойна не само рисува иконки по стъклото на църковното си прозорче, но вижда ясно накъде върви света. И предупреждава, че човечеството е в опасност.

След като през 1933 г. полагат тялото ѝ в покойницата, постепенно я забравят. „Сите българи“, при това за „коджа време“ – и като че ли завинаги. Но Преподобната сама дава знак, че иска да се върне при нас. Защото ще ни бъде само от полза и в помощ, по пътя за там, откъдето тя се завръща. За да ни напомни още веднъж, че Господ е жив. Стойна няма деца, тя не е докосвана от мъж, но се явява на сън на своята племенничка, дъщерята на сестра ѝ, заедно със свети Георги. И тогава баба Зоя започва да събира и записва спомени за леля си, чрез които Преподобието възкръсва за втори живот.

По-късно роденият в този край художник Евгени Велев дава пари за първия документален филм за Стойна Преподобна, създаден в Телевизионен център – Благоевград и постепенно забвението около житието на святата българка се разсейва. Преди това ангелоглазият отец Ангел Кочев, архиепископски наместник в Петрич, поддържа пламъчето в кандилото на спомена за народната светица, като извършва редовно богослужение на гроба ѝ след това „кажува“ житието на Преподобието.

Случките, свързани с чудодейната ѝ сила, са много на брой и не могат да се разкажат с по-два три реда. Те са записани през 1990 г. от фолклористите Валентина Измерлиева и Петко Иванов. Дватамата по това време са събирали спомени на място, както се казва, работели са „на терен“, анкетирали са всички люде, които си помнят светицата, макар че са били съвсем невръстни деца – пет-шест годишни. Те са запомнили Калугерката, на местния диалект – Калуграта, облечената в

черно от горе до долу, висока към 1.80 м възрастна жена. Помнят как сама си палела мангала, с който се топлела зимъс, как без чужда помощ слизала по стълбите водещи от одачиката ѝ, в която живеела, до приземието на черквата. Стойна често пъти раздавала на децата от селото портокалите и лимонето, които ѝ носели за благодарност наши сънародници дошли от Гърция, за да дирят помощ от нея...

По-важен от чудесата ѝ са смисълът на нейният обет, дарбата ѝ да се самораздава на околните, да бъде винаги от страната на светлината, да се осланя на невероятния си дух, за да успее да преодолее гравитацията на плътта и бездуховността. И да произведе високонравствено събитие – живяла е само 50 години, но с чиста по детски душа, в непорочност, честност и човеколюбие. Чародейството ѝ е било част от непонятната за нас връзка между живата и мъртвата материя, невидимата размяна на енергии между Горния и Долния свят.

До сетния си ден Преподобието не е излъгала никого. И за нищо. Дала е всичко, което е могла да даде. И е отказала всичко, което е могла да получи. Да, може би Стойна е неразбираема от светска гледна точка, но тя е реално чудо, непостижимо за повечето от нас.

Обществената ни памет по пътя на естествения подбор я препращаше в миналото. И доскоро Стойна си стоеше не подалеч от спомена за нея. Там ни бе по-удобна, защото не бе заплаха за бетонираната ни, но уязвима гузност. Затуй, трябва да признаем, не тя е незряща за извисеното, а ний сме слепи за високото.

Времето обаче доказва, че мястото ѝ днес е сред нас. И утре – в общото бъдеще на нашите потомци, които ще останат българи в България. И занапред Златолистката светица ще ни е нужна, дори по нужна от всякога, защото тя не е само ясновидка. Или обикновена врачка. А врач народен – тя е морална единица за почтеност.

Самоотказът ѝ от материалното е достоверен пример. Не за подражание, а за подобие: по-малко жад по жидкостта на временното, по преходното, по-малко ламтене по предметите, с които си служим. И повече грижовност за хигиената на душата и на духа. Понеже утре, когато прекрачим прага на собствената си кончина, тъкмо заради занемарените си същности ще берем ядове, заедно с ядовитите плодове на своето безверие, безочие и безсърдечие.

За разлика от днешните българи, старите ни съотечественици са обичали първо да видят, после да пипнат и тогава да се произнесат за качествените способности на човека. Тъкмо те са нарекли Стойна Димитрова – Преподобие. Преподобна е за тях най-вече заради пословичното си поведение на християнка. Народът я боготвори и заради удържаната дума да служи вярно на своя Бог и себеподобните си.

Хората вярват в религията на примера – непосилен за подражание, но достоен за възхищение.

България и днес изпитва духовен глад за извисени личности. И този психологически глад непрекъснато се залъгва със заместители – верижният разпад на изконните ни християнски ценности се изроди в цинични чудовища. Дали можем с думи и думане да се изправим срещу връхлитащото ни беззаветие? Дали ще успеем да събудим оня здрав интерес към българското у нашите сънародници, дремещ в душите им? Ще стане ли повод житието на една свята българка да се вгледаме в забравените и загърбените дела на наши предци и лични личности? Или, както всичко у нас напоследък, ще остане само самотен жест срещу отчаянието и пошлотията, които ни заливат.

Дай Боже, нещо да мръдне, да заскърца по посока на праведния път. Само тогава на помощ ще ни се притече и народната Преподобна Стойничка. И ще призове своите небесни закрилници да подкрепят усилията ни.

Идете в Златолист и се поклонете на гроба ѝ! И постойте в минутка размисъл и в промисъл, за нея, за вас, за житейската ви пътека дотук. Мястото е с божествено природа, скътано и някак тайнствено, гледката е рисувана сякаш от ангели, а кристалната тишината звъни нежно като духнат листец, танцуващ из въздуха. Огромният хилядолетен чинар (или явор по тукашно му), откакто я няма Преподобна Стойна е изповедалнята за поклонниците ѝ. Не можете да обгърнете дънера му, но го прегърнете и той ще ви обвие с диханието на богопомазаното място. В двора на закопаната до половината в земята черква има стръкчета златна трева. Поверието разказва, че там, където е стъпил белият кон на Свети Георги, златните му копита са позлатили тревите.

Потърсете тези стръкове. Не заради благородния метал, а заради благородната Преподобна Стойна. Чийто кръст не е бил златен, но нейната вяра е по-чиста и по-ценна от най-чистото злато.

За праведното щастие

Един от упреците, при това справедливи, които получих от една доскорошна читателка на вестник „Ние, жените“, беше, че не пиша за жените, а за книги, които са предмет на мъжките търсения и интереси. За жалост аз не правя разлика между мъжествения ум на жената и чувственото сърце на мъжа. Интелигентните хора нямат пол. Или по-скоро – нямат противоположен пол. Или още по-точно – имат, но той е повече противен, отколкото противоположен. Това е полът на простаците. На родените тъпанари, които делят света на свой и на чужд, на мек и твърд, на футбол и фиби...

Светът е оцелял, защото е единен, а разнополовият му състав е в непрекъснато взаимоприетегляне, взаимотърсене, взаимонамиране и взаимоомръзване.

Как да пиша само за жени или само за травестити, когато хубавото и полезно четиво е събираща, а не разделяща верижка от думи, образи, мисли и метафори.

Как да определям книгите, които ме връхлитат, дали са по-угодни на по-страстните сред вас, или само на нестрастните.

Как да предвкуся апетита за четива на онези, които си похапват ячката, или на онези, които крачат с костите си като кокили и са крехки като фиданчици...

Да не говорим, че и мъжете ви надничат във вестника, който редовно четете. Но гледа да не го види съседа или свекъ-

рвата, защото ще си помислят, че разглежда само снимките на заголените мацки. А човекът всъщност знае какво да чете – останалото може да го чуе и види по телевизията.

Да пиша само за чистата порода женствени женички за мен е невъзможно. И малко обидно. Този тип красавици въобще не четат. Дори и женски вестници. Разгръщат вносни списания за мода и шик и цъкат с език. Когато се наех да списвам тази рубричка, се доверих на направеното проучване, че по-голямата част от читателките ви са образовани същества. След като животът ни набута в калъпите си и от оригинални индивиди ни оформи до опротивяваща еднаквост – в родители, в детегледачи, в разносвачи на родители по болници и лекарски кабинети, в безнадежни безработни или вечни кандидат-пенсионери – тъкмо в това уж проклето време се оказа, че е по-важно да си се самообразовал като човек, като личност, която е способна да общува с другите люде по нормален и естествен начин. По-важно от дипломата ти е да си взел последния изпит по човешчина, да си стигнал до ненаучната степен да не мразиш, да не завиждаш, да не злобееш, да не си превърнал животеца си в сметка, а да си пожизнен професор по не принудиено щастие. Щастието да си като другите, но по-добър от тях, е едно от най-големите от големите щастия, които ни сполетяват на тази необикновена планета.

Не подценявам нито за миг домашната двукрака стълба на възпитанието, на образованието, на културата да речем – но идват години, в които човек замръзва дотам, докъдето е стигнал. И вече не трупа нови знания, а търси нова утеха. Нов вид почивка от борбата с Животното живот. Търси филми, в които няма насилие, стрелби и пердах, а сходни човешки проблеми, дори преодолими драми, положителна енергия, нравствени изкушения и поуки.

Знам, че някои възрастни и бедни читателки нямат кабелна телевизия и гледат само глупостите по Първа програма. Както в добрия стар, тъп и чернобял социализъм, когато гле-

дахме това, което ни пускаха да гледаме. Ядяхме онова, което ни разрешаваха да си купим. И ни казваха какво да скандираме и да пеем, когато искаме да сме съвестни граждани.

Сега духовната скука е същата, само дето държавата нито вече ни заповядва какво да правим, нито ни казва какво да не правим, а ни е оставила да си изтлеем в оскъдицата на де-нонощните бдения – какво сторих с живота си, защо стана така, че само моите деца останаха на дъното, какво сбърках, Господи, кога сгреших...

Знаете ли, скъпи мои непознати приятелки, че все почесто преоткривам прелестта на скромното и прибрано житие, на опростената до минимум трапеза, в червеното, обикновено вино в стъклената чашка върху столче, останало от баба ми Райна, мир на праха ѝ, в прелестта на ината срещу воя на плътта да изгълтаме заедно с нея всичко и всички, ако може с парцалите...

На 6 май се срещнах отново с един странен свещеник – отец Ангел, духовникът, който възкреси паметта за светицата на Македония – Преподобна Стойна. Баща е на 5 деца, едното му войник в София, самият той архиерейски наместник в Петрич. От пръв поглед ме порази чистата на лицето му, на отмерените му движения, на скромността, която светеше като струя светлина от погледа му. Този мъж ме порази с нетипичната си мъжественост,

със скритата си сила и увереност в правилността на своя избор. Приличаше на герой от филм, а не на църковен деец, не бе мазен, тъмен и хитър в преяждането си, в лицемерието, с каквото сме заобиколени от всякъде.

Ще кажете: каквито са ни политиците, такива са ни и бизнесмените, тогава защо да не са такива и духовни те ни отци. Брррррррр – противно! Не ми се вкусва и най-духовната храна от подобни изчадия, службогонци, които не служат на Бога, а на себе си чрез песнопения и формални молитви. Та този отец Ангел ме заплени с твърдата си кротост на лич-

ност, която знае нещо повече за смъртта и живота от другите, посветен е заради почтеното си поведение и благочестие към своите миряни, тихо, кротко и непоколебимо увещава грешните да се върнат към Твореца, да обърнат гръб на рогатия, да преодолеят изкушението да бъдат, такива, каквито не искат да бъдат.

Това не е религия, това не е богопомазаност, това не е театър за самия театър – този човек е точно част от религията на примера, който ме изкушава, която ме вълнува и въодушевява, която ми липсва днес. Като трохинка от хляба на доверието към човечеството. А може би ми липсват и не само на мен този герой на нашето безвремие.

Не сивичкият, мъничък, подличък партийничък човечец, който все вреци, че е онеправдан, а е прост и мързелив за двама... И лош за трима.

Питам се за какви книги трябва да пиша, ако харесвам мъже като този свещеник, ако се възхищавам до дъното на небето си от подобен надполово положен чилиак, майстор на деца и утешения, природен грижовен баща на боговите творения около себе си. Сигурно и поп Ангел има недостатъци, сигурно е обаче, че не заради тях никога няма да ни стане патриарх. Убеден съм, че той

познава своя път, защото е път сред онези хора, които го почитат, които имат необходима нужда от него.

Този приземен Ангел се е оставил в ръцете на Провидението – ако поискат по-високи отговорности от него, той ще им ги даде и те ще ги получат. Но и да не поискат нищо повече от пътя му към храма, свещеник Кочев, синът на баба Фота, извечен българин по дух, мъжко чедо на Македония, ще бъде част от материализираната святост, която ходи между нас и ни прави за малко непорочни.

Някога, когато бяхме действително непорочни, ни учеха ни, че скромността краси човека. Да, така беше. Когато имаше човечни човеци, които знаеха как да се закичат със скром-

ността си. Сега е друго. Скромността е липса на инициативност, срамът да посегнеш пръв към единственото парче хляб е липса на бизнес нюх, ако не си нагъл и жесток не ставаш за нищо друго, освен за социална помощ. Някогашните скромни хора живееха като всички останали, но знаехме, че те са с нещо малко повече от нас – по-умни са, по-честни, по-авторитетни, по-необходими за околните. Не се страхувахме от тях, не се срамувахме от тях заради себе си, а ги обичахме с трепета на уважението. За моя чест и моя радост такъв прекалено щедър в скромността си човек бе и майка ми, учителка по руски в кварталното начално училище. Родена да роди сто деца и сто хиляди да изучи и отгледа. Но времето ѝ стигна само за мен.

Когато будувах по цели нощи над книгата за Преподобна Стойна попаднах на странно народно свидетелство, което ми обясни ранната смърт на майка ми. Стойничка, още като ослепява деветгодишна, започва да подсказва на околните как да се излекуват от различни болести. Обаче една вечер идват нейни роднини, слагат им да вечерят, и от дума на дума се разбира, че са дошли да я молят да изпроси от светците изцеление за тяхна много близка болна жена. Стойничка се моли няколко часа, изпада дори в несвяст, примира както му казват по нейния край, разговаря гласно като будна с различни светци, пак се унася. Накрая идва на себе си и казва: „Направих всичко възможно, ходих при кого ли не, но няма да мога да ѝ помогна. Господ има нужда от нея, защото е свята жена и е решил да я прибере да бъде около него си“.

Едва ли само синовната ми скръб ме прави прозорлив, за да проумея, че хората, които осветят работното си място като живи светилници, явно Господ ги прибира по-скоро. За да работят за него и до него чрез него. Когато не си имал достатъчно време да се омърсиш, но си намерил време да се очистиш, да прогледнеш наоколо и през слепоочията си дори,

тъкмо когато си уравнил бесните теглилки на амбициите си, и когато осъзнаеш величието на простосмъртните неща.

Не знам как да ви го обясня по-просто и по-ясно, за да стигне по-бързо до сърцето на разума ви – това е все едно с две думи да ви покажа как се пишат стихове – толкова е трудно да се внуши осезанието на вътрешното зрение. Виждам вкуса на живота, вкусвам от свежестта му, вдишвам несъвършенството му, идващо от човека. И все повече ми се мълчи. Не ми се говори.

Иначе ношувах в корените на десетвековния явор в двора на черквата „Св. Георги“ в с. Златолист, в която е до днес се пази одаичката на светицата Стойна. Положих морно тяло, връз него само с едно родопско одеяло през главата и свита в лакета ръка за възглаве. И се започна: хорът на горските птички, гугукането, кукумявкането, позивите на кукувиците, невидимите сенки на умрелите, пълният със спящи хора храм, откъдето се дочуваше леко женско похъркване и мъжко среднощно сумтене, дори някакво детенце проплака изневиделица насън, рипнах и надникнах вътре, а в олтара нямаше никого, печката тихо предеше с дръвца, кой знае от кого поддържана, цялата святост на нещата бяха във въздуха и без да имаш криле политах да помилваш околните, леко, лекокрило, с едно докосване по страните, за да не събудиш заспалите завинаги за похот, ревност и ниски страсти човешки светци, преподобни и мъченици. А от другата страна – гробието, в което спят баща и син убийци, грешникът разбойник, който се е разкалял в края на живота си и е вградил покаянието си в издигането на този божи дом, тук е и отчето, който приема незрящата Стойничка да ношува в поверения му храм, след време пръв я нарича, и завинаги, Преподобна. Тук е и самата тя, 50-годишна, споминала се на възраст колкото майка ми. И колкото сега съм аз... Бях решил този път да ви представя три съвсем женски книжки – „Крилати мисли за любовта“, „За брака“ и „За щастиято“, но се отплеснах. И място за подробно-

сти не остана, нито за тях, нито за издателите им. Които редовно си закупуват вашия вестник. И го четат. Засега, довиждане, до следващия път. Дано поне дотогава любовта ви към ближния се превърне в брак по любов с праведното щастие...

В името на забравения

Точно преди 160 години, на 11 май 1851, един вече доста позабравен български писател за пръв път организира празнуването на Деня на Кирил и Методий. Година преди това същият незнаен за днешните българи просветител отваря Пловдивското училище – първото школо, което приема името „Св. св. Кирил и Методий“. И в него, по идея на този буден чилиак, езиковед и фолклорист, световната славянска общност получава завинаги светлоструйния си празник. Името на забравения е Найден Геров.

Когато пристига в Пловдив, той заварва един град едва ли не изцяло погърчен. Българският език и образование тук са непознати. Гръкоманията на пловдивчани по това време е прочута, тя е заклеямена от всичките ни тогавашни писатели. Но българското училище скоро затъмнява славата на гръцкия гимнасион и доказва веднъж завинаги, че българският език е отлично средство за общуване с културата.

Освен български Геров преподава църковна и обща история, математика, физика, естествена история и търговия. И тъкмо той стъкмява и обстоен учебник по физика – първия труд по тази дисциплина на наш език. А откакто Геров се появява в града, местните българи постепенно започват да забравят старото гръцко название Филибе, Филипополис и започват да го наричат с днешното му име.

Не си спомням образът на Найден Геров някога да е трептял в ръцете на празнуващите, на онези, дето манифестират с „Върви, народе възродени...“. А трябва, братя. Трябва да не забравяме за светостта на първата сълза, преляла от признателност, търкулнала се по скулата на този иначе твърд и решителен мъж. Защото без тази благословена първа капка реката на българското време щеше отдавна да е пресъхнала. Нека в миг на очищение да споменем тогава, който ни е направил паметни с този Празник на празниците. И да се взрем в бездънните му очи.

Обидата да бъдеш жив

В държава без конкуренция всичко се развива бавно – и идеите, и изкуството, и науката. Бог се грижи за доброто у човека, но човекът, живеещ без конкуренция, предпочита да го управлява лошото. И когато го управляват лошо, се муси. И понеже не знае какво е конкуренция, диша си, без да му текне, че няма свой кантар за ценностите, че те не се продават на пазара за души, а се наследяват и възпитават.

Човекът, който се развива бавно, е сърдит и на Господ. Изобщо не му бил помагал – не му дарявал обилна храна и избрани напитки, не му доставял маркови дрехи и скъпи обувци. Бавноразвиващото се общество отглежда бавноразвиващи се граждани – живуркащи живота си жители, лесно управляема машина за гласуване, сгъната в къшето на кошарата сган.

Животът без конкуренция произвежда доморасли писатели-писарушки, поети-послушковци, ревящи срещу властта ректори, мъдри мутри, които знаят, че винагиследхаосанастъпвановият ред. Сякаш утайките няма да са от същото качество, сякаш блатото може да се събуди изворче...

Когато живата конкуренция е мъртва, и бизнесът не е никакъв бизнес, а начин да се краде съобразно законите – малцина произвеждат, всички търгуват, малцина рискуват, мнозинството кротува и чака – като същинскичакал – пореднатамръвкаот общественитепоръчки. По-бавноразвиващите се страни и народи са и по-бедни.

В тях хората не могат да си организират държавност. А държавата без държавност денонощно работи срещу собствените си граждани, които са мрачно безпомощни спрямо други организирани общества и народи. Ето защо около нас не виреят идеи, не се правят реформи, нямаме възможност за избор... И ще доживеем живота си в обкръжението на оскърбени люде, за които е обидно да си жив.

Левски е предаден за пари — твърди жената микроскоп Слава Севрюкова

Слава Севрюкова е българка, родена е в Нова Загора, умира в София в началото на 90-те години на миналия век. Необикновената способност на Севрюкова е да вижда обекти, независимо от времето и разстоянието, със силата на мисълта. За тези J качества вече са чували мнозина, но за разлика от подобни феномени, нейните свърхсетивни възможности не се отключват от болест, катастрофа или след състояние на кома: тя е нормално зряща.

Разбира се приживе леля Слава няма национална слава на леля Ванга, но те са имали една много интересна среща, след която са продължили да общували по своему, телепатично, като между феномени. През годините на социализма Севрюкова приема в къщичката си в „Овча купел“ тогавашния министър на отбраната арм.-ген. Ив. Михайлов, Соня Бакиш – съпругата на мин.председателя Ст. Тодоров, руските академиците С. П. Кордюмов, Вл. Авински, Вал. Фоменко. Народният лечител Петър Димков също поддържа лични контакти със Слава.

Приживе нейният авторитет е оценен най-вече в чужбина. Няколко реномирани университета признават съвместните ѝ разработки с българския физик доц. Иво Лозенски.

Това е оценено от доцента и той старателно документира всички нейни психотронни изследвания.

Пловдивският писател Христо Нанев от 25 години изследва живота на „жената микроскоп“. Има вече издадени 5 книги за житието ѝ, в които е събрал добросъвестно разпръснатите свидетелства за живота ѝ. Наред с прогнозите за България и за света като цяло, в тях са описани въпросите, свързани с националната ни история, които са измъчвали хората от най-най-близкия ѝ кръг.

Два от тях са особено неудобни: кой е предал Левски и къде се намира гроба му?

За предателят на Апостола историците и Слава са единодушни – не е поп Кръстьо. При контакт с духа на Апостола неговият отговор е „Мене не издаде попа, а оня, който мереше браздата“. „Неволният Юда“ се оказва окаян бедняк, който по време на инцидентната „среща“ е обхождал нивята на по-заможните земевладелци. Набелязвал е кои от тях да измоли за работа на пролет. Зървайки непознато съмнително лице, беднякът изгърчава на часа в конака „да обади на властта“. За да получи някой и друг грош, че да залъже гърлата на прегладнялата си челяд. Пророчицата обобщава случката така: „Безкрайно честен, Левски е издаден за пари“.

А какво казва Слава за гроба му? Слава Богу, голяма част от нейните свидетелства са документиранни и съхранени благодарение на Христо Нанев, който ги пази във вид на магнетофонни записи с нейния глас. Той е автор и на уникален документален филм за суперфеноменалните ѝ възможности. Тя категорично отрича, че гроба на Апостола е в софийската църквица „Св. Петка“, а твърди, че е на стотина метра от някогашното бесило.

Тленните му останки, според Севрюкова, са под стълбището на бившето Чехословашко посолство (днес посолство на Словакия).

Ето какво четем в една от книгите на пловдивския изследовател на Севрюкова: „Някога това място е било по-ниско с около десетина метра от съвременното ниво. Вледененият труп на обесения е положен в намиращия се някога там естествен овраг от ревностен християнин, измолил да го погребат за няколко жълтици от заптиетата. На плиткия, едва около педя гроб в премръзналата земя той, боейки се от зоркия поглед на караулещите наблизко турски стражари, не полага кръст, камък или друг обозначителен предмет“.

Какво се случва след това? Наскоро след Освобождението с новия градоустройствен план на столицата, за да се заравни теренът, без никакви опити за издирване и идентифициране тленните останки на Левски, те набързо са били затрупани с близо десетина метра пръст.

Според Слава Севрюкова, цитирана от писателя Христо Нанев, скелетът на Апостола никога няма да бъде открит и изваден на показ. Навярно е права. Кой днес би посмял да започне проучвателни разкопки заради някакви си „ненадеждни психотронни сведения“? Особено след случая „Царичина“...

При това пространството на всяко посолство се приема за негова територия. И пак съдбовен парадокс – костите на най-издирвания в Османската империя джингиби продължават все още да бъдат в неизвестност.

Отровен мед от търтеи

Последната порция мед от търтеи бе пусната в медийното пространство. Макар че ваденето на досиетата отдавна не е масово чудо, нито чудо за масите. Всяко ново картонче се превръща в еднодневна вестникарска дъвка, родно производство. Масовият човечец вече хич не го еня кой какъв е бил, а кой кой е днес. Кой направи пачки в суматоката и кой какъв е сега в политическата йерархията на държавата. Или кой на кое стъпало е стъпил в бизнес стълбицата. Защото е публична тайна, че политиката у нас е част от сивата акула на икономиката, както и сивата икономика е част от днешната политическа медуза.

След като излезе наяве и мъртвият призрак, свързан с „миналото“ на Вера Мутафчиева и Георги Данаилов, скоро в медиите ще полетят още доста гаднички среднощни пеперуди – знае се, че сред живите и вече мъртви писатели има(ше) доста агенти на ДС. Мнозина от тях за пръв път от доста време ще видят имената си в централната преса, защото ще се прочуят с картончетата си, а не с книгите си. И то за минута-две-три.

Няма кой да ги запомни, защото не стават и за помен. Ще има и други, за които гилдията отдавна знае. Те ще бъдат осветени, но и опростени, ако са талантиливи люде. В Германия Криста Волф, едно от най-високите и извисени писателски пера, с опърничав характер и дръзка дисидентска визия, се оказа вербувана от ЩАЗИ. От това не пострадаха нито талан-

та ѝ, нито книгите ѝ, нито известността ѝ. Като достоен пичтя публично се изповяда и читателите схванаха личната ѝ драма. И опростиха греха ѝ.

За Вера Мутафчиева и Жожо Данаилов ще кажа само едно нещо – дай Боже всекиму от онези, които се имаме за някакви писатели, да са толкова талантиливи, умни и интелигентни личности. Познавам техните книги, пиеси, киносценарии, който имат приносно значение за литературата. И ще останат, убеден съм, и след тях.

Премълчава се обаче фактът, че Вера се е занимавала предимно с националното ни културно наследство. Благодарение на необикновения ѝ интелект, задълбочени познания и езикова квалификация, тя е един от виновниците България да се добере и да разчете онези архиви, отнасящи се до родната ни история от времето на Османската империя. Странно е, че тази очевадна подробност се подминава и колегите журналисти бързат да я лекьосат със страшното „сътрудник на Шесто“. Така че нека я водят на отчет, където си искат, нека доказват, че е агент, в моята лична картотека от ценности тя стои на най-високата лавица.

За Жожо Данаилов ще добавя само, че не сме нито първи, нито втори, нито трети приятели. Обратно – разменяли сме си и хапливости, но без злост и издребняване. Той безспорно е качествен писач, обаятелен събеседник, обективно мислещ човек, надраснал показността на пристрастията било обществени, било литературни.

Не знам и не искам да знам какви ги е вършил или документално ни внушават, че го е сторил. Никой няма право да го съди, преди да е потънал поне веднъж в многобройните му текстове. И за двамата няма да ми трепне окото да кажа, че ще продължа да ги чувствам близки по дух, че силата на същността им е по-значителна от жалкия формат на оперативните им картончета.

По същия начин бяха ужилени редица достойни разузнавачи, български шпиони, както и хора на духа като проф. Димо Димов или проф. Огнян Сапарев. Никога няма да променя мнението си за професионалните им качества, за мястото им в културния и литературния процес, който не започва и завършва през уж славната 1989 г. Наопаки – от нея тръгна грандиозното ни повсеместно наводнение, с което ни заля най-масовата тиня на консумативната псевдокултура. В крайна сметка не всеки културтрегер приемаха в Партията, както и не всеки интелегентски бастун е бил канен под някаква форма за ДС сътрудник. Но ще видите и колко бездарни писарушки и дейци на културата ще изпълзят от дупките на архивите – някои от тях сами са се натискали да се назовават доверени лица. И в доносите си са не по-малко некадърни, отколкото в останалите си писания. Справка: вижте анонимните доклади на поета Анастас Стоянов, Бог да го прости, срещу гениалния Константин Павлов.

Не съм против отварянето на досиетата, но съм срещу избирателното им разсекретяване. Не че комисията не си върши съвместно работата – пречката е негласно практикуваната като строго секретна тайна и в резултат на нея не се пипат провербуваните агенти. А те, милите, са слугували и на предишните господари, и на днешните.

Чиста проба отровен мед от търтеи!

Нищожен или унищожен...

След небивалия издателски бум в първите години на демокрацията, когато частните издателства у нас се нароиха до цифрата 900, напълно закономерно настъпи голямото отрязване. Всеобщото любопитство към всичко забранено, неизвестно и недостъпно постепенно потъна в безпаричието на публиката.

Постепенно читателската аудитория се разпръсна и разпредели по предназначение и жанрове: романи – любовни, на ужаса, крими, психоекшъни, „розови“. Или четива исторически, езотерични, естетически и философски, културологически и политоложки, енциклопедични. Или технокниги за компютри и софтуери... И за призраци и духове, както е модно напоследък.

Има книги, които плачат да бъдат прочетени. Но в същото време те приличат на своите автори, които не обичат да хленчат и предпочитат читателя сам да стигне до тяхната изповед. И читателят, естествено, почти никога не чува как книгата плаче да бъде прочетена. Защото самият той от десетина години е с моркови в ушите. Той не слуша, не се заслушва в душата на хартията, а гледа тялото от хартия. Гледа какво му казва корицата, гледа американския произход на автора ѝ, най-вечегледа да види себе си между описаните герои.

У нас жените са тези, които все още купуват книги и ги четат. Повечето жени искат и търсят по-леки четива, любов-

ни, ако може. Защото жените са любовни същества и когато са в безлюбовно състояние, инстинктивно се стремят да съпреживеят чуждата, макар и на книга, любов.

Мъжете предпочитат да дрънкат за футбол, политика или коли, което за тях е равно на любов, а сумата от 12–15 лв., колкото горе-долу струва днес един роман, бива бързо прочетена на бармана или сервитьора срещу две-три водки с една сода. Как е в белите страни на континента ли? Казват, че богатите четат вестници и списания, хората от средната класа слушат радио в колите си, защото по цял ден са в движение, а най-нищите гледат телевизия. И не четат нищо.

Нищожен или унищожен май е все едно...

Отсъствие на светлина

Зверската болка, която е изпитал Спасителят, не е била съвсем напразна. Ние невинаги намираме смисъл в саможертвата, а наопаки, ние, милионите простосмъртничета, повече сме склонни да обиждаме Господ като виновник за личната ни участ на вечно недоволни неудачници. Иначе си я караме както си знаем, вървим през просото, защото ни е по-напреко. И по-леко. Пътят към Храма не мината оттам, но ние пердашим през житейската нива, сякаш всичко ни е безпощадно ясно: него изобщо Го няма. И никога не Го е имало.

Спомням си един необичаен помен – станаха 40 дни, от- както бай Йордан Радичков за пръв път пренощува под земята. В парцел номер едно на Централните софийски. Тоя парцел е нещо като VIP участък – само за хора на изкуството, културата и науката. Деснофлангови и почетен доайен е Николай Хайтов. До него е милата Катя Паскалева. Следва идалгото Христо Фотев. Той едва ли е сънувал, че ще легне на един ред до рамото на Радичков. Или до костите на Константин Павлов. Както и родопският единак Хайтов едва ли е подозирал, че ще се наложи да дели мегдан с човека, когото кой знае защо заядливо ненавиждаше. Радичков отнесе доста хули от него по свой адрес – още докато авторът на „Диви разкази“ бе жив, особено в предсмъртните мемоари, в които той съсече колегата си по перо...

На 40-ия ден, откакто изпратихме шестопръстия вълшебник от Калиманица, отидох сам на гроба му. Спрях се пред смълчаната стража от венци, чиито безброй още след многохилядното погребение, по пътя от храма до гробето, кой знае как се смали до учудващо малък брой люде...

Сега в нозете навенците припламвахас розови и сини сияния няколко предпролетни букетчета от зюмбюли. И няколко траурни по своему кокичета. Явно децата и внуците на писателя, любопитен като питанка, бяха току що минали от тук – свещиците им още плачеха за пламъче, виновни и недогорели. Дадох им един кибрит. Огледах се – нямаше жива душа. Само онова самотно бяло псе, което по време на погребението изникна сякаш от небитието като материализиран дух, което тогава дойде до ръба на трапа, надникна с любопитство в покойницата, каза нещо нечуто на покойника и се отдръпна сякаш за почест на почетно разстояние, та същото това бяло куче сега притича през погледа ми и се стопи в задаващата се мрачина.

Стърчах и си мислех колко много свободни места има в тоя парцел. Ето го народния певец Константин Гугов – и той е склопил очи отляво на Радичков, но преди това е „циклопът“ Генчо Стоев, лека му пръст. Лежат, сякаш са кацнали и наредени като лястовици на жицата на живота, а всъщност душите им летят из небесния Йерусалим, плават леки и прозрачни из сияйната вселенска шир, оцветени от бяло до синьо – всеки с цвят според греховете си.

Дали и там се разминават мълчаливо, дали Хайтов е хартисал, или въобще не му се немее? Или пък всички са заедно и карат общ курс по още по-висша духовност?

Кой знае, ще мине време и ще узная лично. И слава Богу, че последната загадка на тоя и оня свят няма да ми се размине. След толкова лъжи, заблуди и манипулации на Земята, хубаво е човек сам да се самопровери на Небето. И след триста години пак да се върне долу, да си доизкара висшето об-

разование по читавост и човещина, по добрина, достойнство и доблест...

Защо ли ме нападна тази паметна гледка, заседнала някъде в шепнещия поток на съзнанието ми? От где внезапно се възкреси туй „Дали Го има или Го няма, но ти живеј така, сякаш съществува“... Може би защото тогава, от години насам, това бе първия Великден, който посрещнах без моя по-възрастен побратим и другар, без благия мъдрец, бащата на „Ние, врабчетата“, таткото на българските верблуди, тенци и суматохи... Може би защото не е утешително, че този необичновен дух напусна белия ден и остана до живее в тъмнината на полунощните ми молитви – какво от туй, че в моя малък, безтелесен свят от скъпи души се засели още един особено важен за мен споменик, а земният мир за пореден път обедня откъм чудаци. Откъм чудотворци на словото като този българин, окъпан в името на реката Йордан...

Дали е достатъчно съмнението ни, че богочовекът Иисус Христос, невинен, но осъден за богохулство, е успял, без помощта на НАТО, да победи не само егото в себе си, но и тлеността? Имаме ли право и в края на линията на живота си да сме неверници и оскърбено недоверчиви?

За себе си знам – няма никакъв смисъл да чупя кръст пред олтара и да се кръстя като обсебен, ако никога не съм вярвал в Бога на скромността и състраданието, на щедростта и добродушието, на трудолюбието и търпението.

Или с една дума – каквото и да ми е струвало, отдавна не вярвам, че мракът не съществува, а има само отсъствие на светлина.

Тих ангел прелетя...

Миналата седмица Иван Радоев отново ни събра – да се видим, да си кажем за много години, да пием по чаша вино за Бог да прости, да си спомним за него и неговия дух – днес по-чист и по-извисен откогато и да е. Панихидата за този блестящ поет и драматург премина сякаш на пръсти – тихо и незабележимо, в дълбоката сянка на грандиозни изборни победи, нови правителства и още по-нови парламенти...

Всъщност в храма „Света Неделя“ се свика едно своеобразно (почти) народно събрание. Един до друг застанаха стари и по-млади приятели на Иван Радоев, вярващи и верни, леви интелектуалци и десни демократи, актьори и драматурзи, преводачи и непреводими поети, класици и новатори, архаисти и модернисти, лирици и сатирици...

Колкото и да бяхме различни, колкото и да бяхме разделени в живота и в политиката, тук скръбта по нашия приятел беше ни сродила, примирила, укротила... За час и половина. Макар че мъдрият и остроумен човек, пред чиято памет бяхме се събрали да се поклоним, не делеше творците на сини и червени, а на достойни и недостойни, на талантиливи и посредствени.

Стояхме смълчани, със свещици в ръце, отчето четеше молитваза упокой... Изведнъж някъде високо наднас, под свода на черквата, изръкопляска с крилете си гълъб. Повдигнах бързо глава, потърсих го с поглед, исках да кой и защо точ-

но в този миг на смирение и страдание ни приветства, но не открих приютената в храма птица. Загледах се в купола на „Света Неделя“ и си помислих, чеако тозиполвнезапно-сесрутивърху събранотоинтелектуално войнство, ако бъде взривен, както някога, в името на святата идея, дали България щеше да загуби толкова, колкото ние, приятелите на Радоев, загубихме със смъртта на този читав човек. Бе поет през цялото време и през всички безвремения, един от малцината, които бяха натоварените от природата да бъдат допълнение към нея.

...Куполът не падна. Не се срути, не ни затрупа. Защото историята, в нейният сатанински вид, вече не можеше да се повтори, защото между нас и Бога бди ангелът на Иван Радоев. Белият и тих ангел на Иван Радоев.

Посмъртно за Константин Павлов

В студената неделна привечер на 28 септември 2008 г. зави-наги ни загърби явлението Константин Павлов – най-непокорното копеле в българската литература... Кой е Константин Павлов? Нищо чудно да не сте чували за него. И не се травмирайте, ако някой ваш познат от литературните среди ви се изсмее, че сте живели по едно и също време с гений, без да подозирате за съществуването на този толкова опасно достоверен човек...

Константин Павлов е нещо като Гунди в поезията. Странно съчетание на финес, интелигентност и техника в опасната игра с кълбото на планетата, в която „механиката на душата“ се превръща в гол от центъра на терена. И Коста като Гунди е кумир на няколко поколения литературни запаянковци. И Коста като Гунди не бе пуснат да излезе в чужбина, не бе публикуван на други езици с държавни пари. Отделни негови стихове са попадали отвъд „желязната завеса“ и веднага са събуждали изключителен интерес. Но когато „оттам“ са питали за него, са им отговаряли, че такъв човек не съществува.

Още след първата му стихосбирка „Сатири“ (1960) престават да го печатат в пресата. Веднага е обвинен в патология, в шизофрения, наричат го „враг“, черногледец. През 61-ва година един критик по съветска литература го среща на площад „Славейков“ и му казва: „Ние тебе за 24 часа можем да те ликвидираме, но не искаме да даваме храна за шум на Запада...“

Много по-късно, след петгодишно умуване издателство „Народна младеж“ все пак се престрашава и пуска неговите „Стихове“, съпроводени с уникален послеслов от редактора: „Книгата е експериментална и читателите могат да изпращат своите отрицателни или положителни мнения до издателството“.

Читателите обаче изпращат само възторжени писма, докато идеологическата жандармерия, наречена литературна критика, отново го залива с помя, претендираща да бъде естетиката на социалистическия реализъм. И понеже поезията му е подигравка с властта в недостъпна за нея форма, лепват му пошлия етикет на лирико-сатирик.

От най-високо място в държавата е спусната забрана, която строго се спазва в продължение на повече от 12 години: да не се публикува никъде нито ред от него. И да не му бъде давана каквато и да е работа, свързана с литературата. Дори поетът Павел Матев, министър на културата, употребил израза „пълна икономическа блокада“, сякаш Павлов е ембаргова държава. От дъжд на вятър превежда стихове, но под чуждо име, кара на заеми от приятели, най-често от Валери Петров.

За да спаси семейството си от глад и по-нататъшни унижения, подава молба да постъпи в киното като общ работник. Предупреждават годане прави демонстрации. Настава суматоха. Но все пак го назначават на длъжност, нямаща нищо общо с божествения му талант. Започва тайно да оправя бездарните сценарии на известни наши кинаджии, докато накрая ги шашардисва със свой оригинален такъв. И започва с лекота на новатор да обновява и националното ни кино и кинодраматургия.

През 1982 г. Коста е на 49 години. По настояване на Любомир Левчев, негов приятел от ученическите години, тогава шеф на писателите, е приет в СБП.. Но не като поет, а като кинодраматург. Защото му е забранено да бъде поет. Заедно с

него в Съюза влизат неколцина съвсем млади поети – писателски синове, на които може да бъде татко.

Обаче според устава на СБП, за 50-годишнината си всеки негов член има право да издаде томче с избрани творби. Така през 1983 г. най-неочаквано се появяват „Стари неща“. Разрешават му да включи само публикувани вече стихове, и понеже не е поет, а драматург, издателството го задължава да включи и няколко киносценария.

Сборникът веднага изчезва, още преди да се е появил, защото от ЦК надигат страхотен вой, независимо че автор на предговора е Любо Левчев, тогава също член на ЦК. На практика изобщо не се появява в книжарниците.

Пускат слух, че е престанал да пише и затова не го публикуват. Слухът стига до него и ядосан написва за една седмица цяла книга с нови неща, които веднага стават култови за ценителите на необяснимата му елегичност. Но макар да е формално член на писателски съюз, забраната над него тегне със същата сила. Присъдата над него е от поета Георги Джагаров, който преди години е унизен от Коцето Павлов – в ресторанта на Клуба на журналистите му зашлевил шамар. Случката е описана от писателят-емигрант Георги Марков в „Задочни репортажи“. По-късно Джагаров става любимец на Тодор Живков и негов зам.-председател в Държавния съвет, нещо като вицепрезидент на първия човек в държавата.

Устната заповед е сведена до всички редакции и издателства и никое от тях не ще и да чуе за К.П. В същото време в ДС му дават политическия прякор „Отшелник“ – под това кодово име севодят разработките срещу него. Но от купчината папки с доноси, от огромното му секретно досие на разработван с години като опасен, ан тидържавен субект, остават няколко хартиени листи от различни рапорти и агентури донесения.

„Отшелникът“ връща членската си карта и напуска СБП по време на гладната стачка на Петър Манолов, чиито непубликувани ръкописи са иззети от политическата полиция и

не желаят да му ги върнат. Капката, която прелива чашата на краткотрайното му търпение е, че му се обаждат от кабинета на председателя на СБП и искат да се яви на среща-разговор с представители на Държавна сигурност и останалите писатели, подписали писмото в защита на Манолов.

За всичките 45 години на бавноразвиващия се комунизъм К.П. издава числом и словом две книжки. Плюс едно инкриминирано и претопено безподобие на „Избрани“ стари неща. Ако направите справка в Народната библиотека през същото онова безвреме по колко книги са издали уважаваните и до днес противници на режима, ще ви падне капата. Няма нужда да ги посоча поименно, фактите са безмилостни. И към живите, и към мъртвите вече.

Преследван, забраняван, уволняван и изолиран, К.П. няма и няма да има народната слава на Радой Ралин например, или публичната известност на своя връстник Стефан Цанев. Не само защото не беше допуснат до сцената, но и защото никога не би допуснал да играе ролята на шут, дори ако пиеската е съчинена по Шекспир. Но името му се мярна върху екрана на колективното изкуство, наречено цензурирано кино.

Коста Павлов е явление от бъдещето. И няма място в нашето настояще. В нещата, които изрича, има поразяващи прозрения, непростосмъртни попадения, прости до гениалност формулировки. „Аз съм изяснявал своите отношения с миналото още по време на неговото настояще. Но всичко, което бих могъл да кажа срещу настоящето, не бива да се възприема като аргумент в полза на миналото. Искам да кажа, че ако някога хората изпищяват срещу настоящето, то е, защото живата мишка ги стряска повече от препарирания тигър“.

Затова за масовата публика Константин Павлов остава плашещ пилигрим. Несмилаем, непонятен, асоциативен, мрачен. Дори зъл. Така мислеше и това внушаваше някога и партийната критика за него. И понеже стиховете му плашеха и дразнеха сталинските вкусове на управляващите, те пред-

почитаха да лансират в обществото зализаните стихоплетци, сътрудници в производството на захарен памук, предназначен за ушетата на ученичките, като добре претоплена, задушевна манджа за сантиментални лелки.

Коста не стана поет на масите, той не се правеше на маг, на алхимик. При него нещата плачат, не са премерени с теглилки на търговец, а са Персифедрони. Затуй и Чудото му не се случи: щото „Геният е несъвършен. Бездарието е по-близо до абсолюта“.

И много далеч от нас и пред нас, абсолютният Константин Павлов ще продължава да бъде несъвършен в своята завършеност, винаги ще дразни оскубаните пауни от литературния зоокът. Бездарните го премълчават с презрение, презрените го подценяват като явление, а талантливите предпочитат да го отричат изобщо като истински поет. Което доказва пророчицанието, че „талантът е най-неуморимият враг на гения“. Но има изключения. Например примадоната на руската лирика Анна Ахматова, която ахва: „Константин Павлов е най-големият български поет, когото някога съм чела!“

Робството не е стаж за бъдеща демокрация

Тук ще прочетете част от реактивните отговори на Константин Павлов, гениалния „Отшелник“. В текста са използвани както дневникови записки, така и фрагменти от предишни разговори. Получи се грандиозен монолог, подписан от време на време със свързващи въпроси. И чудото се случува – Константин Павлов не просто промълви, а направо отново „проговори“, след като надживя троен мозъчен инсулт и загуби говора си до края...

Р.Л.

С какво ви изненада новината, че ви коронясаха с „Орфеев венец“, националната награда за поезия, която се връчва за пръв път?

Искрено, притесних се. През годините аз си изработих негативен рефлекс към наградите. Утешава ме мисълта, че престижът на една награда се определя не от самата награда, а от личността, която е наградена. (Последното е за хора със и без чувство за хумор.) Complimentите (заслужени или незаслужени) ме притесняват повече от преднамерените упреци или клеветите.

Толкова много и толкова хубави думи бяха казани по повод наградата ви, какво не успяхте да извикате в този шум?

„Запазете малко чувства и за погребението.“

Дълги години през социализма около вас цареше тишина.

Тишината, в която бях, в значителна степен беше принудителна, както знаете. Тя ми беше наложена. Но в известен смисъл и аз съм участвал в поддържането ѝ. Времето, кой знае, като няма по-добър избор, се спира на такива като мен.

Някога сте замълчали по принуда, а сега...

Когато искам, ще мълча, когато искам, ще говоря. Аз не мога да се навирам всеки ден в очите на хората и да ги поучавам.

Отбягвате шумотевиците и публичните контакти...

Избягвам ги, защото се притеснявам... Изморително е. Общуването се превръща в навик, губи чара си, своята непосредственост.

Ще се съгласите ли, че хубавото на тоталитаризма бе поне това, че като настрои срещу себе си интелигенцията, режимът „създаде“ поетите дисиденти?

Този въпрос за дисидентството в изкуството ме дразни. Малко ме отблъсква. Ядосват ме сега хора с доста смътна биография, които искат да се изкарат герои. Убол се на трънче или несполучил вследствие житейски трудности, и сега си приписва едни заслуги... В България наистина имаше една могъща организация на дисиденти и това беше Партията. Цялата държава беше дисидентска. Тя мислеше различно от нормалните хора. А нормалните хора мислеха различно от една ненормалност. В този смисъл дисиденти за мен са хората, които осъществяваха цензурата. На главорезите, на тях им подарявам тази дума – дисидент!

Съществува ли някаква връзка между жертвата и палача?

Странно ми е, когато жертвата започва да придобива психологията на палача си... Разбира се, аз знам и друго – че и палачът придобива нещо от психологията на жертвата. Господ е заложил някакъв много разумен баланс – винаги трагедията да бъде двустранна, да няма абсолютен победител. Абсолютният победен парадоксално може да се окаже победител, и об-

ратно. Благообразните и благородните маски повече ме плашат, отколкото една гротеска, защото тя е по-демократична, по-честна. По-добре да излъжеш хората, че си лош, отколкото да ги излъжеш, че си добър.

Защо не се включихте в политиката?

Липсва ми политически талант. И страст политическа ми липсва. Не желая моите любителски анализи да предизвикат схоластични спорове. В подобни времена трябва да се мисли не само точно, но и изключително бързо. Неприятно впечатление прави, когато в критична ситуация се взима едно решение и в следващия миг се заменя с друго, още по-глупаво от първото.

Освен това в партиите се събират много хора, но между тях има люде, които са ми несимпатични и на които не вярвам – не мога да бъда с тях. Не мога да се занимавам с политика в професионалния или в житейско-активния смисъл. Но политиката продължава да се занимава с мен.

Как си обяснявате, че хора, от които се очакваше едно поведение, се проявиха по съвсем друг начин?

Робството не е стаж за бъдеща демокрация. Механизмът на диктатурата е нещо по-цялостно и по-разбираемо, отколкото демокрацията. Демокрацията е сложна и противоречива – във всеки отделен момент целта ѝ е по-висша от самата нея. Това обяснява феномена, че диктатурата има привърженици дори сред своите жертви.

Според вас какво би могло да ни обедини в този момент?

Точно в този момент? Нищо. Полюсите на разединението не са само два, множат се... Наследството е страшно. Миналото, макар и маскирано, ще ни причаква, скрито зад завоите на бъдещето. Може би едно земетресение би изиграло ролята на обединяващ фактор. Но и това ще бъде за кратко време... Не бива да се самозалъгваме. Кой ще плаща за престъпленията и невежеството? Няма спор – потърпевшите. И отгоре на всич-

ко ще бъдат обругавани от слугите на истинските виновници. Какво обединение...

Имате предвид демагогията?

Говоря за най-елементарни лицемери. Демагогия? За да има демагогия, трябва да съществуват поне наченки на демокрация. Как демагогията би могла да изпревари демокрацията? Демагогията е флирт с народа, макар и спекулативен. Демагогията е изкуство. 45 години у нас нямаше демагогия – имаше грубост, цинизъм, брутална лъжа... Едва напоследък забелязвам прояви на демагогия.

След „застоя“, времето ни предлага доста изтощителен ритъм...

Аз не се надбягвам с времето, аз предпочитам да му поставям капани, и каквото се улови знам, че си е мое. Вижте колко кожи съм одрал. Доста често сам попадам в собствените си капани, но не се оплаквам. Риск на професията.

Съмнявате ли се, че сте преходно моден?

Това съмнение е задължително. Иначе бих бил глупак. Човек трябва да е постоянно дежурен спрямо суетата. Никога не съм гледал на себе си като на месия. През цялото време съм бил абсолютно спонтанен и не съм градил преднамерено никаква биография. Биографията ми е резултат на хиляди случайности и закономерности, които не съм дешифрирал и досега.

Най-баналното определение за вас е, че сте сатирик...

Не се смятам нито за сатирик, нито за лирик. Всяка човешка душа си има особености и тя не е жанр – сатира, лирика или трагедия. Мисля, че съм непосредствен – и наистина, не скромнича, притежавам чувство за хумор. Но то служи, за да коригирам себе си, а не непременно за да стресна другите.

Пред кого нямате нищо да казване?

Моят начин на казване е писането. Банално е, но това е автентичното за всеки автор. Казваш чрез най-добрия си ин-

струмент. Освен това имам чувството, че сега никой не слуша – всички говорят. Обидно ми е да се надвиквам. При надвикването човешката физиономия се изкривява, придобива неавтентичен характер, появява се нещо вторично.

Какъв е шансът за твореца сега?

Единственият шанс е да се отдръпне. Наистина има такива исторически моменти. И сегашният е такъв. Историята става история, когато мине известно време. А сега всеки отделен глас иска да говори от името на историята.

Мнозина ви смятат за мит, други за – демитологизиран...

Не е възможно да бъда демитологизиран... Това е все едно да разпопват човек, който никога не е бил поп – и никога не е имал намерение да става поп. Тези изяви са рожба на гузна съвест, а допускам и извратена завист – непреодолимо желание да ме докоснат, макар и с мръсни ръце.

Вече сте прочели част от доносите срещу вас. Разбрахте ли кой ви е вкарал в „черния списък“ на ДС?

Някои колеги писатели са правили доноси срещу мен. В Ония времена. Черно на бяло. Запазвам тяхната анонимност заради илюзиите на децата и близките им, но любезно ги призовавам към по-свенливо поведение в бъдеще. Ако можеше, бих им отмъстил зловещо, като им подаря собствения си живот – нека го изживеят по-достойно.

Великодушно опрощавате стореното срещу вас...

Моето опрощение е невалидно. Бог ги е наказал, а пък аз като по-низша инстанция се опитвам да променя решението на Върховния съд. Неправомерно е. Мнозина свидетелстват, че са направили подарък, когато всъщност са били ограбени. Същата прошка обаче не важи за убийците. Хората са всякакви. Някои се кичат с чужди пера, други връзват шутовски звънчета на собствените си демони.

Кое е по-ценно: играта на митове или самите митове?

Твърдите митове са първите вериги на робството. Робството има ясен кодекс за дисциплина. Свободата няма толкова ясни правила. В този смисъл свободата е за свободни хора. Лично аз мисля, че през цялата ми биография съм се чувствал по-добре в диктатурата, отколкото в свободата, защото тогава имаше кой да се грижи и за плесниците, и за глада, и за униженията. А хората, които изпитват носталгичен глад към робството, правят опит подло да прехвърлят отговорността от себе си към някакви режими.

Кои са днешните врагове на България?

България винаги се е справяла с враговете си. Погубвали са я нейните спасители. Ето и сега – седем милиона кресливи спасители на плажа са се хванали гуша за гуша, а в морето – труп се люшка. Мразя кресльовците, дете с толкова пошла риторика милеят за род и Отечество (колко доказани предатели има сред тях!). А част от най-страстните спасители хукнаха да спасяват България из тая пуста чужбина, където след изтощителни благотворителни коктейли запяват „Мила Родино“, ненавиждайки се и завиждайки си един на друг. Както впрочем винаги е било. Поне да не ме учеха на патриотизъм, когато махмурлийски се тупат по гърдите, че са по-патриоти от най-патриотите. На всичко отгоре – носталгични били. Привечер особено.

Променихте ли отношението си към миналото?

Аз съм изяснявал своите отношения с миналото още по време на неговото настояще. Успешно или не – все ми е едно. Но всичко, което бих могъл да кажа срещу настоящето, не бива да се възприема като аргумент в полза на миналото. Искам да кажа, че ако някога хората изпищяват срещу настоящето, то е, защото живата мишка ги стряска повече от препарирания тигър.

През 1989 г. БКП раздаде жито за собствен упокой. И всеки „дисидент“, който хапна, промълви: „Бог да прости“ и „мирният, кръгъл, нежен“ преход беше осъществен. Така се роди

въпросната „опозиция“. Но както всичко, създадено от Тази Партия, и опозицията ѝ се оказа бездарна.

Защо интелектуалците, които се включиха в политическия ни живот, си тръгнаха унизени?

Всеки знае себе си, всеки постъпва според съвестта и представата за собствените си сили. Аз предварително знам, че не бих могъл да утеша разгонена слоница. А и не ми е работа. Други, с по-малки хоботчета, но по-дързостни, без да им е това работа, се опитаха...

Така ли си представяхме демокрацията?

Бяхме участници в „историята на една предизвестена... демокрация“ – мнозина попълниха фишовете на демократичното тото едва след като числата бяха обявени. После се сбиха помежду си за изхитруваната печалба. Не мога да се отърва от унизителното усещане, че ТАЗИ свобода беше един пресметнат подарък. Нещо като цинична амнистия, когато изтънченият престъпник прощава на глупавата жертва.

Често в стиховете ви се повтаря святата дума свобода...

Не става дума за голяма универсална или абстрактна свобода. Чувството за свобода идва винаги, когато преодоляваш някакво робство. Не е задължително да робуваш на държава, власт или политика. Роб си дори ако си под властта на собствените си предразсъдъци. Онова, което застрашава собственото чувство за свобода, е самата личност.

Сам ли бяхте през всичките тези години?

Мнозина от моите приятели бяха талантиливи хора, но с меки характери. На едни гръбнакът им беше пречупен, на други – изкривен от унижения. А инициаторите бяха все писатели и поети, колеги. Някои използваша удобствата на времето, когато всеки донос или клевета бяха начало на някакъв вид репресии. Доносниците бяха по-страшни от самите ексекютори. Първите не знаеха какво правят, изпълнителите използваша наивността им.

Значи все пак имахте щастието да не останете сам, да имате своите приятели?

И те имаха това щастие – да имат моето приятелство!

Да, то е взаимно.

Това е то приятелството. На погребението ми ще се появят много повече, отколкото съм желал.

Вие оптимист ли сте?

Да, но не чак дотам, че да крача през трупове и да си под-свирквам безгрижно.

Неделикатен въпрос: винаги ли сте искрен?

Да. За съжаление, защото знам, че прекалената искреност е вид безсрамие.

Малкият човек

Живи ли са националните ни типажи от късния комунизъм? Те присъстват навсякъде като нравствени утайки в обърканото ни общество, просмукано от българско безбожие, безсмислие, бедност, безделие, безпомощност, безпросветност, бездарие, безбъдност и бесовщина. По-голяма част от това малко общество живее в миналия век.

Малкият човек от комунизма и днес не смята за нужно да се радели с навика да краде от собствената си държава, да мисли само за началото и края на собственото си дебело черво. Той не ще да възприема завистта като нещо осъдително и не ще да се раздели с покорността си пред силния на деня, пред по-силния физически мутроид, но едновременно с това малкият човек е готов с нечовешка жестокост да размаже всеки, който е по-слаб или просто различен.

Днешният малък мрази българската си участ, българската държава. Той е християнин на думи, но бие и рита люде по време на молитва. Инак ходи на черква и сторва кръстния знак, пъчи се със златни кръстове, които има за модни медальони. Той не познава националната си история и духовните си водачи. Не му вършат работа. И понеже не вижда нито близкото, нито по-далечното си бъдеще, е склонен да възприема героичното ни минало като фанатично право да изисква уважение от нации и общества, които за разлика от нас са си

оставили цървулите в Средновековието, докато той не е излязъл от примитивните си навици, от робското малодушие.

И отказва – уж като патриот – да приеме поведението на по-цивилизованите, които отдавна са се научили да подреждат йерархиите и държавностите си, без непременно да отхвърлят родното и специфичното. С една дума – малкият човечец е голям подлец. Той е жалък, но непобедим. Защото винаги го откриваме у ближния, но никога у себе си.

Не сме народ от джуджета, а от малки хора. Джуджето се оказва по-симпатично от великана. Джуджето е добро същество. Малкият човек се оказва нищожество. Партийно. Амбициозничко. Жалко.

Народът ни е добър като джудже, но е противен с липсата си на вълшебство.

Затова сме народ от малки хора. Има ли изход?

Има. Но не е там, където го търсим.

Разрушението е на изчерпване

Само след 10 години Книгата на живота ни ще изглежда по съвсем различен начин. Не само защото последната страница на тази историческа книга няма да бъде опръскана, по навик, с кръв. И не защото просто ще бъде Друга книга. И не понеже авторите ѝ ще се наричат с други имена. А защото захвърлената змийска кожа на историята ще ни се стори разбираема и не чак толкова нелогична. А и болката по мъртвите ще напомня на живите цената на изцелението. И те ще знаят как да разпознават зигзагите на своите и чуждите сред зелените поля на първичната свобода.

Вълнението ни, ако има вълнение, ще идва от печалността и трезвостта на дните, през които загубихме последното си дете, детето на уличната ни надежда. Между редовете на недописания още некролог ще надничат неясният детски образ на бъдното. А то, както вече сме учили, принадлежи на победителите. И те ще го разкажат с думи прости, когато дойде краят на безвремието. И на небивалата морална мизерия, покруса и отчаяние. И може би чак тогава ще удари всеобщия час и ще дочакаме своето Рождество по време на Възкресение.

Къде е тук драмата? В населението, което пропуснало урока за това, що е нация? В детинската му доверчивост, граничеща с тъпота? Или в огромния скепсис на малкия човек, който знае, че нищо не зависи от него?

Всъщност драма няма. В драматургията на битието има само сюжети. Като днешния. С герои. В началото мънички, неизвестни, после – големи, популярни, високи, накрая – пак малки, миниатюрни, мерзки. Герои на входа – волеви, войнстващи, водещи, на изхода – безволеви, примирени, сведени.

Но Разрушението е на изчерпване. Иде краят на филма, в който лошите неочаквано стават добри, а добрите – още по-неочаквано – лоши. И другото няма да приема същността на същото. В съдържанието вече няма да има нищо неочаквано. Само дето времето няма никога вече да е наше, защото отдавна не е ничие.

Сляпа неделя

Гола е нощта, заспала...
Спи край горското поточе...
С поглед я изпива цяла,
но не може да ѝ скочи...

Огън му гори снагата,
от петите до гръкляна...
А в подмолите водата
ври от полудяла мряна...

Спи си тя без сън, дълбоко...
Тъмната си гръд люлее...
Бликва мляко от потока,
всичко живо ще залее.

Спи без нощница в тревата...
Ручеят по нея съхне.
И нашепва на зората
да не бърза да пристъпи.

И въздиша, и се моли,
и протяга влажни пръсти...
Феите бесуват голи...
Бухал плюе и се кръсти.

Охлюв охка над лисица...
Цвили под вампир кобила.
Вълк се люби със змеица,
кукувица спи с плашило.

Днес е сляпата неделя,
Боже, сляпото проглежда -
кукувичът няма челяд,
плаче, и кълне, нарежда...

Дявол ветрища засява.
Рови пръст с нозете кози.
Жъне в тъмното тинтява.
Лиже кръв и кости гложга.

Броди с бродници в тъмата,
паднали души събира.
Остри сърпа си в луната
Точи в кремъка секира.

Плодовете сам опложда,
градинар е, и гробар е.
Ангелите нямат кожа,
но дере ги като яре..

Гасне в утрото кандило,
сол вдовицата раздава.
Мъж се клати на бесило.
Дяволът ще го опява.

Но от меката постеля.
сладко голата се буди...
Утре сляпата неделя
никой няма да учуди...

Псалм

Някой ни отучи да летим.
И посели ни на чуждо място.
И в гърлата ни насипва пясък.
И в прахта ни кара да пълзим.

Някой ни е стиснал като в длан.
И в яйцето на съня ни съска.
И крилата ни в зародиш къса.
Смуче от жълтъка ни без свян.

Някой ни вкопава през нощта.
И мълчим заровени до шия.
Реже от душите ни с бичкия.
Голи ни разравя сутринта.

Някой приземи ни до един.
Бие с чук дървото на живота.
И събаря птичето с гнездото.
И нозете му завинтва с винт.

Кой се разпорежда в Твоя дом?
Кой върлува в Твоята градина?

Господи, остана без Родина!
И без семе - твойто потекло.

Беше грешка кацането тук.
Няма изход, няма очищение.
Вечното летене е спасение,
щом разкръстен стене Твоя Дух.

...Онзи, който първи те презря,
нищият, с когото си глаголиш,
него утре за любов ще молиш,
щом до нас, Спасителю, опря.“

Разкръстването

Обществото ни е тъпо, защото позволи като цяло да го доведат до пълно отчаяние, и сега боледува от безбожие...

Интервю на Евелина Здравкова с Румен Леонидов

Нова книга – нов фронт за Румен Леонидов. При това с неразбираемостта за масовия читател оръжие – стиховете.

Това не са стихове, а очищения, осветления, опрощения, откровения, озарения и няколко съновидения.

Според първите реакции цикълът „Опрощения“ са нова дума в новата ни литература. Защото там мен ме няма, там ги има само виденията, видени отгоре, територията е огромна, състоянието е гмуркане към подземните ветрове и върховете на корените, като същевременно тези редове са сякаш част от президиума на българския, чрез които се докосвам до разкръстването. Което звучи доста болезнено. Но явно съм надминал себе си.

Пък аз мислех, че стиховете винаги са „музика за душата“...

„Плодовете не опложда, градинар е и гробар е. Ангелите нямат кожа, но дере ги като яре“. Не чувам музика, нито за душата, нито за бездушието. Духът е вид музика, душата без него е празна зала.

Не мислите ли, че модерните времена идват с ерзац култура?

Масовата култура е непобедима. Масовият простак също, защото простаците винаги са били мнозинство, дори и в градините на Рая. Господ е добър, но в момента на пределното си вдъхновение е създал същество, което е трябвало непрекъснато да се стреми към съвършенство. Към божественото у себе си. Но човечеството, вместо да буди Божието у себе си, непрекъснато го приспива. И Господ се оказва най-големият самотник, който, без да иска, се е заразил от негодностите на своето произведение, което нахално иска да промени и Него самия, но не и себе си. Господ обаче не е машина и има резервен ход.

Обществото ни болно ли е, или е отчаяно?

Обществото ни е тъпо, защото позволи като цяло да го доведат до пълно отчаяние, и сега боледува от безбожие, безсмислие, бедност, безделие, безпомощност, безпросветност, бездарие, безбъдност и бесовщина. Хроническо заболяване, да хленчи и да се оплаква, да завижда и да мрази, това е доброволна гърбица, изкривяваща собствената му вина в агресия срещу безпомощните малцинства, срещу собствените си жени и деца. Казано е: гърбавия само гробът го изправя.

Доброто бъдеще отдавна е илюзия.

Кажи ми миналото си и ще предрека бъдещето. Не вярвам в доброто бъдеще, вярвам в бъдещото прераждане. Сърбам всичко, което сам съм си надробил, и търся вината само и единствено у себе си за всички грешки, фалове, глупости, поражения и безсмислени сражения. Ядосвам се, че Господ ми е дал толкова таланти, а аз дишам сред елитната посредственост.

Нашата илюзия остаря, вече не става за нищо, но ние колективно я подхранваме със самотно самосъжаление. А тя впива пред очите ни лилаво-развратните си устни в поредния платен убиец на илюзии. Оставете я да клечи пред копчалка

на клиентите си и забравете, че сме си били някога епидермално близки.

Аз разбирам и разговарям с мъртвите си родители, те се гордеят още с мен, както и аз с почитените си до глупост чудесни мои деца, преносители на фамилията в близкото бъдно.

Родителите ми бяха идеалисти, от техния идеал изродите си направиха нещо като душ за масажирание, и до днес си къпят натрупаната кир под онова, което тече от рога на избылието...

Наскоро отново се заговори, но пак се стигна до задънена улица, за проблема с данъка върху книгата. Кога правителството ще се сети, че книгата не е стока, а инвестиция за бъдещето на държавата?

Книгата е храна, тя е стока. Може да е духовна стока, но който има глад към нея, я купува. Както безработният дава всеки ден 5 лева за пакет долни цигари, или както блаженият алкохолик сипе по една десетачка за литър родна водка. Инвестиция в бъдещето е образованието и възпитанието. Ане издаване на някакви си книги. Всички графомани си намират начини да се самофинансират, защо и наистина талантливите бягат от риска да зложат 1000 лв., за да се наложат на книжния пазар? Защо и бързата литература толкова бърза да бъде издавана – всеки ден, всеки час, всеки миг, всяко безвремие. От Антон Дончев до последната пловдивска майна, всеки може сам да дооплоди растежа си на пъплещо дърво. Не е толкова ужасно да не бъдеш разбран и самообран, като инвестираш в собственото си романче. Днес масовият читател чете чалга литература – хвани Коелю, удари Букай, все полуготова храна за празнината на душата и нито милиграм вещество за размисъл, за сивото вещество, наречено мозък... Чудя се, след като душата толкова яко плюска, къде и как изхвърля преработената си душевност? И как още никой досега не се е сетил да изобрети миниатюрна тоалетна за хора с преситена от духовна храна душица...

Чалга литературата литература ли е?

Литература е. Всеки, който издаде книга, се нарича писател. Велика е нивата на графоманията – прочетете изследването на Росен Тахов „Книга на гениите“ и ще се убедите, че и най-четените някога писарушки в крайна сметка се оказват гениални графомани. Без извинения.

Световният климат рязко се променя, опасни стихии бродят по земята и я променят. Дали природата не си отмъщава на народите?

Светът се връща натам, откъдето е дошъл. Но това е измамно завръщане, защото улеят на спиралата води нагоре. Изпитанията продължават. Изкушенията на глобализма са новата заблуда след вярата в комунизма, в равенството. Демокрацията е фалшива свобода. Свободата е лукс и аз си я позволявам, защото съм свободен, освободен, защото свободата е моят мерцедес и моят предизвикателен хотел. В него пускам само себеподобни.

Но хората стават все по-отчаяни, все по-малко оптимисти. За какво си струва да се живее в България?

Всеки заслужава съдбата си. Бог помага на победените, но само ако вярват в него. И аз понякога съм напълно отчаян. Забравям понякога кой съм, защо съм и защо допускам да се сравнявам с по-неталантливи от мен? Пример ли? Реших да експериментирам и нарочно пуснах „Псалм“, водещото стихотворение в книгата ми, в три анонимни конкурса. Такива прозрения идват на трийсет години веднъж, без да имам заслуга за това. И трите уж профижурита се разминаха трагично със съдържанието и формата на освещението: „Онзи, който първи те презря, нищият, с когото си глаголиш, него утре за любов ще молиш, щом до нас, Спасителю, опря“. Какво да кажат ония, за които кръстчето е вид медальонче?

Мисълта, с която започва денят ви, с която се събуждате?

Заспивам в малките часове с мисълта: „Господи, пази се! Бог здраве да ти дава, пази се, защото без теб сме загубени. Жив и здрав да си, Господи!“

Но мнозина твърдят, че вървим към ново прераждане, наречено духовност. Вярвате ли в такива прогнози?

Всеки, който се познава добре и е получил лични доказателства, че е повече добър човек, отколкото лош, значи е жив представител на Седмата раса. Тук сме, има ни вече, но все още се разпръснати, отдалечени в различни географии, все още сме незабележимо мъничко малцинство. Но точно ние сме разузнавачите на утрешното човечество. То всеки ден затъва в блатото на материализма, на вещоманията, но предстои да се задави и да умре от собственото си слюнкоотделяне. До края на този век консумативната алчност на корпорациите ще раздуха още няколко регионални войни, но високотехнологичният световен комунизъм ще изчерпа до край своята свръхпроизводителност и ще дойде Седмата раса, Но вите учители и духовните водачи, проповядващи мир и разум, а не насилие и износ на износената демокрация.

Какво не трябва да забравят хората на ХХІ век?

Че най-ужасното удоволствие е, когато някой мисли вместо теб.

Уплашеният човек

Нещо като нищо на света...

Уилям Сароян

Казват, че Уплашения човек бе създаден от тоталитарните режими, за да не прави нищо. Наистина го създадоха много успешно, защото той и до днес чака някой да му каже какво да прави. Със себе си, с бъдещето си, с настоящето. Защото уплашеният няма минало. Няма лично минало, макар да е частичка от историческото време. Живял е, бездаучаства в своя живот. Уплашеният е само свидетел на собственото живеене.

Той не умее и не желае да мисли самостоятелно. Свикнал е друг да мисли вместо него.

Децата ни не го познават, но ме питат – има ли такъв вид човек? Жив ли е? Тук е, отговарям. Не умря ли в руините на съветския социализъм, пак ме питат, в безвремието на Студената война? Диша си, отвърщам и се оглеждам. Какво ли прави днес този продукт на страха, да бъдеш нещо повече от нищо? Нищо на никому не прави, оцелява, казвам им.

В глобалния свят уплашеният пак е никой. Бъдещето му пак изцяло зависи от държавата. Макар че не е легнал болен, не е инвалид, не е грохнал пенсионер. Защото е безнадежден. Не вярва в нищо, освен в лошия си късмет да се роди без лице. Безличен. Като герой на Кафка. Без този герой на Кафка да му е родител – нито баща, нито майка.

Уплашеният човек обаче има сърдечен мускул. Има къщичка, в която сънува, че живее. И живее като насън – от него нищо не зависи, защото е зависим от всичко. И от всички.

Уплашеният човек не чувства глобалния морален разпад. Той знае, че трябва да доизвърви своя житейски път, да го доизходи, докъдето стигне, да си запуши дупката, и най-сетне да се отърве. От себе си. От уплашените си деца. От уплашената си жена. От собствения си страх. От спомените си. От заплахите: ще ти намалим поведението, ще те изключим от училище, ще те изключим от комсомола, ще те заключим в карцера, ще те изключим от университета, ще те заключим от живота – ще ти дръпнем щепсела, ако не слушаш.

Уплашеният човек е послушен. Редовно си купува вестник, за да реши кръстословицата за деня. Виждал е на екрана, че хората пушат и също смуче своята евтина цигарка. Гледа мълчаливо телевизия и не коментира.

Няма смисъл. Не чува рационалните аргументи. Страх го е да си изпусне нервите. Знае, че мръдне ли, ще си изпати.

Преди го караха насила да работи, сега не му дават работа. Няма работа за него. Свършила се е работата в магазина. И в склада няма. Някой му е изял професията, изял е завода, изял цеха, изплюскал му е фабриката, сдъвкал му е рудника, свинефермата, селската поликлиника, селското училище, струга някой му е изял, вестника, в който пишеше стихове, библиотека, в която от време на време четеше детски приказки.

Уплашеният няма своя посока. Той чака да му посочат с кого да върви. Обожава да го лъжат, да го залъгват, да му обещават, да му свалят звезди от небето и той да ходи да гласува за тези звезди.

Уплашеният човек е обикновен човек. Всичко необикновено му е чуждо. Няма нужда да бъде себе си. Той е със себе си само когато ходи по малка нужда. Но и по голяма ходи сам. И не е на себе си, когато усети, че е невидим. Открай време иска да е невидим. И наистина никой не го забелязва.

Преди – от вкъщи на работа, от работа – вкъщи. Сега – от телевизора в кухнята, до телевизора в спалнята. Когато вечеря, обича да преяжда. И да зяпа в монитора. Когато здравата се зазяпа, заспива. Но остър звук на полицейска свирка го кара да рипне от фотьойла. Стреснат, разбира, че той самият свирка. Уплашил се е от собственото си хъркане. Овладява бавно уплахата си и дълго си навлича пижамата – без пижамата никога не си ляга да спи.

Той е човек на реда, човек на рода си, но най-вече е човек от сценария. Всичко извън сценария боли – то е опасно, остро, смъртоносно, осъдително, тревожно. Страх го е от кучета, от петли, от крави, от пчели и оси, от пиявици, от всякакви змии. Страх го е от високото, от дълбокото, от широкото. Трепери пред началника, пред представителите на властта, заобикаля по-силния, прескача падналия на улицата човек, не хвърля петаче на слепеца. Обича да брои пари, но никога не носи пари в себе си.

Уплашеният се плаши от смъртта. За него Бог е измислица, с която само го стресират. Не знае какво е да имаш дух. Поддихразбирасамобабинидеветини, ужпоява на мъртъв човек. Не знае какво е бездуховност, знае, че поповете са духовници. Пише го в пресата.

Не вярва в рая, нито в ада. Той е предостатъчно сепнат, стреснат, паникьосан, нерешителен, с малка душа, със слаба душа, че някой в смъртта ще му обърне внимание. Не знае що е грях, но знае какво е грешка. Не знае какво е прошка, но знае какво е тъч. И фаул.

Стигат му земните стресове. Не се надява, че ще се прероди. И не му трябва. Само страх и унижения. Унижения и страх. Предишният живот искаше от него да бъде всеотдаен и честен комунист, днес другият живот иска от него да бъде алчен и безпощаден капиталист.

А той не може да лъже. Не може да краде. От дете го е страх, че ще го хванат веднага. Ще го изкарат пред строя. Ще го опи-

шат в училищния стенвестник. Ще го изтипосат в местния вестник. Ще го сочат с пръст. Ще го оплюят. Ще го бият в милицията. И накрая ще го хвърлят в затвора, където циганите по цяла нощ ще си играят с него, на мама и тате.

Отдавна не ходи на кино, и там не сме е да се засмее, „трепери – ери, ери“, а околните мислят, че се тресе от смях. И му шъткат да пази тишина.

Не се пита дали стои от другата страна на лъжата, не се пита кое е добро и кое зло. Следстогодини всяване на страх сега пак не го напускат предишните страхове. Преди му внушава идеята за равенство, братство и свобода. Но нито беше равен с равните, нито брат с околните, нито свободен. Днес му внушава, че има равен старт, че братът за брата е вълк, че и в демокрацията няма свобода...

Чувства се ненужен. Родината му няма нужда от него. Човечеството няма нужда от него. Че и на живота не му е изпотрябвал. И за смъртта дори не е интересен. Какво да прави, къде да се дене, накъде да хване, на едно място стои, а сякаш потъва...

Най-често се стареа да не мисли за миналото, за станалото. Но всъщност се заблуждава, тъй като умът му постоянно си спомня, преживява отново и отново безсмисленото страхопочитание, в което живя, и което продължава да го плаши.

Казват, че омразата най-лесно се сношава със страха. Измежду всички пороци малодушието било найболезнено. Но омразата била по-сладка. Затова често пъти уплашеният си отмъщава с омраза заради мъките от страха. Колкото повече се страхува, толкова повече мрази. Колкото повече мрази, толкова по-малко се страхува. Затова страхливият напада пръв. И два пъти умира – първия път от сърдечен удар, втория път от мозъчен кръвоизлив.

Пазете се от уплашения човек! Омразата му била неговото успокоително срещу срама. Затова стойте подалече от него. Защото е казал народът: не се бори със страхливец, пази се

да не те надвие уплашен човек – дори ако молиш за милост, той бие до смърт. Дори ако си паднал, ще те рита. И да спреш да дишаш, той няма да спре. И когато си само плът, той ще продължи да те рита и трупешката да скача върху теб.

Жалко, че и в уплашения човек има нещо човешко.

Румен Леонидов
Уплашеният човек

Българска, второ допълнено и преработено издание

Съставител и редактор: Асен Владимиров

Компютърна обработка: Златко Енев

Оформление на корицата: Златко Енев